MARCEL VOYER

Η ΠΡΟΤΟΜΗ

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΕΤΟΣ Η' — 1934
ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ ΕΚΤΟΣ

ΑΘΗΝΑΙ, 1 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 1934

ΤΕΥΧΟΣ 185

ΣΤΟ ΣΥΝΟΡΟ

Τοῦ ΜΕΝΟΥ ΦΙΛΗΝΤΑ
Μνημόσυνο

Ἀπ' τ' ἄγνωρό του τὸ λημέρι,
νυχτόημερα φυλάει καρτέρι
ὁ Θάνατος, θεὸς ἄψηλός·
μὲ τ' ἄκραχτό του τὸ δοξάρι,
τυφλὰ σαϊτεύει κι' ὅποιον πάρῃ!
γέρος καὶ νιός, κακός, καλός,
μπρός του κανεὶς δὲ βρίσκει χάρη·
κι' ὁ γνωστικός, μὰ κι' ὁ τρελλός,
κουφάρι πέφτει στὸ κουφάρι.

Γριά, πολύτριβη, ἄφθαρτη ἀλήθεια,
πῶς μ' ἄγουρης φαντάζεις στήθια
κι' ἀπ' τὴν αὐγὴ πιὸ δροσερή!
Ἥλιος στὸν ἥλιο ἀντίκρυ λάμπει
καὶ μὲ τὰ σκοτεινά της θάμπη
μαγεύει τον, ποὺ τὴ θωρεῖ,
παντοτεινὰ ἕνα μαῦρο κρέπι,
νὰ βλέπῃ ἐκεῖνος σ' ὅ,τι βλέπει,
μὲ τὴ ματιά του τὴ γερή!

Στὴν ἔγνοια μου καὶ στὴ γαλήνη,
τοῦ νοῦ μου ἀμπόδεμα ἔχεις γίνει
κι' ἀμίλητου ψαλμοῦ γητιά·
κατάβαθά μου μουρμουρίζεις,
στὸ δρόμο ξάφνου μὲ πλευρίζεις,
μὲ σταματᾷς μ' ἀποκοτιά,
κάτι μοῦ λές, σὲ διώχν' ἡ μέρα
κι' ἀπ' τὴ γωνιά, ποὺ ἀράζεις πέρα,
γυρνᾷς καὶ μοῦ γελᾷς πλατιά.

Ἔλα! (μοῦ γνεύεις, φάντασμα,) ἔλα!
θαμποχαράζει κάπου ἡ τρέλλα
κι' ἐγὼ τ' ἀχνάρια σου ἀκλουθῶ·
τί πέλαγο, ποὺ ὁ κόσμος σβύνει!
μιὰ μαύρη τρύπα σὲ μιὰ δίνη
στριφογυρνᾷ χωρὶς βυθό!
—Ὄχι! δὲ θέλω! (κράζω σου,) ὄχι!
Τὸ νόημα χάνει ὁ κόσμος πόχει,
κι' ἡ γῆ ξεφεύγει οὔθε σταθῶ!

Τοῦ τρόμου ἐδῶ εἶναι τὸ βασίλειο,
βαρύ, λευκό, ἰσκιερό, προσήλιο·
ἐδῶ ὁ Καιρὸς ἀκινητεῖ·
κι' ἀτράνταχτ' ἡ Σιωπὴ κι' αἰώνια,
ἀπὸ ζενὶθ σὲ καταχθόνια,
τὰ στήθια, στύλος, τὰ πατεῖ·
νεῖρουντ' ἐδῶ φθορὰ καὶ φρίκη,
κι' οἱ ρίζες γλυοῦν καὶ τὸ σκουλήκι,
ρουφήχτρ' ἀνάβρα σερπετή!

Καταντικρὺ στὸν ἑαυτό του,
νὰ στέκεται τὸ σκέλεθρό του
ἐδῶ κοιτάζει ὁ ζωντανός·
τῆς παρουσίας του τὸ θεμέλιο,
τ' ἄδειο κρανίο, τὸ αἰώνιο γέλιο·
μὰ κι' ὁ ἴδιος πόσο μακρυνός!
στὶς τρύπες μέσα τῶ ματιῶ του,
ψάχνει τὸ φῶς τὴν ἄβυσσό του,
ποὺ πάει τοῦ βάθου ὁ οὐρανός!

Νᾶταν ἡ γῆ; Κι' αὐτὸς ὁ δρόμος,
ποὺ τῆς ἀνάγκης βιάζει ὁ νόμος;
Καλῶ: — Στὸν κόσμο κανεὶς ζῆ!
— Θόρυβοι, τὴ σιωπὴ ποὺ σπᾶτε,
βαρᾶτε, σάλπιγγες! περνᾶτε,
καβαλλαρέοι μὰ κι' οἱ πεζοί!
γυναῖκες! μουσικές! λουλούδια!
ἐλᾶτε, θόρυβοι! τραγούδια!
νὰ νοιώσω νᾶμαστε μαζύ!

Μὰ τίποτε τὴ μοναξιά μου
δὲν τὴ χαράζει· ἐγώ, ἡ καρδιά μου
κι' ἡ σκέψη ἐτούτη· — κι' ὅλοι ἐσεῖς!
κι' ἐσύ, ποὺ ὁ κόσμος εἶσαι μου ὅλος,
ὁ ἁρμονικὸς κι' ἀχτιδοβόλος,
τῆς ὥρας μου, ἄστρο, τῆς χρυσῆς,
ποιὸς δαίμονας σφυρᾷ μου τάχα,
γιὰ ἀγάπη ὅταν μοῦ λές, μονάχα
τὴ μοναξιά σου πῶς μισεῖς;

Σ' ἔρμου βουνοῦ κορφή, καὶ νᾶχω
τ' ἀνέφι συντροφιά! σὲ βράχο,
τὸ κῦμα νὰ μιλῆ μου, ὀρθό!
καταμεσὶς καὶ στ' ἄγρια δάση,
ἀνθρώπου γνώση μὴ δαγκάση
τὴ φτέρνα μου, νᾶθε' σταθῶ!
κι' ἀπὸ καλὸ ἢ κακὸ πιὸ πέρα,
μέσ' στὸν καθάριο αὐτὸν αἰθέρα,
μουρμούρισμα καὶ νὰ ὑψωθῶ!

Μά, ὦ Κύριε Ἐσύ, ποὺ πάντα λείπεις,
κι' ἀγάπη, ποὺ μ' ἐγκαταλείπεις,
ποῦ νᾶβρω, ἀλλοί! καταφυγή;
Ἀλήθειες, νόμοι, μέσα μου, ἔξω,
χάος καὶ σκοτάδι! Ποῦ νὰ τρέξω,
ἄσυλο σὰ δὲν κρύβ' ἡ γῆ,
μιὰ σιγουριὰ κι' ὁ νοῦς γιὰ νᾶχη,
στὴν τρέλλα του αὔριο μὴθε' λάχη
κι' ἀπὸ τὸ Νότο ὁ ἥλιος βγῆ;

Στὸ σύνορο, πᾶχουμε φτάξη,
παλεύει ὡς κι' ἡ παγκόσμια τάξη·
τ' «ὄχι» ὡς τὸ «ναί» κι' ὡς τὸ «μπορεῖ!»
Δείλαιη ψυχή, στὸ μαῦρο ἀγέρα
οἱ ἴλιγγοι δῶθε, κεῖθε, πέρα,
παραπατοῦν σκοταδεροί,
κι' εἶναι τὸ «ἀπάνω» σὰν τὸ «κάτω»,
καὶ τ' «ἀδειανὸ» σὰν τὸ «γεμάτο»·
δές! στέκει τὸ ποὺ προχωρεῖ,

καὶ προχωρεῖ ὅ,τι στέκει...— Γειά σου!
Ψυχή, τὸ παραπάτημά σου,
πῶς ὅλο πάει καὶ μᾶς γλυστρᾷ!
Μὴν ἀντιστέκεσαι! Ἀμολύσου
ἀπ' τὰ τειχιὰ τῆς φυλακῆς σου!
μὰ τί ἀγωνία! καὶ τί χαρά!
Τάχα νὰ ζῆς; Νᾶχω πεθάνη;
Γκρεμνῶ καὶ ὑψώνεσαι ἢ μοῦ φάνη;
—Ὦ! στ' ἄστρα τ' ἄσπρα σου φτερά!

ΑΓΓΕΛΟΣ ΣΗΜΗΡΙΩΤΗΣ

ΑΠΟ ΤΗΝ ΖΩΗΝ ΚΑΙ ΑΠΟ ΤΗΝ ΤΕΧΝΗΝ

ΜΙΑ ΥΠΟΠΤΗ ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ

Μοῦ ἔτυχε νὰ παρακολουθήσω, τὶς ἡμέρες αὐτές, ἕναν περίεργο διάλογο μεταξὺ συζύγων, ποὺ θὰ προσπαθήσω νὰ τὸν ἀποδώσω ὅσο μπορῶ πιστότερα.

— Δὲν ντρέπεσαι, καημένε, παντρεμένος ἄνθρωπος, νὰ κοιτάζῃς ἔτσι τὰ κορίτσια;

Ὁ σύζυγος ἔδωκε τὴ στερεότυπη ἀπάντηση ποὺ δίνουν, σ' αὐτὲς τὶς περιστάσεις, οἱ ἄντρες.

— Καὶ ποιὸς δὲ θαυμάζει, καημένη γυναίκα, τὸ ὡραῖο;

— Ὥστε θαυμάζεις τὸ ὡραῖο;

— Τί ἄλλο; Θαυμάζω μιὰ ὡραία γυναῖκα, ὅπως θαυμάζω ἕνα ὡραῖο ἄγαλμα, μιὰ ὡραία εἰκόνα.

— Θαυμάζεις, λοιπόν, καὶ τὰ ὡραῖα ἀγάλματα καὶ τὶς ὡραῖες εἰκόνες; Δὲν τὸ ἤξερα.

— Βεβαιότατα.

— Δὲν μοῦ λές, σὲ παρακαλῶ, πῆγες καμμιὰ φορὰ στὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο, στὸ Μουσεῖο τῆς Ἀκροπόλεως, στὴν Ἐθνικὴ Πινακοθήκη; Ἐγὼ τοὐλάχιστον, ἀφότου εἴμαστε παντρεμένοι, δὲ θυμοῦμαι νὰ πῆγες ποτέ.

— Τὸ βέβαιο εἶναι ὅτι δὲ μοῦ δόθηκε εὐκαιρία νὰ πάω. Τί σημαίνει ὅμως;

— Σημαίνει, ἁπλούστατα, ὅτι θὰ εἶχες πολλὰ ἀριστουργήματα νὰ θαυμάσῃς. Δὲν ἐπῆγες ὅμως. Καὶ στὸ Παρίσι, ὅταν κάναμε τὸ ταξίδι τῶν γάμων μας, δὲ θυμοῦμαι νὰ πῆγες ποτὲ στὸ Λοῦβρο. Καὶ ὅμως θὰ εἶχες νὰ θαυμάσῃς κ' ἐκεῖ τὴν Ἀφροδίτη τῆς Μήλου. Μὰ φαίνεται ὅτι προτιμοῦσες νὰ θαυμάζῃς τὶς Ἀφροδίτες τῶν βουλεβάρτων, ὅπως ἐδῶ, ἀπὸ τὶς Κόρες τῆς Ἀκροπόλεως, προτιμᾶς νὰ θαυμάζῃς τὶς κόρες τῆς Γλυφάδας.

Ὁ σύζυγος ἄρχισε νὰ τὰ χάνῃ.

— Τελοσπάντων, ὡραῖο καὶ τὸ ἕνα καὶ τὸ ἄλλο...

— Δὲ σοῦ λέω· ὄχι. Μὲ τὴ διαφορὰ ὅτι ἡ αἰσθητική σου περιορίζεται στὸ ζωντανὸ ὡραῖο. Καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ ζήτημά μας. Ἡ αἰσθητική σου εἶναι, δηλαδή, μιὰ ὕποπτη αἰσθητική.

Λοιπὸν ἡ «ὕποπτη» αὐτὴ αἰσθητική, ποὺ εἶχε προσδιορίσει, γιὰ μιὰ καλὴ συνεννόηση, ἡ γυναίκα τοῦ φίλου, εἶναι μιὰ αἰσθητικὴ γενικευμένη στὶς ἡμέρες μας. Σὲ καμμιὰ ἐποχή, βέβαια, οἱ ἄντρες δὲν ἔμεναν ἀναίσθητοι μπροστὰ στὰ ζωντανὰ κάλλη μιᾶς ὡραίας γυναίκας. Δὲν ἀνακάτευαν ὅμως τὴν αἰσθητικὴ στὶς βρωμοδουλειές τους. Καὶ ὅταν τὶς ἔτρωγαν κάποτε ἀπὸ τὶς γυναῖκες τους ἢ ἀπὸ τοὺς συνοδοὺς τῶν ξένων γυναικῶν, δὲ ζητοῦσαν ν' ἁρπαχτοῦν ἀπὸ τὰ ἐλαφρυντικὰ τῆς αἰσθητικῆς. Τὰ ἐλαφρυντικὰ αὐτὰ εἶναι δημιούργημα τῆς τελευταίας στιγμῆς.

— Δὲν ντρέπεσαι, βρὲ παλιόγερε; Τὄφαγες τὸ κορίτσι μὲ τὰ μάτια σου!

— Μὲ συγχωρεῖτε, κύριε. Θαυμάζω τὸ ὡραῖο. Καὶ γιὰ τὸ θαυμασμὸ τοῦ ὡραίου δὲν ὑπάρχουν ἡλικίες.

Ἐδῶ καὶ λίγες μέρες, κάποιος ἄλλος τὶς ἔφαγε, στὸ σιδηροδρομικὸ σταθμὸ τῆς Ὁμονοίας, ἀπὸ ἕνα ζηλιάρη σύζυγο, γιὰ τὰ ὑπερβολικὰ λαίμαργα βλέμματα ποὺ ἔριχνε, ὡς φαίνεται, συστηματικὰ στὴ γυναῖκα του. Ἀφοῦ τὶς ἔφαγε, ἐπικαλέσθηκε κι' αὐ-

τός, «ἐκ τῶν ὑστέρων», τὰ ἐλαφρυντικὰ τῆς αἰσθητικῆς.

— Εἴμαστε βάρβαροι ἀκόμα σ' αὐτὸν τὸν τόπο... ἔλεγε στοὺς χαζοὺς ποὺ εἶχαν μαζευθῆ γύρω του. Δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ θαυμάση τὸ ὡραῖο...

Καὶ ὁ «βάρβαρος» σύζυγος, ποὺ εἶχε ἀκούσει, ἀπὸ μιὰ γωνία, τὴν ἀπολογία του, ἐγύρισε καὶ τοῦ εἶπε:

— Ζητᾶς καὶ ρέστα, βρὲ παλιάνθρωπε; Ἂν ἔχης τόση σφίξη νὰ θαυμάζης τὸ ὡραῖο, πήγαινε στὴν Ὀλυμπία νὰ θαυμάσης τὸν Ἑρμῆ τοῦ Πραξιτέλη. Κανένας δὲ θὰ σ' ἐμποδίση... Μπορεῖς νὰ κάτσης καὶ νὰ τὸν θαυμάζης ὁλημερίς. Καὶ ν' ἀφίνης ἥσυχες τὶς γυναῖκες τοῦ κόσμου.

Τὸ συμπέρασμα εἶναι ὅτι ἄλλοτε ἤμαστε εἰλικρινέστεροι. Ξεχωρίζαμε τὸ θαυμασμὸ τῶν ἀγαλμάτων καὶ τῶν εἰκόνων ἀπὸ τὸ θαυμασμὸ τῶν ζωντανῶν γυναικῶν. Δὲν ἀνακατώναμε τὴν ἰδιοτελῆ ἐπιθυμία μὲ τὴν ἀνιδιοτελῆ συγκίνηση. Ὁ γυναικὰς ἦταν ἁπλῶς γυναικάς. Τώρα, προσπαθεῖ νὰ περάση γιὰ ὡραιοπαθής. «Θαυμάζει τὸ ὡραῖο.» Καί, ἐνῷ δὲ δίνει μιὰ πεντάρα γιὰ ὅλες τὶς ἄλλες ὡραιότητες τῆς φύσεως καὶ τῆς τέχνης, ἐννοεῖ νὰ ἐνοχλῆ τὶς γυναῖκες τοῦ κόσμου, ἐν ὀνόματι τῆς ἐλευθερίας τῆς αἰσθητικῆς. Καὶ ἐπειδὴ οἱ ζωντανὲς γυναῖκες οὔτε μέσα σὲ γυάλες εἶναι προφυλαγμένες, οὔτε ψηλὰ στὸν τοῖχο βρίσκονται κρεμασμένες, ἐννοεῖ κάποτε νὰ τὶς θαυμάζη ὄχι μόνο μὲ τὰ μάτια του, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν ἀφή του. Τὶς προάλλες, μέσα σ' ἕνα τράμ, μιὰ δυστυχισμένη νέα, ποὺ ἕνας θεὸς τὸ ξέρει τί εἶχε τραβήξει ἀπὸ κάποιο «θαυμαστὴ τοῦ ὡραίου», ποὺ δημιουργοῦσε μαζί της, στὸ στρίμωγμα τοῦ διαδρόμου, τὶς πιὸ ἀπίθανες ἐπαφές, ἔχασε τὴν ὑπομονή της καὶ τὸν ἔλουσε πατόκορφα·

— Δὲ θὰ μ' ἀφήσετε ἥσυχη, τελοσπάντων, κύριε; Σᾶς ὑποφέρω τόση ὥρα τώρα. Θὰ μὲ κάνετε νὰ πηδήσω ἀπ' τὸ τραμ νὰ τσακιστῶ...

Καὶ ἐκεῖνος, χαμογελώντας ἠλίθια, τῆς εἶπε:

— Ἀπαγορεύεται, λοιπόν, δεσποινίς, νὰ θαυμάζη κανεὶς τὸ ὡραῖο;

Εἶχε ἐπικαλεσθῆ, κι' αὐτός, τὰ ἐλαφρυντικὰ τῆς αἰσθητικῆς. Ἐλαφρυντικά, ἐννοεῖται, ποὺ δὲν ἔχουν πέραση οὔτε στὰ μουσεῖα, ὅπου, γιὰ τὰ ἀπροστάτευτα ἀγάλματα, ὑπάρχουν τουλάχιστον πινακίδες, ποὺ ἀπαγορεύουν στοὺς ἐπισκέπτες τὸ ἄγγιγμα μὲ τὰ χέρια. Οἱ θαυμασταὶ ὅμως τῶν ἐνσαρκωμένων ὡραίων ἐννοοῦν νὰ θαυμάζουν ὄχι μόνο μὲ τὰ μάτια τους, ἀλλὰ καὶ μὲ τὰ χέρια τους καὶ μὲ τὰ πόδια τους καὶ μὲ ὅλη τὴν ἐπιφάνεια τοῦ σώματός τους κάποτε. Ποιὸς τολμᾶ νὰ τοὺς πῆ ἀχρείους; Εἶναι ἁπλούστατα «ἐστέτ». Παρεξηγημένοι «ἐστέτ».

— Θαυμάζω τὸ ὡραῖο, κύριε. Ποιὸς δὲ θαυμάζει τὸ ὡραῖο;

Καὶ ἐπειδή, κατὰ τὴν ἀνάλυση τῆς θεωρίας τους, ὁ Θεὸς ἔδωσε τὰ μάτια στὸν ἄνθρωπο γιὰ νὰ βλέπη καὶ τὰ χέρια γιὰ νὰ πιάνη, ὁ θαυμασμός τους καταντᾶ δημόσιος κίνδυνος. Δὲν ξέρω, τώρα ἄν, μέσα σὲ ὅλα αὐτά, ὑπάρχει αἰσθητική. Σὲ κάθε περίσταση, καὶ ἄν ὑπάρχη, εἶναι μιὰ πολὺ ὕποπτη αἰσθητική, ποὺ θὰ μποροῦσαν νὰ διεκδικήσουν, μὲ ἴσα δικαιώματα, καὶ οἱ σκύλοι οτὰ πεζοδρόμια καὶ οἱ γάτοι στὰ κεραμίδια. Καὶ ὅμως κανένα ἀπὸ τὰ μετριόφρονα αὐτὰ ζῶα δὲν ἰσχυρίσθηκε ποτὲ ὅτι κάνει αἰσθητική.

ΠΑΥΛΟΣ ΝΙΡΒΑΝΑΣ

ΣΥΓΧΡΟΝΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΑΙ

ΑΛΕΞΑΝΤΡΟΣ ΠΑΛΛΗΣ

Ἀπὸ τὸ γυμνασιάρχη μου πρωτάκουσα τ' ὄνομα τοῦ Πάλλη. Στὸ μάθημα τῆς Ἰλιάδας μᾶς σύσταινε νὰ μεταχειριζόμαστε γιὰ βοήθημα τὰ σχόλια καὶ τὴ μετάφραση τοῦ τότε καθηγητῆ Καραπαναγιώτη καὶ ν' ἀποφεύγουμε τὴν «ἔωλον μεταγλώττισιν» ἑνὸς ὁμογενῆ ποὺ τονὲ λέγανε Πάλλη καὶ ρεζίλεψε τὸν Ὅμηρο.

Γιὰ μένα αὐτὸς ὁ διασυρμὸς ἀπὸ δάσκαλο ποὺ εἶταν ἡ προσωποποίηση τῆς σκολαστικότητας, μοῦ κέντησε τὴν ὄρεξη κ' ἕνα ἀόριστο συναίστημα μὲ κυρίεψε πὼς τὰ πράματα θὰ εἶχανε τὴν ἀντίθετη ὄψη. Κ' ἡ περιέργειά μου ἱκανοποιήθηκε σὲ λίγο. Σὰ ζύγωσε ἡ πρωτοχρονιὰ καὶ μὲ πήγανε οἱ δικοί μου στὸ βιβλιοπωλεῖο τῆς «Ἑστίας» — στὴν ὁδὸ Σταδίου καὶ τότε — νὰ μοῦ ἀγοράσουνε τὰ δῶρα μου, τὸ μάτι μου ἔπεσε στὴ φυλλάδα τοῦ Πάλλη — λέω φυλλάδα γιὰ τὸ μεγάλο σχῆμα ποὺ εἶτανε τυπωμένες οἱ πρῶτες μεταφρασμένες ραψῳδίες τῆς Ἰλιάδας, κι' ἀκόμα στὰ «Τραγουδάκια γιὰ παιδιά», ποὺ κι αὐτὰ εἶτανε τυπωμένα στὴν πρώτη τους ἔκδοση σὲ μεγάλο σχῆμα. Μὴν ἔχοντας διαβάσει ἀκόμα τὸ «Ταξίδι» τοῦ Ψυχάρη, ἄκρες μέσες γνώριζα τὸ λεγόμενο γλωσσικὸ ζήτημα κ' εἶχα κ' ἐγὼ τὴν ἀόριστη ἰδέα πὼς κάτι γινότανε στὴ γλώσσα μὲ τοὺς «αἱρετικούς». Μὰ ὅ,τι κι ἂν γινότανε, μιὰ προαίστηση ἔλεγε μέσα μου πὼς δὲν μποροῦσε νὰ εἶναι κακό. Καταλάβαίνα πὼς κάποια φυσικὴ κλίση ποὺ εἶχα στὴ μάθηση, ἀντὶ νὰ μοῦ τὴν καλλιεργῆ, μοῦ τὴ διαστρέβλωνε τὸ σκολειό. Λογὶς ἀπορίες μὲ κυριεύανε ποὺ οἱ δασκάλοι δὲν μπορούσανε νὰ μοῦ τὶς ἱκανοποιήσουν. Διψοῦσα, ρωτοῦσα νὰ μάθω. Σκοτάδι κ' ἐρημιὰ κάθε τους ἀπάντηση, ποὺ ἀντὶ νὰ μὲ ὁδηγῆ, νὰ μὲ φωτίζη, μ' ἔμπαζε σὲ τυφλοὺς δρόμους.

Ἔτσι τώρα μὲ τὰ βιβλία τοῦ Πάλλη στὰ χέρια, ξάνοιγα μπροστά μου καινούριους ὁρίζοντες. Συνηθισμένος τόσα χρόνια ἀπὸ βιβλία ἀποκρουστικά, κολαρισμένα, ψευτοζώντανα, ποὺ μάταια πάσκιζε ἡ ψυχή μου νὰ βρῆ μέσα τους ἀλήθεια καὶ ζωή, δὲν μποροῦσα νὰ φανταστῶ πὼς ὑπάρχει τρόπος νὰ ἐκφραστῆ κανεὶς τόσο χαρούμενα καὶ λαμπερά. Εἶταν ἕνας ἥλιος ποὺ ἄπλωνε μπροστά μου τὸ χρυσό του φὼς καὶ ἴσως μιὰ ἀπὸ τὶς πρῶτες χαρὲς τῆς ζωῆς μου. Βέβαια, ὁ γλωσσικὸς τύπος μὲ ξάφνιζε. Λέξες πολλὲς δὲν μποροῦσα νὰ τὶς νιώσω, φράσες ὁλόκληρες μοῦ ξεφεύγανε. Κουραζότανε τὸ μυαλό μου ἀπὸ τὸ ψάξε-ψάξε. Μ' αὐτὰ δὲ μὲ ἀποκαρδιώνανε. Μὲ κάνανε μονάχα νὰ βλέπω πόσο ἀμάθητος καὶ καθυστερημένος τέλιωνα τὴν τελευταία τάξη ἀπὸ τὸ γυμνάσιο.

***

Τὰ «Τραγουδάκια γιὰ παιδιά» εἶναι τὸ δεύτερο βιβλίο τοῦ Πάλλη καὶ βγῆκε στὰ 1889. Τάγραψε παίζοντας γιὰ νὰ τ'ἀπαγγέλνουνε τὰ δικά του παιδιά, γιατὶ ἐκείνη τὴν ἐποχὴ παιδικὴ καθαυτὸ φιλολογία δὲν ὑπῆρχε, μήτε ἡ παραμικρή, καὶ στ' ἀναγνωστικὰ τοῦ σκολειοῦ — καθαρεύουσα ἀπὸ τὴν πρώτη σελίδα τοῦ ἀλφαβητάριου — εὕρισκε κανεὶς λίγους στίχους ἄνοστους καὶ σαχλούς, κατάλληλους γιὰ τὸ πνευματικὸ καὶ καλλιτεχνικὸ χαντάκωμα τῆς νέας γενεᾶς. Προτήτερα ὁ Πάλλης (στὰ 1885) εἶχε δώσει στὴν καθαρεύουσα μιὰ κριτικὴ ἔκδοση τῆς «Ἀντιγόνης» τοῦ Σοφοκλῆ ποὺ ξάφνισε ὅσους ξέρανε νὰ ἐχτιμήσουν. Ἡ γνώση καὶ κρίση τοῦ Πάλλη γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τῶν ἀρχαίων κειμένων εἶναι σημαντική. Ὁ περίφημος ἐκδότης Nauck ἀνέφερε συχνὰ τὴν ἐργασία του κι ὁ γνωστὸς ἑλληνιστὴς καθηγητὴς Τοὺμπ τὴ σημειώνει τιμητικά.

Τὸ ἐξαιρετικὸ εἶναι πὼς ὁ Ἀλέξαντρος Πάλλης ἔκαμε μονάχος τὶς σπουδές του. Γεννήθηκε στὸν Πειραιᾶ στὰ 1851, μὰ ἡ καταγωγή του εἶν' Ἠπειρώτικη, καὶ σὰν τέλιωσε τὸ γυμνάσιο γράφτηκε φοιτητὴς στὴ φιλοσοφικὴ σχολή. Ὕστερ' ἀπὸ ἕνα χρόνο, παράτησε τὸ Πανεπιστήμιο μὲ τοὺς σοφοὺς καθηγητές του κ' ἔφυγε γιὰ τὴν Ἀγγλία. Εἶτανε τότες δεκοχτὼ χρονῶν καὶ κατάλαβε πὼς ἡ μούχλα τῆς σκολαστικότητας δὲν ἔπρεπε νὰ τοῦ κόψη τὴ δράση. Μπῆκε ὑπάλληλος στὰ γνωστὰ καταστήματα τῶν Ράλληδων κι ἀφιερώθηκε στὸ ἐμπόριο.

Ταξίδεψε στὴν Καλκούτα κ' ἔμεινε ἐκεῖ καὶ στὴ Μπομπάη πολλὰ χρόνια, ὥσπου ξαναγύρισε στὴν Ἀγγλία, στὸ Λίβερπουλ. Σὰ βγῆκε στὰ 1888 τὸ «Ταξίδι» τοῦ Ψυχάρη, ἀπὸ τὸ θόρυβο ποὺ κάμανε οἱ ἐφημερίδες μας, πῆρε εἴδηση ὁ Ἀργύρης Ἐφταλιώτης ποὺ καθότανε κι αὐτὸς τότες στὶς Ἰντίες μαζὶ μὲ τὸν Πάλλη, στὴν ἴδια δουλειά. Ὁ Ἐφταλιώτης ἔγραψε στὴν Ἑλλάδα νὰ τοῦ στείλουνε τὸ βιβλίο καὶ μίλησε γι' αὐτὸ στὸν Πάλλη. «Μὰ ὁ Πάλλης ἀμέσως προτοῦ μὲ διαβάση ἀκόμα μπῆκε στὸ νόημα» σημειώνει ὁ Ψυχάρης («Νουμᾶς» 1923, φύλλο 7). «Ὁ Ἀργύρης, καθὼς πολὺ νόστιμα μοῦ τὸ μολόγησε κατόπι, πρῶτα πρῶτα ντράπηκε. Πῶς εἶτανε δυνατὸ ἕνας Ἕλληνας, ἕνας σοφός, νὰ γράψη τὴ χυδαία τὴ γλώσσα;» (Ψυχάρης, στὸ ἴδιο μέρος). Βλέπουμ' ἔτσι πὼς εὐτυχισμένος καρπὸς τοῦ πολύκροτου βιβλίου τοῦ Ψυχάρη στάθηκε ὁ Ἀλέξαντρος Πάλλης.

Μὰ ἡ ἐπίδοσή του στὸ ἐμπόριο ἔμεινε ἀπὸ τότε ξεχωριστή. Οἱ δουλειὲς τῶν καταστημάτων ποὺ διεύθυνε εἶτανε μεγάλης σειρᾶς κ' ἔπρεπε νὰ ἔχη τέλεια γνώση στὰ γενικὰ καὶ στὰ καθέκαστα ἀπὸ πράματα χίλιων λογιῶν, νὰ κάνη ὑπολογισμούς, συνδυασμούς, μεταφορές, νὰ μπορῆ νὰ συναγωνίζεται, νὰ προβλέπη τὶς ἐσοδεῖες, νὰ προμαντεύη καὶ νὰ ζυγιάζη τὴν κατάσταση τῆς παγκόσμιας ἀγορᾶς, νὰ συνταιριάζη τὴν παραγωγὴ κάθε τόπου μὲ τὶς μελλούμενες τιμὲς τῶν εἰδῶν, νὰ πουλῆ στὴν ὥρα τους τὰ ἐμπορεύματα καὶ νὰ τ'ἀγοράζη ὅταν πρέπει, νὰ λογαριάζη τὰ ἱστορικά, τὰ κλιματολογικά, τὰ ψυχολογικὰ ἀποτελέσματα κάθε περιστατικοῦ, γιὰ νὰ μπορῆ νὰ βγαίνη στὸ τέλος, ὕστερ' ἀπ' ὅλα αὐτά, πάντα καὶ πάντα κερδισμένος. Ὅσοι γνωρίσανε τὸν Πάλλη τὴν ἐποχὴ ἐκείνη στὶς Ἰντίες, ὁμολογοῦνε ἀδίσταχτα πὼς στάθηκε δαιμόνιος ἔμπορος, ἄφταστος καὶ μοναδικὸς στὴν εὐφυΐα καὶ στὴν ἱκανότητά του.

Κι ὅμως, μέσα σ' ὅλους τοὺς ἀγῶνες του αὐτούς, μήτε στιγμὴ δὲν τὸν παράτησε ὁ ἔρωτάς του γιὰ τὰ γράμματα. Ὁ πρῶτος καὶ φλογερὸς ἔρωτας τῆς ζωῆς του, ποὺ τώρα μὲ τὸ κήρυγμα τοῦ Ψυχάρη δυνάμωνε κ' ἔπαιρνε τ' ὁριστικό του περιεχόμενο. Γιατί τάχα νὰ μένη σκλαβωμένο τὸ πνεῦμα ἑνὸς ὁλάκερου λαοῦ στὴ στραβὴ γνώμη τῶν σοφῶν του; Γιατὶ νὰ σβήνουν αὐτοὶ μὲ μιὰ μονοκοντυλιὰ ἱστορία αἰώνων καὶ νὰ ξαναγυρίζουν τὴν ψυχὴ τοῦ λαοῦ τόσες χιλιάδες χρόνια πίσω, νεκρώνοντας τὴ σημερνὴ δραστηριότητά του καὶ καρφώνοντάς τον στὸ χαῦνο θαυμασμὸ τῶν προγόνων του; Μὰ τάχα τοῦ δίνουν καὶ τὰ μέσα νὰ καταλάβη αὐτοὺς τοὺς προγόνους, νὰ μάθη τὴ ζωή τους τὴν ἀληθινή, νὰ λουστῆ στὸ δικό τους πνεῦμα; Ὄχι. Τὸ πνεῦμα τῶν ἀρχαίων ποὺ καθρεφτίζεται στὰ κλασσικὰ ἔργα τὸ νοθεύουν καὶ τὸ κρύβουν κάτω ἀπὸ μιὰ γλώσσα ἄψυχη ποὺ προσπαθοῦν ὅλοι τους μὲ τὸ στανιὸ νὰ τοῦ ἐπιβάλουν.

ΑΛΕΞΑΝΤΡΟΣ ΠΑΛΛΗΣ (1885)

Μὰ ὁ Πάλλης γνώριζε νὰ τιμᾶ τοὺς λιγοστοὺς ἐκείνους δασκάλους ποὺ νιώθανε τὸν κατήφορο καὶ ὅσο δειλὰ βέβαια καὶ χλιαρά, προσπαθοῦσανε ν' ἀντιδράσουν. Ἕνας ἀπ' αὐτοὺς ὁ Βερναρδάκης. Ὁ Δημήτριος Βερναρδάκης, ἀναγκασμένος ἀπὸ τὴν ἀχαλίνωτη δασκαλοκρατία νὰ παρατήση τὴν ἕδρα του στὸ Πανεπιστήμιο καὶ ν' ἀποτραβηχτῆ στὸ νησί του, εἶν' ἀπὸ τοὺς πρώτους ποὺ ἀναγνωρίζουν τὴν ἀξία τοῦ νέου λογοτέχνη. Ἀπὸ ἕνα γράμμα τοῦ παλιοῦ δραματογράφου, χρονολογημένο ἀπὸ τὴ Μυτιλήνη 3 Μαΐου 1889 καὶ δημοσιευμένο στὸ «Νουμᾶ» πολὺ ἀργότερα, ξεσηκώνουμε τ' ἀκόλουθα χαραχτηριστικά: «Περισπούδαστέ μοι φίλε κύριε Α. Πάλλη ... Ὅτε κατὰ πρῶτον ὁ κοινὸς φίλος

Κλεάνθης (ἐννοεῖ τὸν Ἐφταλιώτη ποὺ τὸ πραγματικό του ὄνομα ἦταν Κλεάνθης Μιχαηλίδης) μοῦ ἔστειλε τὴν τῆς Ἀντιγόνης ἔκδοσίν σας, ἠπόρησα πῶς εὑρέθη ἔμπορος Ἕλλην τόσον καλὸς κριτικὸς καὶ φιλόλογος. Ἀλλ' ὅτε ἀνέγνωσα τοὺς τονισμένους στίχους σας, εἰς τὴν πρώτην μου ἔκπληξιν προσετέθη καὶ ἄλλη, ἣν ἐπηύξησεν ἔτι μᾶλλον ἡ ἐξ Ἀθηνῶν πλουσιωτέρα ποιητική σας ἀποστολή. Μὰ τὰς Μούσας, εἶπον. Ἰδοὺ ὁ φίλος μας καὶ ποιητὴς ἀπὸ τόσους ποιητὰς μας ἄλλους καλίτερος. Ναί, καλίτερος! Οὐδὲ πρέπει νὰ ἐκλάβητε τὸν λόγον μου τοῦτον ὡς κενὸν φιλικὸν φιλοφρόνημα. Τὸ εἶδος βέβαια τῆς ποιήσεως εἰς ὃ ἀνάγονται τὰ «Τραγουδάκια γιὰ παιδια», εἶναι ἐλαφρὸν ὅλως καὶ παιγνιῶδες, οὐδ' ἡ οὐσία τῶν ᾀσμάτων ἐξελέγχεται ἀπανταχοῦ ἐξ ἴσου ποιητική, ἀλλ' ἡ στιχουργικὴ καὶ γλωσσικὴ ἐκφορὰ εἶναι πανταχοῦ σχεδὸν ἄριστη καὶ τοιαύτη, ὁποίαν στεροῦνται ἅπαντες σχεδὸν οἱ σημερινοί μας ποιηταί, τοὐλάχιστον ὅσους ἔτυχε ν' ἀναγνώσω — διότι, καθὼς εὐκόλως ἐννοεῖτε, οὔτε τοὺς γνωρίζω, οὔτε εἶναι δυνατὸν νὰ τοὺς γνωρίζω ἐδῶ ὅλους. Ὅλοι θέλουν νὰ γράφουν στίχους εἰς δημοτικὴν γλῶσσαν, καὶ οὐδεὶς αὐτῶν (καθ' ὅσον τοὐλάχιστον γνωρίζω) κατώρθωσε μέχρι τοῦδε τοῦτο. Ἡ γλῶσσά των αὕτη ἡ δῆθεν δημοτικὴ εἶναι ἀνούσιον κρᾶμα λογιωτατισμῶν κουρευμένων μὲ τὸ ψαλίδι φαντασιώδους τινὸς δημοτικῆς γραμματικῆς. Ὄχι ὅτι ἡ δημοτικὴ γλῶσσα εἶναι δυνατὸν νὰ περάση γνησία καὶ ἄκρατος εἰς ὅλα τὰ γένη τῆς ποιήσεως. Τοῦτο εἶναι ἀδύνατον ὡς π. χ. εἰς τὸ δρᾶμα. Ἀλλ' ὑπάρχουν εἴδη καὶ ἰδίως λυρικά, ὅπου κάλλιστα ὄχι μόνον εἶναι δυνατὸν ἀλλὰ καὶ ἀναπόφευκτον τοῦτο. Καὶ ὅμως καὶ εἰς αὐτὰ τὰ εἴδη δὲν κάμνουν τίποτε ἄλλο παρὰ νὰ μακαρονίζουν ἀνυπόφορα. Εἶσθε ὁ πρῶτος ἐκ τῶν νεωτέρων, ὅσους ἀνέγνωσα, ὅστις κατωρθώσατε νὰ ἐφαρμόσητε εἰς τὸ ποιητικὸν εἶδος, ὅπερ ἐξελέξατε, γνησίαν καὶ ἀνόθευτον τὴν δημοτικὴν γλῶσσαν, χωρὶς νὰ χάση μηδ' ἐλάχιστον ἐκ τῆς φυσικῆς της χάριτος, καὶ διὰ τοῦτο σᾶς συγχαίρω, προοιωνιζόμενος καὶ εὐχόμενος ἔργα ἔτι καλίτερα...»

Δὲ χωροῦσε στὸ μυαλὸ τοῦ προοδευτικοῦ μολαταῦτα γιὰ τὴν ἐποχή του Βερναρράκη, πὼς μποροῦσε νὰ γραφτῆ δραματικὸ ἔργο στὴ δημοτικὴ γλῶσσα. Ἀγνοοῦσε τὸ Κρητικὸ θέατρο καὶ τὸ «Βασιλικὸ» τοῦ Μάτεση; Ὄχι βέβαια. Μὰ πίστευε, παρασυρμένος ἀπὸ τὴ γενικὴ περιφρόνηση, πὼς τὰ ἔργα αὐτὰ σημαδεύουν περασμένους καιροὺς ξεπεσμοῦ, χωρὶς νὰ ὑποψιάζεται πὼς ἴσα ἴσα κρατοῦσαν μέσα τους τὴν πραγματικὴ λογοτεχνικὴ καὶ γλωσσικὴ παράδοση καὶ πὼς θὰ ἐρχόντανε μέρες νὰ ἐχτιμηθῆ ἡ ἀξία τους καὶ νὰ ξεπεταχτῆ στὸ φῶς ἡ ἄδικα παραχωμένη στὴ λησμονιὰ ψυχή τους, γιὰ νὰ σταθοῦν παράδειγμα τῶν νεώτερων λογίων, τὴ στιγμὴ ποὺ ὅλη ἡ πλούσια δραματογραφικὴ παραγωγή, δαφνοστεφανωμένη σ' ἐπίσημους ἀκαδημαϊκοὺς Βουτσινάιους καὶ Λασάνιους διαγωνισμούς, θὰ ἔχη ὁλότελα ἐξαφανιστῆ.

Τὰ «Τραγουδάκια γιὰ παιδιά» — μερικὰ δὲ φαίνονται διόλου γιὰ μίμηση ἀπὸ ξένες γλῶσσες, τόσο εἶναι καλὰ μετουσιωμένα στὴ δημοτική μας — ἔχουνε βέβαια πολλὴ χάρη, λάμπουν ἀπὸ αἴσθημα λαγαρό, παρουσιάζονται μὲ ὕφος ἀληθινὰ παιδιάστικο, μὰ κάπου ὁ στίχος στέκεται σὰ δυσκολονόητος καὶ τραχύς, γνωρίσματα σποραδικὰ τοῦ Πάλλη καὶ στὰ κατοπινά του ἔργα. Κι ὅμως ἀπὸ τὰ χρόνια ἐκεῖνα λίγοι στίχοι γραφτήκανε γιὰ παιδιὰ τόσο ἐπιγραμματικοὶ καὶ γενικὰ καλοβαλμένοι καὶ μὲ τόση λεπτὴ εἰρωνεία. Πολλὰ ἀπ' αὐτὰ μπήκανε τὰ τελευταῖα χρόνια σὲ διάφορα ἀναγνωστικὰ βιβλία γιὰ τὸ δημοτικὸ σχολειό. Ἕνα ἀπὸ τὰ πιὸ χαριτωμένα, μὲ ζωὴ καὶ κίνηση, εἶναι τ' ἀκόλουθο, καθὼς κατόπι τὸ συμπλήρωσε ὁ ποιητής.

ΠΕΡΝΩΝΤΑΣ

Περνώντας ἀπὸ τὸ χωριό,
κοιτάζω κι' ἔλεγε ἡ Μαριώ
«Ναάνι νάνι τὸ μωρό».
Κι' ἐμένα θὲς νὰ μοῦ φανεῖ
πὼς κάπια φώναζε φωνὴ
«Χαρὰ στὸν πονηρό! Χαρὰ στὸν πονηρό!»
Κι' ὡς ποὺ νὰ πεῖς κουκούτσι
μιὰ καὶ τὸ κόφτω γὼ παπούτσι.

Περνώντας ἀπὸ τὴν ἀβλή,
κόκκορα ἀκούω ποὺ διαλαλεῖ
«Κιτικιρίκου κικιρί».
Κι' ἐμένα θὲς νὰ μοῦ φανεῖ
πὼς κάπια φώναζε φωνὴ
«Βρὲ βάρ' του μιὰ γερή! Βρὲ βάρ' του μιὰ γερή!»
Κι' ὡς ποὺ νὰ πεῖς κουκούτσι
μιὰ καὶ τὸ κόφτω γὼ παπούτσι.

Περνώντας ἀπὸ τὸ νερό,
μπάκακας ἔσκουζε θαρρῶ
«Μπακακατὶ μπακακατιά».
Κι' ἐμένα θὲς νὰ μοῦ φανεῖ
πὼς κάπια φώναζε φωνὴ
«Βρὲ δῶσ' του μιὰ βουτιά! Βρὲ δῶσ' του μιὰ βουτιά!»
Κι' ὡς ποὺ νὰ πεῖς κουκούτσι
μιὰ καὶ τὸ κόφτω γὼ παπούτσι.

Περνώντας ὀχ τοῦ μυλωνᾶ,
ἀκούω 'να μύλο ποὺ γυρνᾶ
«Κρακα κράκα κράκα κί».
Κι' ἐμένα θὲς νὰ μοῦ φανεῖ
πὼς κάπια φώναζε φωνὴ
«Βρὲ χῶσ' τον στὸ σακκί! Βρὲ χῶσ' τον στὸ σακκί!»
Κι' ὡς ποὺ νὰ πεῖς κουκούτσι
μιὰ καὶ τὸ κόφτω γὼ παπούτσι.

Περνώντας τὴν ἀκρογιαλιά,
πολικαρήσα ἀκῶ λαλιά
«Ἐέγια μόλα ἔγια λέσα».
Κι' ἐμένα θὲς νὰ μοῦ φανεῖ
πὼς κάπια φώναζε φωνὴ
«Στ' ἀμπάρι κλεῖσ' τον μέσα! στ' ἀμπάρι
Κ' ὡς πού νὰ πεῖς κουκούτσι [κλεῖσ' τον μέσα!»
μιὰ καὶ τὸ κόφτω γὼ παπούτσι.

Περνώντας ἀπὸ τὰ σκολιά,
μυτόφωνη ἀγρικῶ λαλιὰ
«Ψιλὴν κι' ὀξεῖαν ἀπαιτεῖ!»
Κι' ἐμένα θὲς νὰ μοῦ φανεῖ
πὼς κάπια φώναζε φωνὴ
«Βρὲ τράβα του τ' ἀφτί! Βρὲ τράβα του τ' ἀ-
Κι' ὡς πού θὰ πεῖς κουκούτσι [φτί!»
μιὰ καὶ τὸ κόφτω γὼ παπούτσι.

Περνώντας ἀπὸ τὴ Βουλή (¹),
ρητόρου ἀκούω φωνὴ σαχλὴ
«Τιμή! συνείδησιΣ! πατρίΣ!!!»
Κι' ἐμένα θὲς νὰ μοῦ φανεῖ
πὼς κάπια φώναζε φωνὴ
«Βρὲ μοῦντζες δῶσ' του τρεῖς! Βρὲ μοῦντζες
Κι' ὡς πού νὰ πεῖς κουκούτσι [δῶσ' του τρεῖς!
μιὰ καὶ τὸ κόφτω γὼ παπούτσι.

***

Ὁ ἔπαινος τοῦ Βερναρδάκη κέντρισε τὴν ἐργατικότητα τοῦ Πάλλη. Τὴν προσοχή του τράβηξε ὁ Ὅμηρος. Δυνατὸς Ἑλληνιστής, ἔνιωσε ἀμέσως τὴν ἀνάγκη πού ἔχει τὸ ἔθνος νὰ διαβάζῃ ἐλεύτερα τὸν παλιὸ ραψωδό. Ὅ,τι ὑπῆρχε ὡς τότες εἴτανε δασκάλων κατασκευάσματα πού ἐλεεινὰ παρωδούσανε τὸ ἀρχαῖο ἡρωϊκὸ ἔπος Ὅσοι βαφτιζόντανε μὲ κλασικὴ μάθηση στὰ γυμνάσια, θεωρούσανε τὸν Ὅμηρο σὰν ἔν' ἀπὸ τὰ ξορκισμένα βάσανα τῆς τεχνολογίας. Ὁ δάσκαλος ζητοῦσε τὴ σημασία κάθε λέξης, τὴν παραγωγή της, τὴ γραμματική της κατάσταση, τὸ συναρμολόγημά της μέσα στὴ φράση. Αὐτά, κι ἀμέσως παρακάτου γιὰ τὰ ἴδια. Ξέφευγε τὸ νόημα τὸ γενικό, ἡ ποιητικὴ παραστατικότητα, τὸ μεγαλεῖο κ' ἡ περιγραφικότητα, ἡ ψυχολογία τῶν προσώπων, τὸ ἐξέτασμα τοῦ στίχου. Στέγνια καὶ κακομοιριὰ καὶ λαιμητόμος τῆς κατακαημένης μαθητικῆς βαθμολογίας. Μὰ ὁ Πάλλης πῆρε τὸ νεκρωμένο τυφλὸ ψάλτη καὶ τοῦ φύσηξε μέσα τὴ δική του ζωντανὴ καὶ ρωμαΐκη ψυχή. Στὰ 1892 τυπώνει τὶς ἕξη πρῶτες ραψωδίες. Ἡ μπόμπα τοῦ «Ταξιδιοῦ» τοῦ Ψυχάρη ξαναπέφτει πάλι καὶ ξαφνίζει τὸν ὕπνο τῶν λογιωτάτων. Ὁ λιγόλογος πρόλογός του δείχνει τὴ μετριοφροσύνη του: «Ἡ μετάφραση ἀφτή, κανωμένη γιὰ διασκέδασή μου, δὲν ἔχει καμιὰ ἄλλη ἀπαίτηση παρὰ πὼς εἶναι ὅλη γραμένη μὲ τὸ λεξικό, τὴ γραμματική, τὸ συνταχτικὸ καὶ τὴ φρασεολογία τῆς ζωντανῆς γλώσσας τοῦ ἔθνους δίχως καλαμαρισμοὺς ἀπὸ τὴν ἄλλη πού γράφουν, τὴ νοθεμένη γλῶσσα.»

Ἡ λογοτεχνία μας τὸν καιρὸ ἐκεῖνο εἶχε ἀρχίσει νὰ παίρνῃ τὴ δική της πνοή. Μάκραινε ἀπὸ τὴν ξένη μίμηση τῶν ρωμαντικῶν καὶ προσπαθοῦσε ν' ἀκολουθήσῃ ἀληθινώτερο δρόμο. Ἡ μελέτη τοῦ Σολωμοῦ καὶ τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν ἄλλαζε τὰ πνεύματα τῶν νέων λογίων τῆς ἐποχῆς. Ἡ κριτικὴ τοῦ Ροΐδη, μερικὰ χρόνια προτήτερα, πού ἔσβηνε τὴν ὡς τότε ποιητικὴ ἀξία τῆς καθαρεύουσας, τὸ παράδειγμα τοῦ Ψυχάρη καὶ ἡ παρακίνηση τοῦ Ν. Πολίτη στὸ ἐξέτασμα τοῦ θησαυροῦ τῆς λαογραφίας, βρίσκανε ζωηρὴ ἀπήχηση. Ὁ Πάλλης, ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὴν κίνηση αὐτή, εἶδε τὸν Ὅμηρο σὰν ἕνα μεγάλο δημοτικὸ τραγούδι τοῦ παλιοῦ καιροῦ. Ἡ Ἰλιάδα ἔκλεινε μέσα της τὴν παληκαριὰ καὶ τὸν ἀρματωλισμὸ τῆς ἐποχῆς της. Ἔτσι, τὰ ζωντανεμένα λόγια ζωντανέψανε μαζὶ καὶ τὰ πρόσωπα καὶ τὰ πράματα. Ὁ Ὅμηρος πλησίασε σὲ μᾶς, ἦρθε καὶ κάθησε δίπλα μας, σίμωσε νὰ μᾶς τραγουδήσῃ τὸν Τρωϊκὸ πόλεμο, μὲ τὸ σημερινό μας τὸν ταμπουρᾶ. Ὁ δεκαπεντασύλλαβος, ἡρωϊκός, μεστωμένος, κυματιστός, ζωγραφικός, μᾶς μετάδωσε ὅλη τὴ χάρη καὶ τὴ λεβεντιὰ τοῦ πρωτότυπου. Γνωριστήκαμε μὲ τὰ πρωτοπαλήκαρα, τοὺς πιάσαμε κουβέντα καὶ οἱ Ἀχαιοὶ κ' οἱ Τρωαδίτες μᾶς ἀπαντήσανε στὴ δική μας φωνή. Χιλιάδες χρόσια μακρισμένοι ἀπ' αὐτούς, ἀνταμώσαμε τώρα γιὰ πρώτη φορά. Τί θαῦμα, τί ἀποκάλυψη τῆς Ὁμηρικῆς φαντασμαγορίας!

Ὁ Παλαμὰς μὲ τὴν κριτική του εὐφυΐα πρῶτος ἀπ' ὅλους κατάλαβε τὴ σημασία τῆς ἐργασίας τοῦ Πάλλη, καὶ στὴν «Ἑστία» τοῦ 1892 — ἔγραφε ἀκόμα τὴν καθαρεύουσα — ἀφοῦ ὁμολογήσῃ πὼς «ἡ Ἰλιάδα τοῦ κ. Πάλλη εἶναι φιλολογικὸν ἔργον μεγάλης σημασίας, ἔργον μὲ ἀπρόσωπον ἀπάθειαν, ὡς ἀντίλαλος ὁλοκλήρου λαοῦ καὶ ἐν ταὐτῷ μὲ προσωπικὴν ὅλως συγκίνησιν, ὡς ἐκδήλωσις ἰδιοφυεστάτου πνεύματος φιλοτεχνημένον», σημειώνει καὶ τὴν ἐπιφύλαξή του, πού εἶναι καὶ ἡ ἐπιφύλαξη ἀκόμα σήμερα πολλῶν ἀπὸ τοὺς μελετητές της: «Μὲ ὅλην δὲ τὴν κριτικωτάτην ἑρμηνείαν καὶ τὴν πιστὴν παρακολούθησιν τοῦ κειμένου ὁ κ. Πάλλης, μὲ ὅλην τὴν καθαρὰν καὶ ἔντεχνον, ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, χρῆσιν «τῆς γραμματικῆς, τοῦ συνταχτικοῦ καὶ τῆς φρασεολογίας τῆς ζωντανῆς γλώσσας τοῦ ἔθνους», μ' ὅλον τὸ κάλλος τῆς ρυθμικῆς στιχουργίας του, διότι ἀκριβῶς ἠθέλησε νὰ ἀποδώσῃ ὅλα τὰ ἐπίθετα καὶ τὰ οὐσιαστικὰ τῆς Ἰλιάδος καὶ ὅλα τὰ κύρια ὀνόματα τῶν θεῶν καὶ τῶν ἡρώων της διὰ λέξεων καθαρῶς δημοτικῶν ἢ λαμβανομένων ἀπὸ τὸν λαὸν ἢ δημιουργουμένων κατὰ μαθηματικὴν ἀναλογίαν, καὶ πρὸς τούτοις διότι

(¹) Τῆς ἐποχῆς τοῦ Ντελιγιάνη.

καὶ ἐννοίας ἀρχαίας ἀνέλαβε νὰ ἀποδώσῃ δι' ἐννοιῶν ὅλως νέων, ὁ κ. Πάλλης διατηρεῖ μὲν πολὺ τοῦ ἀρχικοῦ μεγαλείου τοῦ Ὁμήρου, ἀλλὰ τοῦ παρέχει ἐδῶ κ' ἐκεῖ μορφὴν κάπως ἀλλόκοτον.» Μὰ ὁ Πάλλης, γιὰ νὰ φτάσῃ σὲ τόση ζωντάνια, σὲ τέτοιο ποιητικὸ ἀποτέλεσμα, δὲν ἀκολούθησε τὰ παραδεγμένα. Πρωτοτύπησε θαρρετά. Δὲ δίστασε ν' ἀλλάξῃ τὰ κύρια ὀνόματα καὶ νὰ τὰ συμορφώσῃ σὲ τύπο δημοτικό, νὰ πλάσῃ καινούριες λέξες, ν' ἁπλοποιήσῃ σύνθετες καὶ νὰ ζευγαρώσῃ ἄλλες μὲ τόση μαστοριὰ καὶ ποίηση πού στέκεται κανεὶς μπροστά τους μὲ κατάπληξη. Σωστὰ ὁ Ψυχάρης σημείωσε σ' ἕνα του γαλλικὸ ἄρθρο («Revue Critique», 1901) πὼς γιὰ νὰ μεταφράσῃ κανεὶς τέτοιο ποίημα ὅπως τὸ ματάφρασε ὁ Πάλλης, πρέπει νάχῃ καὶ τὸ κάτι ἐκεῖνο πού λέγεται τζένιο.

Ἡ μετάφραση ὅλης τῆς Ἰλιάδας τελιώνει στὰ 1901 καὶ βγαίνει στὰ 1904 ἡ πρώτη ἔκδοση, στὰ 1907 ἡ δεύτερη καὶ στὰ 1912 ἡ τρίτη καὶ στερεότυπη στὸ Λίβερπουλ. Ἀπὸ τὴν τελευταία αὐτὴ μεταφέρουμε ἐδῶ τὴν ἀρχή.

Μοῦσα, τραγούδα τὸ θυμὸ τοῦ ξακουστοῦ Ἀχιλέα,
τὸν ἔρμο! π' ὅλους κότισε τοὺς Ἀχαιοὺς φαρμάκια,
καὶ πλῆθος ἔστειλε ψυχὲς λεβέντικες στὸν Ἅδη
ὁπλαρχηγῶνε, κι' ἔθρεψε μὲ τὰ κορμιά τους σκύλους
κι' ὅλα τὰ ὄρνια (τοῦ Διὸς ἔτσι εἶχε ἡ γνώμη ὁρίσει),
ἀπ' τὴν ἀρχὴ πού πιάστηκε μὲ τὸ γοργὸ Ἀχιλέα
τ' Ἀτρέα ὁ πρωταφέντης γιὸς καὶ χώρισαν οἱ δυό τους
Ποιὸς τάχα λὲς τοὺς ἔβαλε θεὸς νὰ λογοφέρουν;
Τοῦ Δία ὁ γιὸς καὶ τῆς Λητός, πού μὲ τὸν Ἀγαμέμνο
θύμωσε κι' ἔρηξε κακὴ μὲς στὸ στρατὸ πανούκλα,
καὶ κόσμος πέθαινε, γιατὶ στὸ λειτουργὸ τὸ Χρύσα
δὲ θέλησε τ' Ἀτρέα ὁ γιὸς λίγη σπλαχνιὰ νὰ δείξει.
Γιατὶ ἦρθε ἀφτός στὰ γλήγορα τῶν Ἀχαιῶν καράβια
νὰ λευτερώσει θέλοντας τὴν κόρη του, καὶ πλούσια
εἶχε μαζί του ξαγορά, καὶ κράτασε στὰ δυὸ χέρια
πάς στὸ χρυσόφτιαστο ραβδί, τ' Ἀπόλλου τὰ στεφάνια,
κι' ὅλους τοὺς ἄλλους Ἀχαιοὺς θερμοπερικαλοῦσε,
μὰ τὰ πρωτᾶτα πιὸ πολύ, τοὺς διὸ τοὺς γιοὺς τ' Ἀτρέα.

Ἡ Ζ ραψωδία τῆς Ἰλιάδας εἶναι ἀπὸ τὰ πιὸ λαμπρὰ κομάτια κ' ἡ ἀπόδοσή της κρύβει πολλὲς δυσκολίες. Γιατὶ ἐδῶ ὁ ἡρωϊκὸς τόνος γέρνει πρὸς τὸν αἰστηματικό, τὴ στιγμὴ πού ὁ Ἕχτορας, ἁρματωμένος, πρὶν χτυπηθεῖ τελιωτικὰ μὲ τὸν Ἀχιλέα, τρέχει στ' ἀρχοντικό του σπίτι ν' ἀποχαιρετήσῃ τὸ μονάκριβο μικρὸ του παιδὶ καὶ νὰ παρηγορήσῃ γλυκὰ τὴ γυναίκα του, τὴν Ἀντρομάχη.

Ἔτσι τῆς εἶπε, κι' ἄπλωσε τὰ χέρια στὸ παιδί του,
μὰ πίσω γέρνει τὸ παιδὶ στὸν κόρφο τῆς βυζάχτρας
μὲ τὶς φωνές, τί τσάκιαζε ἡ ὄψη τοῦ γονιοῦ του,
σὰν εἶδε π' ἄστραφτε ὁ χαλκὸς σπιθόβολα ὁχ τὸ κράνος,
κι' ἀπάνου σάλεβε ἀγριωπὴ ἡ ἀλογήσα φούντα.
Γέλασε τότε ἡ μάννα του μιὰ στάλα κι' ὁ πατέρας.
Καὶ βγάζει ἀπ' τὸ κεφάλι ἐφτὺς ὁ Ἕχτορας τὸ κράνος
καὶ τ' ἀπιθώνει χάμου ἐκεῖ καθὼς λαμποκοποῦσε
κι' ὅταν τὸ γιό του φίλησε καὶ χόρεψε στὰ χέρια,
στὸ Δία κι' ὅλους τοὺς θεοὺς δεήθηκε ἔτσι κι' εἶπε
«Περικαλῶσε, Δία μου, θεοί, περικαλῶ σας,
ἂς δώσει ἡ χάρη σας κι' αὐτὸς — ὁ γιός μου — μὲς [στοὺς Τρῶες
ὅπως κι' ἐγὼ νὰ ξακουστεῖ, ἔτσι ἀντρειωμένος πάντα
κι' ἄξιος τῆς Τροίας βασιλιάς. Κι' ἂς πῶν γι' [ἀρτὸν μιὰ μέρα
«Ἀφτὸς ἀπ' τὸν πατέρα του πολὺ πιὸ παλικάρι»
καθὼς γυρνᾶ ἀπ' τὸν πόλεμο· καὶ ματωμένα ἂς φέρνει
στὸ σπίτι λάφυρα, ἀπ' ὀχτρὸ πού σκότωσε παρμένα,
πού νάν τὸν δεῖ ἡ μαννούλα του καὶ νὰ χαρεῖ ἡ [καρδιά της.»

Τὴ μεταφραστικὴ καὶ γλωσσικὴ τέχνη τοῦ Πάλλη ἔτσι τὴ χαραχτήρισε ὁ Ψυχάρης σ' ἕνα ἄλλο του, γαλλικὸ πάλι, ἄρθρο στὸν παρισιάνικο «Χρόνο», πού τὸ βρίσκουμε κ' ἑλληνικὰ στὰ «Ρόδα καὶ Μῆλα» (Ε' τόμος): «Πολλὲς φορὲς στὸν Πάλλη, μιὰ κάποια ὁρμητικὴ ματιά, ἕνα κάποιο πετυχημένο μεταχείρισμα τῆς πιὸ κοινῆς λέξης, φτάνει σὲ ἀκαρτέρεφτο ἀποτέλεσμα. Θεοφάνερο λ. χ. πὼς ἡ λέξη μασῶ δὲν ἔχει τίποτα ἐβγενικό, τίποτα ποιητικό, καὶ στὴν Ἑλλάδα καὶ παντοῦ ἀλλοῦ. Οἱ καθαρεβουσιάνοι τὴ βλέπουνε καὶ τὴν ἀποφέβγουνε, μόνο πού τὴν εἴδανε. Τί μπορεῖ κανεὶς νὰ κάμῃ μὲ μιὰ λέξη τόσο πρόστυχη; Ὁ Πάλλης περιμαζέβει τὴ λέξη τὴν καταφρονεμένη. Ἔπειτα τοῦ χτυπᾶ στὸ νοῦ μιὰ δυνατὴ ὁμηρικὴ φράση. Θέλει νὰ τὴν ἀποδώσῃ. Τοῦ ἔρχεται ἡ λέξη, καὶ σοῦ γράφει πὼς **ὁ πόνος τοῦ μάσησε τὰ σπλάχνα.** Δὲν γνωρίζω τίποτα πού νὰ σοῦ παίρνῃ ἔτσι τὴν ἀνάσα.»

***

Τὸ δαιμόνιο τοῦ Πάλλη δείχνεται ἀκόμα καὶ σὲ μετάφραση ἀπὸ ξένη γλώσσα. Ζωντανεύει στὴ δημοτική μας τὸν «Ἔμπορο τῆς Βενετίας» τοῦ Σαίξπηρ πού τυπώνεται στὰ 1894. Ἀφιερώνει τὸ βιβλίο στὸ Βερναρδάκη, σὰν ἀπάντηση στὴ γνώμη του πὼς ἡ λαϊκή μας γλώσσα δὲ σηκώνει δραματικὰ ἔργα. Οἱ δημοσιογράφοι τῆς Ἀθήνας ἀγαναχτοῦνε πάλι, ὅπως εἴχανε θυμώσει προτήτερα μὲ τὴν Ἰλιάδα. Οἱ ἐφημερίδες κοροϊδεύουν καὶ χαραχτηρίζουνε τὴ μετάφραση σὰν κάτι τὸ ἐξωφρενικό. Καὶ ποιός ὁ λόγος; Γιατὶ δὲν εἴτανε καμωμένη στὰ γνωστὰ ὡς τότε μεταφραστικὰ καλούπια. Ἡ καθαρεύουσα εἶχε παραμορφώσει τὸ Σαίξπηρ καὶ ἡ κάπως ἀληθινώτερη προσπάθεια τοῦ Βικέλα δὲ στάθηκε ἱκανὴ μὲ τὴ χλιαρότητά της ν' ἀλλάξῃ τὴν κακὴ παράδοση. Τὴν ἐργασία τοῦ Πολυλᾶ στὴ μετάφραση τῆς «Τρικυμίας» δὲν τὴ λογαριάζανε ἀκόμα. Ὡστόσο ἔπρεπε νὰ περάσουν τόσα χρόνια γιὰ νὰ φανερωθῇ ἡ ἀληθινὴ ἀξία τῆς δουλειᾶς τοῦ Πάλλη. Σὰν παραστάθηκε τελευταῖα τὸ ἔργο στὸ «Ἐθνικὸ Θέατρο», κανένας, μήτε οἱ σημερι-

νοὶ δημοσιογράφοι, δὲν τολμήσανε νὰ ποῦνε τίποτα γιὰ τὴ δημοτικὴ τοῦ Πάλλη. Τὸ κοινὸ παρακολούθησε τὴν τραγωδία μὲ τὴ ζωηρότερη εὐχαρίστηση, γιατὶ τοῦ ἔδινε τὴν εὐκαιρία νὰ νιώση ἀληθινὰ τὸ πνεῦμα καὶ τὴν ψυχὴ τοῦ περίφημου Ἄγγλου ποιητῆ.

Καὶ καταπιάνεται ἀκούραστος ὁ Πάλλης νὰ μεταφράση τὸ Εὐαγγέλιο. Τ' ὄνειρό του πάντα εἶτανε νὰ δώση στὸ λαὸ τ' ἀριστουργήματα τῶν αἰώνων. Ὕστερ' ἀπὸ τὸν Ὅμηρο, τὴ Νέα Διαθήκη. Ἔτσι, τὰ ἱερὰ γράμματα μεταφέρονται στὴν πιὸ σκληρὴ καὶ πιὸ ἀλύγιστη χαραχτηριστικὴ δημοτικὴ καθὼς τὴν ξετυλίγει τώρα ὁ Πάλλης. Τίποτα δυσκολώτερο καὶ τίποτα τεχνικώτερο γιὰ ὅσους μποροῦνε νὰ μποῦνε στὸ νόημα. Ὅπως τὰ Ὁμηρικὰ παληκάρια στὴν Ἰλιάδα ἀφήσανε τοὺς γραμματικούς τους τάφους καὶ ξεπηδήσανε ὁλόχαρα κι ὁλοζώντανα τρέξανε νὰ μᾶς βροῦνε, ἔτσι πάλι ὁ κόσμος τοῦ Χριστοῦ ἦρθε κοντά μας, ἡ ζωή του ἱστορήθηκε ἁπλὰ καὶ ἀληθινά, καὶ τὰ βαθιονόητα λόγια τῆς Γραφῆς ἀντηχήσανε στ' αὐτιά μας ξάστερα, λαγαρὰ καὶ γυμνὰ σὰν τὴν ἀλήθεια. Στὰ 1901 ἀρχίζει νὰ δημοσιεύεται κοματιαστὰ στὴν ἐφημερίδα «Ἀκρόπολη» τοῦ Γαβριηλίδη τὸ μεταφρασμένο Εὐαγγέλιο τοῦ Πάλλη. Μὰ ὁ λογιωτατισμὸς ξεσπᾶ τώρα ἀκράτητος. Δηλητηριάζει κατὰ τὴ συνήθειά του τὴν κοινὴ γνώμη, ἀναταράζει τὰ σωματεῖα, τοὺς φοιτητές, τὴν ἐπίσημη ἐκκλησία, σηκώνει στὸ πόδι τὸν τύπο, κεντρίζει τὴν ἀντιπολίτευση. Τὸ Νοέμβριο τοῦ 1901 σημειώνονται ταραχὲς στοὺς δρόμους, ἡ ἀστυνομία ζητᾶ νὰ κρατήση τὴν τάξη, γίνεται συμπλοκὴ μπροστὰ στὸ Πανεπιστήμιο, χύνετ' αἷμα. Ὁ Γαβριηλίδης δὲν τολμᾶ νὰ ἐξακολουθήση τὴ δημοσίευση καὶ γιὰ νὰ καλοπιάση τὴν ἀγριεμένη κοινὴ γνώμη δὲ διστάζει νὰ χτυπήση κι αὐτὸς μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους τὶς ὑπερβολὲς τῶν μαλλιαρῶν. Πνευματικὴ τρομοκρατία ἀκολουθεῖ στὴ χώρα ποὺ ὅπως λέγανε οἱ δάσκαλοι «ὑπῆρξεν ἡ κοιτὶς τῆς ἐλευθερίας», τόσο ποὺ νὰ μὴ σταθῆ δυνατὸ γιὰ πολὺν καιρὸ καμιὰ ἐφημερίδα νὰ τυπώση ἄρθρο τοῦ Ψυχάρη, ὄχι μὲ τὴν ὑπογραφή του, μὰ μήτε μ' ἕνα Ψ κεφαλαῖο.

Ἀργότερα πολύ, κατὰ τὰ 1910, κυκλοφόρησε σὲ βιβλίο ἡ μετάφραση ὅλης τῆς Νέας Διαθήκης, ἀφοῦ εἶχε προηγηθεῖ (1903) κι ἄλλη λαϊκὴ τάχα ἐξέγερση σκηνοθετημένη ἀπὸ τὸ Μιστριώτη μὲ τὴν ἀνοχὴ τοῦ Χατζηδάκη γιὰ τὴ μαλλιαρή (!) μετάφραση τῆς «Ὀρέστειας» τοῦ Αἰσχύλου ἀπὸ τὸ Σωτηριάδη, ποὺ παίχτηκε σὰν πρωτάνοιξε τὸ Βασιλικὸ θέατρο. Κ' εἶτανε ἴσα ἴσα τὸ 1910 ἡ χρονιὰ ποὺ ψηφίστηκε στὸ τότε Σύνταγμα ἡ περίφημη διάταξη ποὺ καθιέρωνε τὴν καθαρεύουσα γιὰ ἐπίσημη γλῶσσα τῆς πολιτείας καὶ ἀπαγόρευε ρητὰ τὴ μετάφραση τῶν Ἁγίων Γραφῶν. Περιττὸ νὰ ποῦμε πὼς ἡ διάταξη αὐτὴ ἔμεινε κούφια καὶ κανεὶς ποτὲ δὲ ζήτησε νὰ τὴν ἐφαρμόση, ὅσο ποὺ μὲ τὸ πέρασμα τοῦ καιροῦ ἀτόνησε καὶ δὲν μπῆκε στὸ κατοπινὸ Σύνταγμα τῆς δημοκρατίας.

Ἡ μελέτη τοῦ Πάλλη ἀπάνω στὰ τέσσερα Εὐαγγέλια εἶταν ἐργασία ἐπιστημονική. Τὸ κείμενο ἐξετάστηκε φιλολογικὰ κ' ἔγινε ἀποκατάσταση τῆς ὀρθῆς γραφῆς, διαγραφὴ τῶν διαφόρων σφαλμάτων, ξεκαθάρισμα τῶν παρεμβολῶν, ἀπαράλαχτα ὅπως ἔγινε κατόπι στὴ μετάφραση τοῦ πρώτου βιβλίου τοῦ Θουκυδίδη («Νουμᾶς», 1901). Τὰ κριτικὰ μελετήματα τοῦ Πάλλη γύρω στὴ Νέα Διαθήκη καὶ μάλιστα στὸ κατὰ Ἰωάννη Εὐαγγέλιο βγήκανε ἀργότερα Ἀγγλικὰ σὲ ἰδιαίτερες πραγματεῖες.

Ὁ Πάλλης φιλοδόξησε ν' ἀποδείξη μὲ τὴν κατοπινὴ μετάφραση τοῦ Θουκυδίδη καθὼς καὶ μὲ τὴ μετάφραση τῆς «Κριτικῆς τοῦ «Ἄδολου λογισμοῦ» (πρῶτο μέρος) τοῦ Κάντ — ἐδῶ εἶχε συνεργάτη καὶ τὸ Μαρκέτη — πὼς ἡ δημοτικὴ γλῶσσα ἔχει ὅλη τὴν ἱκανότητα καὶ τὴ δύναμη ν' ἀποδώση τόσο τὸν ἱστορικὸ λόγο ὅσο καὶ τὴν πιὸ λεπτὴ καὶ βαθειὰ φιλοσοφικὴ σκέψη καὶ πὼς τ' ἀντίθετα ἐπιχειρήματα τῶν ὀπαδῶν τῆς καθαρεύουσας εἶναι ρηχὰ καὶ δὲ στηρίζονται στὴν ἀλήθεια. Καὶ πετυχαίνει, γιατὶ ἡ ἐργασία του δὲ γίνεται ὅπως ὅπως, μὰ γιατὶ ἀκολουθεῖ ὁρισμένο σύστημα: «Ὅταν διαβάζεις τὸ πρωτότυπο, σοῦ παρασταίνει ὁ νοῦς σου μιὰ εἰκόνα. Αὐτὴ τὴν εἰκόνα πρέπει νὰ δώση τὸ μετάφρασμα. Συχνὰ μιὰ λέξη, μιὰ συλλαβή, μιὰ συναρμολογὴ τὴ χαλνάει. Θέλεις τότες συλλογή, σκέψη, δοκιμὴ κατὰ κάθε γραμμή, μιὰ ὥρα, ἴσως μιὰ μέρα, ἴσως μιὰ βδομάδα. Κάνε το ἀπόφαση πὼς θὰ γίνει αὐτὸς ὁ κόπος.» Βέβαια, τοὺς δικούς μας σπουδασμένους ποὺ ἀνατραφήκανε καὶ μεγαλώσανε πολύχρονα μέσα σὲ ἀλιώτικη φρασεολογία καὶ συνηθίσανε ἄλλους ἐκφραστικοὺς τρόπους, τὸ διάβασμα τῆς φιλοσοφίας τοῦ Κάντ σὲ τέτοια ἀπόδοση τοὺς ξαφνιάζει, τοὺς κάνει νὰ σκοντάφτουν καὶ νὰ σταματοῦν. Ὅμως μένει σὰν ὑπόδειγμα γιὰ τὴν ἱστορία τὴ γλωσσικὴ κι ἂς μὴν εἶναι δυνατὸ νὰ τὸ φτάση ἔτσι κανεὶς ἄλλος. Ἡ καλλιέργεια τῆς δημοτικῆς μὲ τὸν καιρὸ θὰ βρῆ πιὸ στρωτοὺς δρόμους ποὺ νὰ περάση ἀπ' αὐτοὺς κ' ἡ φιλοσοφία. Μὰ ὁ ἱστορικὸς λόγος στὴ δημοτική μας μὲ τὴ δεξιοτεχνία τοῦ Πάλλη πόσο φαίνεται ζωγραφικός! Νὰ ἕνα σύντομο δεῖγμα τοῦ Θουκυδίδη. Ὁ Θεμιστοκλῆς σὰν ἔφτασε στὴν Ἔφεσο:

«ἀνεβαίνει στὸ ἐσωτερικό, καὶ στέλνει γραφὴ στὸ βασιλέα Ἀρταξέρξη, τὸ γιὸ τοῦ Ξέρξη, ποὺ ὅτι εἶχε ἀνεβεῖ στὸ θρόνο. Ἡ γραφὴ ἔλεγε πὼς: Στὰ χέρια σου ἔρχομαι ἐγὼ ὁ Θεμιστοκλῆς, ποὺ ὅσον καιρὸ εἶμουν ἀναγκασμένος νὰ ἀντικρούω τὴν ἐπιδρομὴ τοῦ πατέρα σου ἔβλαψα τὸ γένος σου ὅσο κανεὶς ἄλλος Ἕλληνας, μὰ καὶ ποὺ τὸ ὠφέλησα κατόπι πολὺ περισσότερο — ἐδῶ ἱστοροῦσε τὸ μὴ ἀπάσιμο τότες τῶν γιοφυριῶν ἐξαιτίας του — καὶ σήμερα ἔχοντας νὰ σὲ ὠφελήσω μεγάλα καλὰ ἔρχουμαι κυνηγημένος ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες γιὰ τὴν ἀγάπη σου. Μὰ θέλω διορία ἑνὸς χρόνου, καὶ τότες θὰ σοῦ ξεμυστηρεφτῶ τί λογαριάζω.

Παραδέχτηκε, ὅπως διηγοῦνται, ὁ βασιλέας τὴν πρότασή του καὶ τοῦ εἶπε νὰ συμμορφωθεῖ. Ἀφτὸς μέσα στὸν καιρὸ ποὺ περίμενε ἔμαθε Περσικὰ ὅσα μποροῦσε καὶ ὅσα συστήματα τοῦ τόπου, καὶ σὰν πέρασε ὁ ἕνας χρόνος, πῆγε στὸ βασιλέα καὶ κοντὰ του ὑψώθηκε ὅσο κανεὶς ὡς τότε Ἕλληνας καὶ γιὰ τὸ ξακουσμένο του ὄνομα καὶ γιὰ τὴν ἐλπίδα ποὺ ἔρηχνε νὰν τοῦ σκλαβώσει τὴν Ἑλλάδα, πρῶτα πρῶτα ὅμως γιατὶ ἡ δοκιμή του ἀπόδειχνε γερὸ κεφάλι. Τέλος ἀρρώστησε καὶ πέθανε, ἂν καὶ μερικοὶ λὲν πὼς ἤπιε φαρμάκι, ἄμα εἶδε πὼς ἀδύνατο νὰν τοῦ κατορθώσει τοῦ βασιλιᾶ ὅσα ἔταξε. Μνῆμα του ὑπάρχει στὴ Μαγνησία τὴν Ἀσιανὴ μέσα στὴν ἀγορά. Ἀφτοὺς τοὺς τόπους τοὺς ὅριζε, ἐπειδὴς τοῦ παραχώρησε ὁ βασιλέας γιὰ φωμὶ τὴ Μαγνησία ποὺ ἔδινε πενήντα τάλαντα σοδιά, γιὰ κρασὶ τὴ Λάμψακο ποὺ τότες εἶχε φήμη ὡς τὸ μέρος πὸ πιὸ πλούσιο σὲ κρασὶ καὶ γιὰ προσφαΐ τὸ Μυούντα. Καὶ λὲν οἱ δικοί του τὰ κόκκαλά του πὼς μεταφέρθηκαν ἀπὴν πατρίδα του, ὅπως ἄφισε λόγο, καὶ πὼς θάφτηκαν ἐντὸς τῆς Ἀττικῆς κρυφά, γιατὶ δὲν ἄφινε ὁ νόμος ἀφοῦ εἶχε ξοριστεῖ ὡς προδότης.»

Ἔτσι ὁ Πάλλης βαφτίζει τοὺς ἀρχαίους στὸ ἀθάνατο νερὸ τῆς νέας μας γλώσσας. Ἂν θέλη κανεὶς νὰ συγκρίνη, ἂς πάρη νὰ διαβάση κάθε ἄλλη μετάφραση ποὺ ἔχουνε σκαρώσει οἱ διάφοροι καθηγητές μας γιὰ τὰ σκολειά, καὶ θὰ μείνη κατάπληχτος ἀπὸ τὴ διαφορά. Ὁ Θουκυδίδης εἶν' ἐκεῖ ὁ στρυφνὸς καὶ κακορίζικος συγγραφέας ποὺ γιὰ ν' ἀπαντήσης καθαρὸ νόημα πολὺ θὰ παιδευτῆς. Θὰ σὲ μπερδέψη ἀφάνταστα ἡ δασκαλικὴ μετάφραση.

(Τὸ τέλος στὸ ἐρχόμενο) ΡΗΓΑΣ ΓΚΟΛΦΗΣ

ΜΙΑ ΦΩΤΙΑ ΚΑΤΩ ΑΠ' ΤΗ ΣΤΑΧΤΗ

Σὰν μιὰ φωτιὰ κάτω ἀπ' τὴ στάχτη
ἡ ἀγάπη φλέγει τὴν καρδιά μου.
Σφραγίζει ἡ σιωπὴ τὰ χείλη
καθὼς γυρνάω στὴ μοναξιά μου.

Ἡ πίκρα ἐκείνη, ποὺ ἔχει φέρει
τὴ μιὰ καρδιὰ πλάϊ στὴν ἄλλη,
— σὰ γιὰ νὰ παίξη ἢ νὰ σαρκάση, —
ξυπνάει τὸ δισταγμὸ καὶ πάλι.

Μάταια εἶναι ὅλα; Τὸ ἄγριο πάθος,
τὰ κλειστὰ μάτια στὸ μεθήσι,
κ' ἡ φλόγα ποὺ τὴ ματωμένη
καίει τὴν καρδιὰ νὰ ξανανθίση;

Ὤ, ἂν ἦταν δυνατὸ ἡ ψυχή μας
αὐτὸ τὸν κλοιό της νὰ συντρίψη:
τῶν περασμένων τὴν πικρία,
τὶς ἀπογοητεύσεις καὶ τὴ θλίψη...

Ὤ, ἂν ἦταν δυνατὸ νὰ ἰδοῦμε
σὲ ἄβυσσο ἐρέβους νὰ ποντίζουν
τὰ ὅσα ἐκηδέψαμε, κι' ὡστόσο
μᾶς ἔνωσαν καὶ μᾶς χωρίζουν...

Γ. ΤΣΟΥΚΑΛΑΣ

ΤΑ ΚΟΥΝΑΒΙΑ

ΔΙΗΓΗΜΑ

Τὸ χιόνι, κάμποσο παχύ, σκέπαζε τοὺς δρόμους τῆς Σαλονίκης. Κι' ὅπως ὁλοένα τόστρωνε, ὁ ἀγέρας, ὁ Βαρδάρης ὁ θεοπάλαβος, σαλάτιαζε τὶς χοντρὲς τὶς μπαμπακοῦλες καὶ τὶς στριφογύριζε σὰν κουρνιαχτό. Πέρα, ἕνα κομμάτι βουνό χάνονταν στὴν καταχνιά, καὶ κάτω, τὰ φτωχόσπιτα τοῦ Γενεκὲ Μαχαλᾶ λούφαζαν μπαμπουλωμένα μὲ τὰ κάτασπρα κεραμίδια τους μέσα στὸ δρομάκι τὸ στενό.

Ἐκεῖ, μέσα ἀπὸ τὸ μπαλωμένο τζάμι ἑνὸς χαμηλοῦ φτωχόσπιτου, ἕνας ἄντρας κάθονταν καὶ χάζευε. Ὁ ἄντρας αὐτὸς ἦτανε νιός, εἶχε τὰ μουστάκια κατάμαυρα, τὴ μουντζούρα ἀπὸ τ' ἀξούριστα γένια ἐπάνω στὰ σαγόνια, κ' ἕνα ἄλικο γυναίκιο σάλι γύρω στὸ λαιμό.

Οἱ λιγοστοὶ διαβάτες, οἱ ξένοι οἱ περαστικοί, καθὼς τὸν ἔπαιρνε τὸ μάτι τους, λέγανε μὲ τὸ νού τους: "Ἀρρωστος θάναι ὁ φουκαράς. Μοναχὰ οἱ γειτόνοι ποὺ ξαίρανε, δὲν τὸν πρόσεχαν Τὸ πολὺ νὰ χαμογελοῦσαν σὰν κοροϊδευτὰ ἔτσι καθὼς τοῦ ρίχνανε μιὰ ματιά. Μὰ γιὰ τὸ χαμόγελο αὐτό, ὁ Θανάσης ὁ Τσάκαλος καθόλου δὲ σκοτίζονταν. Αὐτὸς κοίταζε νάχει τὴ ζεστασιά του, τὴν καλοπόρεψή του τὴ φτωχικιά, τὸ κατὰ δύναμη. Ὅλα τ' ἄλλα, τἄγραφε λίγο στὰ παλιά του τὰ παπούτσια. Μιὰ ζωὴ ἔχει ὁ ἄνθρωπος. "Αν δὲν τὴν χαϊδολογήσει καὶ κομμάτι, ἀλλοίμονο! Καὶ μάλιστα, ὅποιος κατάλαβε τί πὰ νὰ πεῖ τυράννισμα. Κι' ὁ Θανάσης εἶχε τυραννηθεῖ ἀπὸ μικρὸ παιδί. Σήμερα ὅμως ποὺ ἦτανε τριάντα χρονῶ, ὅσο εἶχε κεραμίδι νὰ τὸν σκεπάσει κ' εἶχε καὶ τὴν περιποίηση τῆς γυναίκας του, ἦτανε ἀφέντης ἄνθρωπος. Ὅσο μποροῦσε λοιπὸν κι' αὐτός, χαλοῦσε λιγώτερο τὰ χουζούρια του. Φτάνει τόσο ποὺ βασανίστηκε ἀπὸ δώδεκα χρονῶ παιδί. Ἀπὸ τότε ποὺ τὸν ξεκίνησε ὁ παπούλης του ἀπὸ τὸ χωριὸ ἀπάνω στὰ ψηλὰ βουνὰ τῆς Ἠπείρου. «"Αϊντε, τοῦ εἶπε ὁ γέρος, ἄϊντε πιὸ πέρα νὰ ἰδεῖς πῶς βγαίνει τὸ ψωμί, γιατὶ εἶσαι κομμάτι τεμπελόπαιδο, Θανάση.»

Ἡ χήρα ἡ μάννα του τοῦ ἔρραψε στὴ φόδρα τῆς πατατούκας του ἕνα φτωχὸ κομπόδεμα, τὸν ξέβγαλε ὡς παρόξω στὸ χωριό, καὶ τὸν φίλησε. «Στὴν εὐχή τοῦ Θεοῦ, στὴν εὐχή μου!»

Κι' Θανάσης βρέθηκε ὄξω ἀπὸ τὸ σπίτι του σὰν τὸ ψάρι στὴν ἄμμο. Μὰ κάτι συχωριανοὶ ποὺ φεύγανε μαζί, τὸν κάνανε παρέα καὶ τὸν προστατέψανε. "Ετσι, δὲν πολυκατάλαβε πῶς ἔκανε τὸ μακρὺ ταξίδι καὶ πῶς ἔφτασε στὴν Ἀθῆνα. Βρέθηκε μονάχα τὸ χειμώνα, νὰ ψένει καὶ νὰ πουλάει κάστανα σ' ἕνα σταυροδρόμι ποὺ τὸ ξεροβόρρι τὸν θέριζε.

Κ' ἕνα βράδυ, τὴν ὥρα ποὺ ὅλα τὰ φῶτα τῆς Ἀθήνας εἴχανε ἀναφτεῖ, καὶ τῶν μαγαζιῶν οἱ ρεκλάμες φάνταζαν καὶ στράβωναν παρδαλές, κι' ὁ κόσμος στὰ Χαυτεῖα πυκνὸς καὶ βοΰιζε, καὶ τὸ κρύο ξούριζε, ὁ Θανάσης κάθονταν κάπου ἐκεῖ στὴ γωνιά του. "Εβλεπε τὰ κάστανα νὰ μένουν ἀπούλητα ἀπάνω στὴ φουφοὺ ποὺ εἶχε σβήσει, καὶ δὲν ἀποφάσιζε νὰ φύγει ἀκόμα. "Επρεπε νὰ πιάσει λίγες δεκάρες ἀπόψε, γιατὶ ἀλλοιῶς πῶς θἄτρωγε; Τὰ πόδια τοῦ μικροῦ ἦτανε σίδερα παγωμένα, τὰ χέρια του κατακόκκινα, ἡ μύτη του ἔσταζε, τὰ μάτια του γιομάτα δάκρυα. Δάκρυα ἀπὸ τὸ κρύο, μὰ κι' ἀπὸ τὸ τσούξιμο ἐκεῖνο τὸ ἀβάσταχτο ποὺ τὸ γεννάει ἕνα βαθὺ παράπονο μέσα στὰ στήθεια ἑνὸς ἔρημου παιδιοῦ. Μὰ ὁ Θανάσης ἦτανε ἀγόρι μὲ μπόϊ, ἦτανε ἄντρας καὶ ντρεπόταν ν' ἀφήσει τὰ δάκρυα ἐκεῖνα νὰ κυλήσουν. Σηκώνονταν λοιπὸν ἀπὸ τὸ καρεκλάκι του, γιὰ νὰ ξεκοκκαλώσει μιὰ στάλα, χτυποῦσε τὰ πόδια χάμω, ἔτριβε τὰ χέρια, κ' ἡ ἀπελπισμένη φωνούλα του καλοῦσε παρακαλεστὰ τοὺς διαβάτες:

— Πάρε κάστανα ζεστά, κύριγε! Πάρε, μωρὴ κυρίγια!

Κάποιος μεσόκοπος ἀφεντάνθρωπος μὲ χοντρὸ παλτὸ καὶ γούνινους γιακάδες, στάθηκε μπροστά του. Εἶχε κάνει μιὰ μικρὴ ἀναστάτωση μέσα του τὸ κρυφὸ κλάμα τῆς παιδιάτικης φωνῆς, καὶ ψυχόπονος ρώτησε τὸν μικρό:

— Ἀπὸ ποῦ εἶσαι ἐσύ;

— Ἀπὸ τὰ Γόριανα ποὺ νὰ μὴν ἔσωνα.

— Δὲν ἔχεις μάννα;

— "Εχω, ἀμ' τί νὰ τὴν κάνω ποὺ δὲν τὴν ἔχω ἐδῶ;

— Ποῦ κοιμᾶσαι;

— Στὸ μαγαζὶ μιανοῦ πατριώτη, μ' ἀμ τώρα θέλει νὰ μὲ διώξει κι' αὐτός.

Ἐκεῖνο τὸ βράδυ, ἔφεξε γιὰ τὸ φουκαρὰ τὸ Θανάση. Ὁ κύριος ἤτανε κυνηγὸς κ' ἤθελε ἕναν ἄνθρωπο γιὰ τὰ σκυλιά του: Νὰ τὰ προσέχει, νὰ τὰ συγυρίζει, νὰ τὰ βγάνει περίπατο. Θὰ πήγαινε ὁ ἴδιος νὰ ρωτήσει τὸν πατριώτη τοῦ Θανάση, νὰ μάθει τί λογιῶ παιδὶ ἤτανε, κ' ἴσως τοῦδινε δουλειά. Ἐκείνη τὴ νύχτα ὁ Θανάσης κοιμήθηκε μ' ἐλπίδες καὶ τὴν παράλλη μέρα πῆγε στὸ σπίτι τοῦ ἀφεντικοῦ. Σὰν εἶδε τὰ σκυλιά του,—δυὸ θερία,— δὲν τρόμαξε, γιατὶ αὐτὸς ἤτανε μαθημένος κι' ἀπὸ μαντρόσκυλα. Μάλιστα ποὺ τοῦ ἦρθε νὰ τ' ἀγκαλιάσει ἀπὸ εὐγνωμοσύνη, σὰ γενναιόδωρους ἀφεντάδες ποὺ τὸν σώσανε. Καὶ τὸ βράδυ, σὰ βρέθηκε ὕστερα ἀπὸ τὰ ξεροβόρρια τοῦ δρόμου μέσα στὴ ζεστὴ κουζίνα ποὺ μοσκοβόλαγε καλοπέραση, τοῦ φάνηκε πῶς ἔβλεπε ὄνειρο. "Επειτα, καλοταϊσμένος καὶ ἡσυχος, ἔπεσε στὸν ὕπνο, ἕναν ὕπνο ἀναπαμένο ποὺ ἔμοιαζε μ' εὐτυχισμένο θάνατο.

Οἱ δουλειὲς τοῦ Θανάση ἤτανε λιγοστές. "Ετρεχε γιὰ κανένα θέλημα, γνοιάζονταν τὰ σκυλιά, καὶ τὸ βράδυ, μέσα στὴν κουζίνα, ἔκανε τὸ γραμματικό στὶς δοῦλες. Τοὺς ἔγραφε τὰ γράμματά τους, τοὺς διάβαζε τὰ μυθιστορήματα ποὺ ἀγόραζαν φυλλάδιο φυλλάδιο. "Ἠτανε τόσο εὐχαριστημένος τότε, ποὺ θὰ ἤθελε νὰ μὴν ξεκολλήσει ποτὲ στὴ ζωή του ἀπὸ τὴν κουζίνα αὐτή. Μοναχὰ σὰ λείπανε τ' ἀφεντικὰ ἀπὸ τὸ σπίτι, πήγαινε ὁ Θανάσης καὶ σεργιανοῦσε τὰ δωμάτια. Χάζευε στὰ σαλόνια, στὶς κρεβατοκάμαρες, ξέταζε τὰ κάδρα τὰ χρυσά, τοὺς πολυέλαιους ποὺ ἀστράφτανε, καὶ στέκονταν μ' ἀνοιχτὸ τὸ στόμα: «Τήρα, τήρα θιαμάσματα! Νάμανε ἐγὼ ἀφέντης μωρέ, οὔειδε θάβγαινα ὄξω ὁλότελα.»

Κάπου-κάπου, τ' ἀφεντικὸ τὸν ἔπαιρνε μαζί του στὸ κυνῆγι. Ὁ Θανάσης χαίρονταν ἀπὸ τὴ μιὰ μεριὰ ποὺ θὰ ταξίδευε, ἀπὸ τὴν ἄλλη πάλι, τοῦ ξυνοφαίνονταν τὸ ξεσήκωμα τὸ νυχτιάτικο. Μ' ὅλα ταῦτα, ἑτοίμαζε πρόθυμα τὰ πράματα τοῦ κυνηγιοῦ, καὶ σὰν ποὺ σιγὰ-σιγὰ ἄρχισε νὰ μπαίνει στὰ μυστικὰ τῆς τέχνης, ἐνδιαφέρθηκε περισσότερο. Τοῦ ἄρεσε νὰ πασπατεύει τὰ ντουφέκια τοῦ ἀφέντη, νὰ τὰ καθαρίζει, νὰ τὰ γιομίζει, νὰ λογαριάζει μὲ καρδιοχτύπι τὴν ἐπιτυχία κάθε ριζιᾶς. Μόνο ποὺ θὰ προτιμοῦσε νὰ ἤτανε μπορετὸ νὰ κυνηγᾶνε δίχως τρεχάματα καὶ σκοντάματα. Τὸ βράδυ πιά, σὰ γύριζαν ἀπὸ τέτοιες ἐκδρομές, αὐτὸς ξανάβρισκε μὲ διπλὴ χαρὰ τὴ ζεστὴ κουζίνα του.

Μὰ ἡ εὐτυχία του πολὺ δὲ βάσταξε. Μιὰ μέρα, ὁ ἀφέντης βρέθηκε στὸ κρεβάτι του πεθαμένος ξαφνικά, καὶ τὸ Θανάση τὸν διώξανε.

Ὡστόσο, αὐτὸ τὸ λίγο διάστημα, ποὺ πέρασε χορτάτος καὶ ἥσυχος, τὸν ἔβγαλε ἀπὸ τὴν ἀπελπισία ποὺ εἶχε βουλιάξει ἡ παιδιάτικη ψυχή του. Ἡ ζωὴ ἦταν καλή. "Αξιζε νὰ μοχθήσει ὁ ἄνθρωπος γιὰ νὰ τὴ ζήσει.

Κι' ὁ Θανάσης, ὕστερα ἀπὸ τὴν παρένθεση αὐτή, ἀντρούλης σωστὸς μὲ κουράγιο, καταπιάστηκε, δυναμωμένος, ἀπ' ὅλες τὶς δουλειὲς γιὰ νὰ βγάνει τὸ ψωμί του. Μὰ σὰν ποὺ δὲν τοῦ ἄρεζε νὰ σκλαβώνεται, μὲ ἀφεντικὸ ἀπάνω ἀπ' τὸ κεφάλι του ὅλη μέρα, κυνηγοῦσε τὶς δουλειὲς τοῦ ποδαριοῦ ποὺ τὶς ἐξουσίαζε ὁ ἴδιος. Αὐτὲς τὸν ἄφιναν καὶ λίγο ἐλεύθερο γιὰ νὰ παίζει, νὰ σκαρφαλώνει στὶς μάντρες καὶ νὰ βλέπει κινηματογράφο, νὰ ξαπλώνεται στὰ παγκάκια καὶ νὰ χαζεύει τὸν οὐρανό.

"Ετσι, παρουσιάζονταν στοὺς δρόμους καὶ πουλοῦσε πότε ἐφημερίδες, πότε λαχεῖα, ἀρώματα μὲ τὰ κοφίνια, μπανάνες, κάλτσες, λουλούδια. Σὰ μεγάλωσε, γίνηκε πορτιέρης σ' ἕνα ξενοδοχεῖο. "Ομως, κ' ἐκεῖ στενοχωρέθηκε. "Επειτα, κάλλησε φορατζῆς στὰ διόδια. Βαρέθηκε κ' ἐκεῖ. Κι' ὅπως δὲ σιγούρευε σὲ μιὰ δουλειὰ στρωτή, ἔκανε πάντα ρέμπελη ζωή.

Ἀπὸ τὴν Ἀθήνα βρέθηκε κάποτε στὴν Πάτρα κυνηγώντας τὸ καλύτερο· βρέθηκε στὸ Βόλο κ' ὕστερα στὴ Σαλονίκη. Ἐκεῖ, στὰ μέρη αὐτὰ ποὺ τὸ κυνήγι, ἥμερο κι' ἄγριο, εἶναι μπόλικο, εἶδε πῶς πολλοὶ ἄνθρωποι ζούσανε μὲ τὴν τέχνη τοῦ κυνηγιοῦ. Τότε, θυμήθηκε κι' αὐτὸς τὰ μαθήματα ποὺ εἶχε πάρει ἀπὸ τὸν παλιό του ἀφέντη, καὶ μιὰ καλὴ μέρα, μ' ἕνα δίκανο στὸν ὦμο, μὲ ἄδεια στὴν τσέπη κ' ἕνα σκυλὶ ἀπὸ κοντά, κίνησε γιὰ λαγοὺς καὶ γιὰ λύκους. Βγῆκε ἕνας πανάξιος κυνηγός, ἡ ριζιά του ποτὲ δὲ λάθευε. Ντυμένος μὲ μιὰ μπλούζα πέτσινη, ἀγορασμένη στὰ παλιατζίδικα, καὶ μὲ τὰ ψηλά του τὰ ποδήματα, καθὼς ἦτανε μεγαλοφκιασμένος ἄντρας, εἶχε ἕναν ἀέρα παληκαρίσιο. Μοναχός του τὸ καταλάβαινε πῶς τοῦτο τὸ ντύσιμο τοῦ πήγαινε μιὰ χαρά, ὅπως εὕρισκε ἀκόμα πῶς ἡ τέχνη τοῦ κυνηγοῦ ταίριαζε καλλίτερα μὲ τ' ἀσκλάβωτα φυσικά του.

Μὲ κεῖνα τὰ λεφτὰ ποὺ ἔβγαζε ἀπὸ τὸ κυνῆγι, πέρναγε κάμποσον καιρὸ τεμπελιάζοντας. "Εφερνε τὸν παρά του ὡς τὸ νῦν καὶ ἀεί, κ' ὕστερα ἀποφάσιζε νὰ χαλάσει πάλι τὴν ἡσυχία του μὲ τίποτε ἄλλη δουλειά, ἢ καὶ μὲ κυνῆγι ἂν ἤτανε ὁ καιρός. Πολλὲς φορὲς μάλιστα οὔτε ποὺ χαλοῦσε τὸ ραχάτι του. Προτιμοῦσε νὰ τοῦ βγάλει ὁ νοικοκύρης τὰ πράματα ὄξω ἀπὸ τὴν κάμαρα ποὺ χρωστοῦσε τὰ νοίκια της. Τότε, ὁ Θανάσης ποὺ ἤξαιρε καλα τὸ δάσος, ἀναγκάζονταν νὰ πάει νὰ ξενυχτίσει σὲ καμμιὰ κοὐφάλα, σὲ καμμιὰ καλύβα παρατημένη, κ' ὕστερα ν' ἀποφασίσει πάλι

νὰ δουλέψει. Στὶς μέρες αὐτὲς τὶς ἀνάποδες ξυπνοῦσε πρωΐ πρωΐ, ξαφνιασμένος ἀπὸ τὸ φῶς τοὐρανοῦ. Χαίρονταν ὅμως τὴ μοναξιά, τὴ χλωράδα τῶν δέντρων, τὰ πρωϊνὰ κελαϊδίσματα. Τίναζε ἀπὸ πάνω του τὰ φύλλα, τὴ δροσιά, τὰ χώματα, κ' ἔπαιρνε τὸ δρόμο σφυρίζοντας. Ἔτσι τὸν εἶδε ἕνα πρωΐ ἡ Ἀργύρω, ἡ ὑπηρέτρια ποὺ δούλευε σ' ἕνα χτῆμα ἐξοχικό. Ἡ Ἀργύρω στέκονταν στὴν πόρτα τοῦ περβολιοῦ, ὅταν ὁ Θανάσης τὴ ζύγωσε. Ἄγγιξε τὸ κασκέτο του μ' εὐγένεια καὶ τῆς γύρεψε λίγο νερὸ νὰ πιεῖ. Ἡ κοπέλα κατασκοτώθηκε νὰ περιποιηθεῖ αὐτὸν τὸν παληκαρὰ ποὺ τῆς ἔφερνε ἐκεῖνη ἡ αὐγή. Ἀπὸ τότε, ὁ Θανάσης θυμοῦνταν νὰ περνάει συχνὰ γιὰ νὰ τῆς λέει μιὰ καλημέρα. Ἡ καλημέρα ἔφερε σὲ κουβέντες, οἱ κουβέντες σὲ σχέδια, καὶ μὲ λίγον καιρό, ἀποφάσισαν νὰ παντρευτοῦνε. Ἐκεῖνος μὲ κόπο ἔκρυβε τὴ μεγάλη χαρά του, γιατὶ καλὰ καταλάβαινε πὼς δὲ θἄβρισκε εὔκολα νύφη τῆς προκοπῆς, ἔτσι ἀναδούλευτος ποὺ ἦτανε. Καλὰ ἔπεσε, καλά. Ἡ Ἀργύρω εἶχε τὸ κομπόδεμά της ἀπὸ δούλεψες χρονῶν, εἶχε καὶ τὴν ὑγειά της, κορίτσι πρᾶμα καθὼς ἦτανε μὲ κάτι μάγουλα ποὺ στάζανε αἷμα. Σὲ μιὰν ὥρα ἀνάγκη, συλλογίστηκε ὁ Θανάσης, θὰ μποροῦσε πάλι νὰ ξενοδουλέψει γιὰ νὰ βοηθήσει τὸ σπίτι της. Ἔ! θὰ κυνηγοῦσε κι' αὐτός.

Νοίκιασαν λοιπὸν ἕνα μονοκάμαρο φτωχόσπιτο κοντὰ στὸ χτῆμα τῶν ἀφεντικῶν τῆς Ἀργύρως. Ὕστερα, ἡ ἀρρεβωνιασμένη ἔκατσε καὶ συγύρισε τὴν καμαροῦλα. Μὲ τὰ ἴδια της τὰ χέρια τὴν ἀσβέστωσε καὶ τὴν ὁμορφοστόλισε. Κρέμασε στοὺς τοίχους κάτι ρεκλάμες μούρλια ἀπάνω στὰ παρδαλὰ χαρτόνια τους, ἔβαλε χαρτιὰ γλωσσάτα τριανταφυλλιὰ στὸ τζάκι, ντανταλλες στὸ κρεβάτι καὶ στὸ παράθυρο. Τὸ δωμάτιο γίνηκε ἀγνώριστο. Κούκλα σωστή. Ὁ Θανάσης στέκονταν καὶ κοίταζε μὲ τεντωμένα μάτια. Κοίταζε καὶ δὲ χόρταινε αὐτὸν τὸ χαρούμενο παράδεισο καὶ δὲν πίστευε πὼς εἶναι δικός του. Τί εὐτυχία! Νά ποὺ δίχως νὰ κουνήσει τὸ δαχτυλάκι του, βρέθηκε μὲ σπιτικό, αὐτὸς ὁ ἔρημος κι' ὁ παραδαρμένος.

Καὶ σὰ γίνηκε ὁ γάμος, ξαπλώθηκε στὰ διπλὸ κρεβάτι ποὔχε τὸ καινούριο στρῶμα τὸ ἀφρᾶτο, καὶ πές πὼς δὲν ἤθελε πιὰ νὰ σηκωθεῖ ἀπὸ κεῖ. Τὸ πολὺ νὰ πήγαινε ὡς τὸν καφενὲ παρακάτω.

Ὡστόσο, μ' ὅλη τὴν τεμπελιὰ ποὺ τὸν ἔδερνε, σπρωγμένος καμμιὰ φορὰ ἀπὸ τὸ φιλότιμο, ἔπαιρνε τὰ βουνὰ γιὰ κυνήγι. Τότε ἡ γυναίκα του πετοῦσε στοὺς οὐρανούς. Τὸν ἑτοίμαζε καὶ τὸν συνέβγαζε μὲ καμάρι. Ἔπειτα, στὸ γυρισμό, σὰν ἄκουε ἀπὸ μακρυὰ στὴ στράτα τὴν περπατησιά του, ἔτσι ὅπως τὰ τακούνια του γροθιάζανε τὸ ξερὸ χῶρα, γκράπ! γκρούπ!, ἡ ψυχή της γιόμιζε μεγαλεῖο. Οἱ μπότες, τὸ ντουφέκι, τὰ φυσεκλίδια, οἱ τετράγωνοι ὦμοι του, λεβεντιές! Ὁ σκύλος καὶ κεῖνη, τοῦ κάνανε χαρές. Τοῦ ἔπαιρνε τὴ γιομάτη τσάντα, τὸν ἔβανε νὰ κάτσει σὲ καλὴ μεριά, τοῦ ἔψενε καφέ, τὸν βόηθαγε νὰ παστρέψει τὸ ὅπλο του. Ἔτσι χουχουλισμένος ὁ Θανάσης πέρναγε σὰν πασάς. Κ' ἤξαιρε πὼς ἡ γιομάτη τσάντα ποὺ κουβάλησε, τοῦ ἔδινε τὴν ἄδεια νὰ τεμπελιάσει πάλι γιὰ κάμποσον καιρό. Ἡ Ἀργύρω τὸν ἄφινε στὶς βολές του καὶ κεῖνη γύριζε ὅλη μέρα στὶς δουλειές. Ἦτανε μιὰ καλὴ νοικοκυρά, καὶ κατάφερνε τὸ σπίτι μὲ τὴν ἀξάδα της. Εἶχε τὶς κοτοῦλες της γιὰ τ' αὐγά, εἶχε ἕνα κομμάτι λαχανόκηπο πίσω ἀπὸ τὸ σπιτόπουλο, ἔβγαινε καὶ κεῖνη καὶ δούλευε πότε πότε μὲ τὴν ἡμέρα, στὸ ἀρχοντικὸ ποὺ ἦτανε μαθημένη ἀπὸ μικρή. Τοῦ ἀντρός της δὲν τοῦλεγε τίποτε γιὰ τὸ πολὺ χουζοῦρι ποὺ τραβοῦσε. Ἡ τέχνη του, βλέπεις, ἦτανε ξεχωριστή, μὲ τὶς ἐποχές. Μὴ δὲν ἦτανε ξεχωριστὸς κι' ὁ Θανάσης της; Ποιὸς ἄλλος τοὔμοιαζε, ποιός; Αὐτὴ νοιώθονταν μικρὴ καὶ τιποτένια μπροστά του. Φυσικὸ τὄβρισκε νὰ δουλεύει γιὰ τὴν παντοδυναμία του. Στὸ χέρι του δὲν εἶχε τὴν κάθε χαρά της; Κι' ἂν ἤθελε αὐτός, δὲ θὰ μποροῦσε νὰ τὴν κάνει δυστυχισμένη; Μὰ ὄχι, ἦτανε καλὸς καὶ περίκαλος ὁ ἄντρας της.

Ὕστερα ὅμως ἦρθαν τὰ παιδιά. Ἕνα, δύο, τρία στὴν ἀράδα, καὶ τὰ χέρια τῆς νοικοκυρᾶς δὲν τὰ πρόφταιναν ὅλα. Ὁ λαχανόκηπος ρεμπέλεψε, ἡ δουλειὰ στὸ ξένο σπίτι κόπηκε μὲ τὸν καιρὸ ὁλότελα, καὶ ἡ Ἀργύρω ἔβλεπε τώρα πὼς στένεψαν πολὺ τὰ πράμματα. Τὄλεγε λοιπὸν στὸν ἄντρα της κι' ἐκεῖνος τῆς ἔδινε κουράγιο: «Ἔγνοια σου, ἐγὼ εἶμαι ἐδῶ!»

Κι' ἀλήθεια. Μονάχα ποὺ τὸν ἔβλεπε ἔτσι ἥσυχο σὰ νὰ κάθονταν ἀπάνω σὲ λίρες, ἔνοιώθε τὴν ψυχή της στηλωμένη κι' αὐτὴ ἡ φτωχιά. Γιατί δηλαδή; Μοναχὰ αὐτὴ βλέπει τὰ πράματα ἔτσι σκοῦρα; Ὁ Θανάσης δὲν ἔχει μυαλό, δὲν ἔχει παιδιά, δὲν πονεῖ; Μὰ ἤξαιρε ἐκεῖνος, ἦτανε σίγουρος. Γι' αὐτό, τὴν ὥρα ποὺ τὴν ἔπιαναν ἀνησυχίες τὴν Ἀργύρω, ὅταν ἔβλεπε στὸ ράφι νὰ σώνεται τὸ ψωμί, ὁ Θανάσης ραχάτευε. Τὸν περισσότερο καιρό, τὰ καλοκαίρια, ἄπλωνε τὶς ἀρίδες του κάτω ἀπὸ τὴν κληματαριὰ στὸ φρέσκο. Ἔτσι ξαπλωμένος χάμου, ἀπολάβαινε σὰν πρωτόπλαστος τὴν ξεγνοιασιὰ ἑνὸς παραδείσου, καὶ γινομένος ἕνα μὲ τὸ χῶμα, μελετοῦσε μὲ τὶς ὧρες τὰ τσαμπιὰ ποὺ ὡρίμαζαν. Τὸ χειμῶνα μαζώνονταν μέσα στὸ σπιτάκι του, κουκουλώνονταν μ' ὅ,τι εὕρισκε γιὰ νὰ ζεσταθεῖ, καὶ χάζευε ἀπὸ τὸ παράθυρο, ὅπως σήμερα μὲ τὸ κρῦο.

Κοίταζε λοιπὸν τώρα τὶς μπαμπακοῦλες ποὺ αὐγάταιναν ὄξω τὴν παγωνιά, καὶ μία παιδιάστικη χαρὰ ξετρέλαινε τὴν ψυχή του, ἔτσι ὅπως αὐτὸς νοιώθονταν σιγουρεμένος καὶ ζεστός. Κοίταζε καὶ τοὺς διαβάτες, τοὺς κουτοὺς ποὺ τρέχανε σὰ ντουφεκισμένοι. Τί πάθανε; Ἔλεγε μὲ τὸ νοῦ του· δὲν ἔχουνε σπίτι νὰ σταθοῦν; δὲν ἔχουνε μιὰ στάλα φωτιά;

Ἐκεῖ καθισμένος ὁ Θανάσης καλὰ πέρναγε τὴν ὥρα του, μὰ ἡ Ἀργύρω εἶχε κατεβασμένα σήμερα τὰ μοῦτρα. Κάθονταν μὲ τὸ σαγόνι ἀκουμπισμένο στὴν ἀπαλάμη κι' ἦτανε βουτηγμένη στὴ συλλογή.

Ὄξω, τὸ χιόνι ἔπεφτε πυκνό, μουγγό, σὰν τὸ φτυαρισμένο χῶμα τοῦ λάκκου ποὺ θάφτει μιὰ ζωή. Ἔφεγγε ὁ χιονισμένος δρόμος στὸ φῶς τοῦ δειλινοῦ, καὶ μοναχὰ οἱ πατημασιὲς κόβανε τὴ νεκρικὴ κρυάδα τῆς ἀσπρίλας του. Ὁ ἀγέρας ἔμπαινε μέσα στὴν κάμαρη ἀπὸ τῆς πόρτας τὴ χαραματιά, καὶ τὰ χαρτιά, στὸ μπαλωμένο τζάμι, τριζοβολούσανε μὲ τὴ μουσικὴ τῆς κακομοιριᾶς.

Κ' ἡ γυναίκα ὅλο συλλογίζονταν: Σβηστὴ ἡ φωτιὰ ὅλη μέρα σήμερα, γιατὶ τὰ ξύλα σώθηκαν. Εὔκολο δὲν ἦτανε ν' ἀγοράζουν ἀράδα τὰ φορτώματα. Ὅσο πᾶνε, θέ μου, καὶ χειρότερα. Μήπως ἡ τέντζερη ἀνέβαινε τώρα ταχτικὰ στὴ φωτιὰ γιὰ τὸ μαγέρεμα; Κι' ὁ σκύλος ποὺ ἔτρωγε σὰν ἄνθρωπος, τοὺς ἦτανε βάρος πιά. Ἂς ἀφήσουμε τὸ ντύσιμο. Τὰ παιδιὰ γύριζαν μὲ λυωμένες ποδιὲς καὶ μὲ τρύπια παπούτσια. Καὶ τὰ νοίκια; τὰ νοίκια; Ἄχ! Χριστέ μου! ποῦ εἶναι ὁ παράς, ὁ παλιοπαρὰς ποὺ διορθώνει ὅλα τὰ πράματα;

Κ' ἡ γυναίκα μὲ φουσκωμένη καρδιὰ ἀναστέναζε. Πότε πότε πάλι, ἔμπηγε ξαφνικὰ κάτι νευρικὲς φωνὲς στὰ παιδιὰ ποὺ παίζανε μὲς στὴν κάμαρη. Τότε, ὁ σκύλος ποὺ λαγοκοιμοῦνταν ξαπλωμένος καταγῆς, τέντωνε μὲ τρομάρα τ' αὐτιά, καὶ σήκωνε ἐπάνω της τὰ περίλυπα μάτια του. Ὁ κοιμένος ὁ Θανάσης πάλι, γύριζε κι' αὐτὸς καὶ τὴν κοίταζε μ' ἀπορία. Τί ἔχει σήμερα ἡ γυναίκα του; Αὐτὴ ἡ καλή, ἡ ὑπομονετικιά, ποὺ τὸν ντάντευε σὰ μωρὸ παιδί, ποὺ δὲ φώναζε, ποὺ δὲ γκρίνιαζε, τί ἔπαθε; Ἀλλοιώτικα ἦτανε τὰ μοῦτρα της, καὶ στὸν ἄντρα της δὲ γύριζε σὰν πάντα νὰ κουβεντιάσει. Τότε ὁ Θανάσης τὴ ρώτησε χωρατεύοντας:

—Ἐέ! Ἀργύρω! τί ἔχουμε; τὰ καράβια σου βουλιάξανε;

Μὰ ἡ Ἀργύρω δὲν εἶχε ὄρεξη γιὰ χωρατὰ καὶ τὸν ἔμπασε καλὰ στὶς συλλογές της: Αὐτὸ κι' αὐτό. Τὴν κατάντια τους τὴ βλέπει ὁ ἴδιος. Κοντὰ λοιπὸν σὲ τοῦτα, ὁ σπιτονοικοκύρης τους τὴ βρῆκε, δὲν εἶναι πολλὴ ὥρα, καὶ τῆς εἶπε πὼς θὰ τοὺς κάνει ἔξωση ἕνεκα τὰ νοίκια ποὺ τοῦ χρωστᾶνε.

— ... Τί θ' ἀπογίνουμε; Θὰ βγοῦμε στὸ δρόμο; Θὰ βγοῦμε μὲ τὸ πιάτο; Μὲ τρία μωρὰ παιδιά;

Καὶ τὴν Ἀργύρω τὴν πῆρε τὸ παράπονο.

Ὁ Θανάσης πολὺ στενοχωρέθηκε. Ἐτοῦτες οἱ κουβέντες ράγισαν τὸν ἥσυχο καθρέφτη τῆς ξεγνοιασιᾶς του. Ἔτριψε τὰ χέρια γιὰ νὰ δώσει κουράγιο στὸν ἑαυτό του, καὶ παρακάλεσε τὴ γυναῖκα του νὰ μὴν κλαίει. Γιατί νὰ κλαίει; Αὐτὸς δὲν εἶναι ἐκεῖ; Στὸ πλευρό της; Τί ἀνάγκη ἔχουνε;

Μέσα του ὁ Θανάσης ἦτανε πειραγμένος. Τί! δὲν ἔχει πιὰ πίστη σ' αὐτὸν ἡ γυναίκα του;

— Δὲ λογαριάζεις τὴν τέχνη μου; ρώτησε ξαφνικά.

Ἐκείνη σώπαινε μὲ σκυμμένο κεφάλι.

—Ἄκου, Ἀργύρω. Ξέρεις τί μπορῶ, τί μπορῶ νὰ σοῦ κουβαλήσω ἐγὼ ποὺ μὲ βλέπεις; Θησαυρό!

— Μὰ μοῦ τόπες κι' ἄλλες φορές, ἔκανε δύσπιστα τώρα ἐκείνη.

— Σοῦ τόπα γιατὶ τόχω στὸ χέρι μου. Μὰ εἶναι, διάολε, καὶ τοῦτος ὁ ἄτιμος ὁ καιρός. Ὡστόσο κάποτε θὰ κινήσω. Ἔχουμε, βλέπεις, καὶ παιδιά... Θὰ πάω νὰ κυνηγήσω μακρυά. Ἐκεῖ ποῦ ξαίρω πὼς εἶναι τὰ κουνέλια. Τὰ κουνέλια τὰ καλά, τὰ κουνάβια. Ἐκεῖνα τὰ γουναρικὰ ποὺ φορᾶνε οἱ πλούσιες οἱ κυρίες ἐδῶ στὸ λαιμό, ἀπάνω ἀπ' τὰ διαμαντικά τους. Τὰ ξέρεις;

Ἡ Ἀργύρω ἔκαμε ναί μὲ τὸ κεφάλι.

— Ἔ, αὐτά! Κάτι κουνάβια ἄλλο πρᾶμα· μὲ μιὰ τρίχα μετάξι. Ἡ ραχοκοκκαλιὰ γραμμὴ καφετιά, κ' ὕστερα, ἀπὸ δῶ κι' ἀπὸ κεῖ, κίτρινο κίτρινο τὸ τομάρι, κι' ἀπὸ κάτω ἡ κοιλιὰ ποὺ γίνεται ἀσπρουλιάρικη κ' εἶναι ἀπαλή, ἀπαλή...

Ἡ Ἀργύρω εἶχε σηκώσει τώρα τὰ μάτια καὶ τὸν κοίταζε μ' ἐνδιαφέρο.

— Μὰ θὰ τὰ πετύχης; ρώτησε ἀνήσυχη.

— Ἄκου κουβέντα! Μ' ἀφοῦ ξέρω τὶς φωλιές τους;

Ὁ Θανάσης ζωήρεψε τώρα. Νοιώθονταν. ἥσυχος κι' ἐξακολούθησε εὐχαριστημένος:

— Νὰ τὰ πιάσω στὰ χέρια μου μοναχά, κι' ἀπὲ σὰν τὰ πιάσω, τί ἀνάγκη ἔχουμε; Ξαίρεις πόσο θὰ τὰ πουλήσω τὸ καθένα;

— Πόσο; ρώτησε αὐτὴ μὲ περιέργεια.

— Δυὸ χιλιάδες δραχμές!

Τὰ μάτιά της γυαλίσανε χαμογελαστά.

— Νὰ ἰδεῖς, νὰ ἰδεῖς! ἔκανε ὁ Θανάσης ἐνθουσιασμένος. Μόνο, ἄσε νὰ πάψει λίγο τοῦτο τὸ χιόνι. Ὅλα θὰ πᾶνε καλά, ὅλα. Τὸ νοῖκι; Γιὰ τὸ νοῖκι σεκλετίζεσαι; Θὰ τὸ πληρώσουμε, παιδί μου. Λέω μάλιστα νὰ τοῦ δώσουμε αὐτουνοῦ καὶ μπροστάντσα γιὰ νὰ μᾶς ἀφίνει ἥσυχους. Τί ἄλλο θέλεις; Φαΐ; παπούτσια; φορέματα; Ἔγνοια σου καὶ θὰ ἰδεῖς. Θὰ σοῦ πάρω, Ἀργύρω, καὶ κάτι σκουλαρίκια ποὺ εἶδα σὲ μιὰ μόστρα! Κάτι μαλαματένια σκουλαρίκια ἄλλο πρᾶμα! Ὅλο μὲ μαργαριτάρι, ὅλο μὲ ζουμπρούτια, ὅλο μὲ περλάντια!..

Ὄξω, τὸ σύθαμπο τ' ἀχνὸ εἶχε κουκουλώσει μαλακὰ τὸ χιόνι, καὶ μέσα στὴν κάμαρα τὴ φτωχικιά, τύλιγε ἀπαλὰ καὶ χαϊδευτικὰ τὰ κεφάλια τοῦ ἀντρὸς καὶ τῆς γυναίκας...

ΚΛΕΑΡΕΤΗ ΔΙΠΛΑ ΜΑΛΑΜΟΥ

Η ΔΙΚΗ ΤΟΥ ΡΑΜΠΑΓΑ

Τὰ ἔντεκα χρόνια, 1878—1889, ποὺ ἔζησε κι' ἔδρασε στὴν πρωτεύουσα ὁ ἐκδότης τῆς περίφημης δημοκρατικῆς ἐφημερίδας «Ραμπαγᾶς», εἶναι πραγματικὰ μιὰ ἐποχὴ ποὺ ἀξίζει τὸν κόπο νὰ προσεχτῆ ἀπὸ κάθε ἐνδιαφερόμενο γιὰ τὴν πνευματική μας κίνηση καὶ γιὰ τὴν κοινωνικὴ καὶ τὴν πολιτική μας ζωή, τόσο περισσότερο ὅσο ἡ ἐποχὴ ἐκείνη δὲν ἔχει, ὡς τὴν ὥρα, μελετηθεῖ ἀκόμα σ' ὅλη της τὴν ἔκταση καὶ σ' ὅλο της τὸ βάθος.

Στὴ μελέτη μας αὐτή, ξεκινώντας ἀπ' τοὺς δικαστικοὺς διωγμούς, τὶς φυλακίσεις καὶ τὴν καταδίκη ἑνὸς ἀγωνιστῆ δημοσιογράφου καὶ ποιητή, ποὺ στάθηκε ἕνα ἀπ' τὰ πιὸ ἀνήσυχα πνεύματα τῆς ἐποχῆς του, τοῦ Σιφνιοῦ Κλεάνθη Τριαντάφυλλου, θὰ προσπαθήσουμε, ὅσο μᾶς εἶναι δυνατό, νὰ ζυγιάσουμε πνευματικά, κοινωνικὰ καὶ πολιτικὰ στοιχεῖα τῶν χρόνων ἐκείνων καὶ νὰ δώσουμε μιὰν ἁδρὴ εἰκόνα τῆς τότε Ἀθήνας, τῆς τότε Ρωμιοσύνης, ἀφοῦ ἡ πρωτεύουσα, ὑδροκεφαλικά, ἐκπροσωποῦσε (κ' ἐκπροσωπεῖ ἴσως ἀκόμα σήμερα) ὁλόκληρο τὸ διανοούμενο Ἔθνος.

Πολὺ ἐπιγραμματικά, καὶ δίχως νὰ πέφτη ἔξω στὴν ἐκτίμηση τῶν πραγματικῶν γεγονότων τῆς ἐποχῆς, ὁ μακαρίτης Τάκης Ταγκόπουλος εἶχε δώσει κάποτε τὸ χαρακτηρισμὸ τῶν χρόνων ἐκείνων ποὺ τοὺς ἔζησε, ὅσο μποροῦσε πιὸ ζωντανά, κι' ὁ ἴδιος. «Ὁ Κλεάνθης», γράφει στὰ «Φιλολογικὰ πορτραῖτα» του, «μαζὶ μὲ τὸ Γαβριηλίδη καὶ τὸ Θέμο Ἄννινο, δημιουργήσανε μιὰν ἐποχή, τὴν ἐποχή, μπορεῖ νὰ πῆ κανεὶς χωρὶς δισταγμό, τῆς νεοελληνικῆς ἀναγέννησης. Ἕνα εἶδος Renaissance γιὰ τὴ νεοελληνικὴ σκέψη ἦταν ἡ ἐμφάνιση ἐπαναστατικοῦ φύλλου . . . ».

Ὅταν κανένας βυθομετρήση τὸ ἀπάτητο τέλμα ποὺ στάθηκε ὁ τόπος μας ὡς τὰ 1875 σ' ὅλες του τὶς ἐκδηλώσεις, τότε, κοιτάζοντας κάποιες καινούργιες μορφὲς ποὺ πρωτοφανερώνονται ἀπ' ἐδῶ κι' ἐμπρός, θὰ νοιώση πραγματικὰ τὴν Ἀναγέννηση ποὺ ἔρχότανε γιὰ τὴν Ἑλλάδα πενῆντα σχεδὸν χρόνια ὕστερ' ἀπ' τὴ Λευτεριά.

Στὴν πολιτική μας ζωή, ὁ Χαρίλαος Τρικούπης μπάζει στὰ 1875 τὸν κοινοβουλευτισμό, μιὰ πρόοδο σημαντικώτατη, γιὰ τὸν καιρό της, στὴν Ἑλλάδα. Στὸ κοινωνικὸ ἐπίπεδο πλῆθος «καινὰ δαιμόνια», ποὺ τὰ χρωστοῦμε σ' ἕνα σωρὸ ἐπιδράσεις κάθε λογῆς, κατορθώνουν νὰ δημιουργήσουν μικροσκοπικὰ χάσματα στὸ ἀδιαπέραστο τεῖχος τῆς πρόληψης καὶ τῆς κακομοιριᾶς. Ἀσήμαντα βέβαια, τὰ χάσματα ἐκεῖνα. Ὡστόσο, θὰ βοηθήσουν πολύ, ἀργότερα, τοὺς κοινωνικοὺς ἀγῶνες τῆς γενιᾶς τοῦ 1900—1910 (¹).

Ἀπεναντίας, ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά, ἡ ἀναγέννηση στὸ πνευματικό μας ἐπίπεδο φανερώνεται μὲ ἄγρια ἐπιμονὴ καὶ μὲ ἀπότομη θέληση γιὰ νὰ στερεωθῆ. Τρία ἐπαναστατικὰ φύλλα ποὺ ἱδρύθηκαν μέσα σὲ λίγα χρόνια, συγκεντρώνουν ὅλους ἐκείνους τοὺς «νέους» ποὺ σὲ κάθε μορφὴ τῆς Τέχνης διψοῦσαν τότε γιὰ ριζικὴ μεταβολή. Ὁ «Ραμπαγᾶς» τοῦ Κλεάνθη Τριαντάφυλλου στὰ 1878, τὸ «Μὴ χάνεσαι» τοῦ Γαβριηλίδη στὰ 1880 καὶ τέλος τὸ «Ἄστυ» τοῦ Θέμου Ἄννινου στὰ 1884, καθένα μὲ τὸ δρόμο του τὸν ξεχωριστό, κι' ὅλα μαζὶ μὲ τὸν ἴδιο ἀγέρα ταξιδεύοντας πρὸς τὸ ποθητὸ λιμάνι τῆς ἀναδημιουργίας, σταθήκανε τὰ πιὸ σημαντικά, τὰ πιὸ βαρειὰ κοτρώνια ποὺ ἔπεσαν μέσα στὸ τέλμα, τὸ ἀκούνητο, τῆς τότε Ρωμιοσύνης, ποὺ ταράξανε τὰ κοιμισμένα νερά, καὶ ποὺ ξεπέταξαν τὴν ἐλπίδα τῆς ἀναγέννησης. Ἑτοίμασαν τὸ δρόμο γιὰ τὴν πραγματική μας ἀναγέννηση (²). Καὶ νὰ ποὺ λίγα χρόνια ἀργότερα φανερώνεται, στὰ 1888, τὸ «Ταξίδι» τοῦ Ψυχάρη. Ἡ ἐπιτυχία του καὶ τὸ στερέωμά του στὸν πνευματικό μας κόσμο ὀφείλεται ἀποκλειστικὰ στοὺς συνεργάτες τῶν τριῶν φύλλων ποὺ ἀναφέραμε. Γύρω ἀπ' τὸ «Ραμπαγᾶ», τὸ «Μὴ χάνεσαι» καὶ τὸ «Ἄστυ», μὲ τὶς δυνατές μορφὲς τῶν ἱδρυτῶν τους, εἶχανε μαζωχτῆ τὰ ἐκλεκτότερα φιλολογικὰ φυντάνια τῆς ἐποχῆς, οἱ πραγματικοὶ Νέοι καὶ στὴ σκέψη καὶ στὴ δράση τους, ὁ Μιχαὴλ Μητσάκης, ὁ Μπάμπης Ἄννινος, ὁ Τάκης Ταγκόπουλος, ὁ Βελλιανίτης, ὁ Καμπούρογλους, ὁ Σουρῆς, ὁ Νίκος Καμπᾶς, ὁ Ροΐδης, ὁ Παλαμᾶς, καὶ τόσοι, τόσοι ἄλλοι, ποὺ στὰ κατοπινὰ χρόνια ἀντριέψανε μέσα στὴ λογοτεχνία μας. Τὰ πρῶτα βήματα ὅλων αὐτῶν βρίσκουνται ἐδῶ. Στὴν ἴδια προσπάθεια ποὺ ἀρχίσανε ὅλοι μαζὶ καὶ ποὺ ἀργότερα ἤτανε γραφτὸ πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς νὰ στεφανώσουνε τὸ τέλος της μὲ καινούργιους ἀγῶνες ὡς τὰ 1920. Τότε μποροῦμε νὰ ποῦμε πὼς ἔσβυσε ἡ δημιουργικὴ δράση τῆς πελώριας αὐτῆς γενιᾶς καὶ πήρανε πιὰ τὴ συνέχεια τῶν δρόμων της μὲ τὶς σχετικὲς ἀλλαγές, οἱ νεώτεροι, ὅσοι ἀγωνίζονται ἀκόμα καὶ σήμερα γιὰ τὴν ἴδια Νεοελληνικὴ Ἀναγέννηση, ποὺ ἄρχισε στὰ 1875 καὶ βρίσκεται, μετὰ τὴν γενιὰ τοῦ 1880, μετὰ τὴν γενιὰ τοῦ 1910, στὸν τρίτο σταθμό της.

Ἤτανε πολὺ φυσικὸ ἡ ἐμφάνιση τοῦ πρώτου ἐπαναστατικοῦ φύλλου, στὸν τριπλὸ κύκλο τῆς πνευματικῆς, κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς ζωῆς τοῦ 1878, νὰ προκαλέση αὐτόματα τὴν ἀντίδραση ποὺ ἐκδηλώθηκε μὲ κάθε τρόπο. Ἀντίδραση πνευματική, μὲ τὰ τελευταῖα ξεψυχίσματα τῆς σχολῆς τοῦ Ἀχ. Παράσχου, ἀντίδραση κοινωνική, μὲ τοὺς ἀλλεπάλληλους ἀποκλεισμοὺς ἀπ' τὴν «καλὴ» κοινωνία τῶν τολμηρῶν πρωτοπόρων μεταρρυθμιστῶν, μὲ τοὺς ἀφορισμοὺς τοῦ Λασκαράτου καὶ τοῦ Ροΐδη, ἁπλὰ δείγματα μεγάλου κοινωνικοῦ ἀναβρασμοῦ, τὴν ἐπίσημη τέλος ἀντίδραση τῆς Πολιτείας «ἐν ὀνόματι τοῦ Νόμου», ποὺ ἐξάντλησε ὅλα τὰ βέλη της πάνω στοὺς πρώτους ποὺ τόλμησαν νὰ τὴν προσβάλουν στὴ σαπίλα της, πάνω στὸν ἐκδότη τοῦ «Ραμπαγᾶ» Κλεάνθη Τριαντάφυλλο καὶ τοὺς πολιτικούς του συνεργάτες, ἕνα Ρόκκο Χοϊδᾶ ἢ ἕναν Ἀριστείδη Οἰκονόμου (³).

Τὸ πρῶτο φύλλο τοῦ «Ραμπαγᾶ», τυπωμένο στὶς 18 Ἰαλωνάρη 1878, στάθηκε γιὰ τοὺς συντάχτες του ἕνα εἰσιτήριο γιὰ τὴ φυλακὴ «διὰ τὰς ἐν αὐτῷ γραφείσας τολμηρὰς ἰδέας», καθὼς περήφανα τὸ διατύπωσε ὁ Κλεάνθης. Ὁ Τριαντάφυλλος κι' ὁ Γαβριηλίδης, ἱδρυτὴς καὶ συνεργάτης τοῦ «Ραμπαγᾶ», φυλακίστηκαν ἀμέσως γιὰ κάμποσο καιρό, ὁ πρῶτος γιατὶ χτύπησε τὴν παλιανθρωπιά, (τὸ ραμπαγαδισμό), σὲ κάθε της φανέρωση, ὁ δεύτερος γιατὶ τόλμησε νὰ γράψη πὼς ὁ ραμπαγαδισμὸς αὐτὸς ἔφτανε ἀπ' τοὺς ἄσημους πολίτες «μέχρι τοῦ Ἀνωτάτου» καὶ «Ἀνώτατος» βέβαια ἤτανε τότε ὁ Βασιλιᾶς Γεώργιος ὁ Α'. Σήμερα πιὰ ξέρουμε, ἀπ' ὅσα μᾶς ἄφησε νὰ καταλάβωμε ὁ Ἀνδρέας Συγγρὸς μὲ τ' ἀπομνημονεύματά του καὶ ἀπ' ὅσα γράψανε διάφοροι ἄλλοι τῆς ἐποχῆς του, πὼς ὁ Τριαντάφυλλος κι' ὁ Γαβριηλίδης δὲν ἁπλωναν ἄδικα τὸ ραμπαγαδισμὸ ὡς τὸ Παλάτι. Μὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ὑπῆρχε πολλὴ στάχτη στὰ μάτια τοῦ κόσμου. Κι' ὅλη ἡ ζωὴ τῆς Ἀθήνας καὶ τῆς Ἑλλάδας βρίσκει τὴν ἀθάνατη εἰκόνα της στοὺς στίχους τοῦ Ραμπαγᾶ:

Θὲς τὴν ἐξουσία
πάντα νὰ τρυγᾶς ;
Στὴ Ραμπαγαδία
γίνε Ραμπαγᾶς!
Μὲ τοὺς δημοκράτες
εἶσαι, καὶ πεινᾶς ;
Γύρνα τους τὶς πλάτες
νὰ καλοπερνᾶς.

. . . . . .

Ὅσους μ' ἔχουν στῦλο
τῆς ἀριστερᾶς
στὴν ὀργὴ θὰ στείλω
ἂν φανεῖ παρᾶς.
Βοῦρλο ποὺ λιγάει
ὅπως κι' ἂν λιγᾶς,
χέλι ποὺ γλυστράει
εἶν' ὁ Ραμπαγᾶς.

Πρώτη φορὰ ἄνοιγαν τὰ μάτια τοῦ λαοῦ τέτοια κηρύγματα. Ὁ ποιητής τους ἀγαπήθηκε εἶν' ἀλήθεια. Μὰ πλήρωσε τὴν ἀγάπη τοῦ λαοῦ μὲ τὸ μῖσος τῆς Πολιτείας ποὺ τὸν ἔφερε στὴν αὐτοχτονία.

Ἡ πρώτη φυλάκιση τοῦ Κλεάνθη, ποὺ τελείωσε χωρὶς νὰ γίνη δίκη, μὲ μιὰν ἀποφυλάκιση «ἐπὶ προσωπικῇ ἐγγυήσει» (ἐγγυητὴς στάθηκε ὁ Φαλαλίζ), δυνάμωσε τὴν ἀγανάχτηση του καὶ ὁ ἀγώνας του ξανάρχισε, μετὰ τὴν ἀποφυλάκιση, πιὸ δυνατός, πιὸ τσουχτερός, μὰ κι' ὁλοένα πιὸ τραγικός. Ὁ Γαβριηλίδης τὸν ἐγκαταλείπει στὰ 1880 γιὰ νὰ τραβήξη μονάχος τὸ δρόμο τοῦ «Μὴ χάνεσαι» ποὺ γίνεται ἀργότερα ἡ ἡμερησία «Ἀκρόπολη». Ἄλλοι ὁρίζοντες πιὰ γιὰ τὸ Γαβριηλίδη. Ὁ Κλεάνθης συμμαζεύεται στὸ «Ραμπαγᾶ». Γιὰ πολὺν καιρὸ γράφει, μόνος του, ὁλόκληρο τὸ φύλλο. Δυὸ φορὲς τὴν ἑβδομάδα ἀπὸ τέσσερις σελίδες, σχῆμα τέταρτο μεγάλο. Φωτιὰ

(¹) *Σοβαροὺς ἀναβρασμούς, γιὰ τὴν ἐποχὴ ποὺ* μελετοῦμε, στὴν κοινωνικὴ ζωὴ τῆς Ἀθήνας, ἔφεραν οἱ ξενότροπες εὐρωπαϊκὲς συνήθειες ποὺ ἄρχισαν νὰ μπαίνουν στὴν Ἑλλάδα μὲ τὸν ἔρχομό τῆς δεύτερης Δυναστείας. Τὰ φράγκικα ροῦχα, οἱ χοροί, οἱ δεξιώσεις, κάποιοι νεοπλουτισμοὶ μερικῶν ξενητεμένων Ρωμιῶν ποὺ γύρισαν στὸ ἐλεύτερο βασίλειο, τέλος κι' αὐτὴ ἡ ἐπίδραση ποὺ εἶχαν στὰ «ἀγνά», ὡς τότε, «ἤθη» μας οἱ διάφορες Φρανταέζες ἢ Ἰταλίδες τοῦ «Ἄντρου τῶν Νυμφῶν» ἢ τοῦ «Θεάτρου Μπούκουρα».—Λογοτεχνικὰ ἔργα ποὺ εἶχαν ἀπήχηση γιὰ τὴν κοινωνικὴ ζωὴ στάθηκανε ἡ πολὺ γνωστὴ «Πάπισσα Ἰωάννα» κι' ἡ μετάφραση τῆς ζολαδικῆς «Ναναᾶς». Οἱ δημοσιογράφοι κι' οἱ λόγιοι ἀφίνουν πιὰ τὸ ρωμαντικὸ γράψιμο καὶ γυρίζουν ἀπότομα πρὸς τὸ ρεαλισμὸ τοῦ Ζολᾶ καὶ τῆς τότε μόλις γνωστῆς ρουσσικῆς λογοτεχνίας.

(²) Ἂς προστεθοῦν ἐδῶ, γιὰ νὰ μάθωμε δίκαιοι, ὁ λιγόζωος «Ἀσμοδαῖος» τῶν Ροΐδη, Ἀννίνων, Μητσάκη, κι' ὁ ἰδιόρρυθμος «Λύχνος» τοῦ Λασκαράτου, ποὺ ἀπ' τὴν Κεφαλλονιά, βοηθοῦσε κι' αὐτὸς τὸν ἀγῶνα γιὰ μιὰ πνευματικώτερη κοινωνία, στὴν Ἑλλάδα.

(³) Καὶ στὸν ἴδιο τὸ Χαρ. Τρικούπη δὲ χαρίστηκε ἡ Ἀντίδραση. Στὰ 1874, ἕνα χρόνο πρὶν ἀπ' τὴν πρώτη του πρωθυπουργία, ποὺ εἶναι σταθμὸς γιὰ τὴν πολιτική μας ζωή, ὁ Τρικούπης δημοσίεψε στοὺς «Καιροὺς» τοῦ Κανελλίδη τὸ περίφημο ἄρθρο του «Τί πταίει ;» κουρελιάζοντας κι' αὐτὸς τὸ «ραμπαγαδισμὸ» μέχρι τοῦ Ἀνωτάτου. Ὁ Κανελλίδης φυλακίστηκε κι' ὁ Τρικούπης σὲ λίγο τὸν ἀκολούθησε μὲ τὴν κατηγορία «τῆς ἐξυβρίσεως τῆς Α. Μ. τοῦ βασιλέως Γεωργίου τοῦ Α'».

καὶ λαύρα πέρα ὡς πέρα. Χτυπᾶ, φανερὰ πιά, τὸ Παλάτι, τὴν Αὐλή, τὸ περιβάλλον της, τὸν ἴδιο τὸν πρῶτο Ἄρχοντα, τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας του. «Ἀπ' τὸ κεφάλι βρωμάει τὸ ψάρι», λέει μία παροιμία. Ὁ Τριαντάφυλλος εἶχε τὴν ἴδια γνώμη, παιδὶ τοῦ λαοῦ ὅπως ἤτανε γνήσιο.

Μὲ τὸν καιρὸ βρίσκει συνεργάτες. Γιὰ τὰ λογοτεχνικὰ ὁ κατάλογός του, τυπωμένος στὴν πρώτη σελίδα τοῦ «Ραμπαγᾶ», μᾶς δίνει τὰ ὀνόματα τοῦ Μπάμπη Ἄννινου, τοῦ Βελλιανίτη, τοῦ Καμπούρογλου, τοῦ Κουρτίδη, τοῦ Μητσάκη, τοῦ Κ. Ξένου, τοῦ Παλαμᾶ, τοῦ Προβελεγγίου, τοῦ Σουρῆ, τοῦ Τάκη Ταγκόπουλου. Καὶ γιὰ τὴν πολιτικὴ καὶ κοινωνική του πολεμική, συμμαχεῖ μὲ τὸ δημοκράτη βουλευτὴ Ρόκκο Χοϊδᾶ, μὲ τὸν Ἀριστείδη Οἰκονόμου, σοφὸ δικηγόρο καὶ βουλευτὴ κατόπιν, κι' ἀκόμα μὲ τὸν παράξενο δημοσιογράφο τῆς ἐποχῆς Θεόδωρο Κολοκοτρώνη, ποὺ ἔγραφε μὲ τὸ ψευδώνυμο Φαλαίζ.

Μ' ἕνα πλῆθος ἀμέτρητο σατυρικὰ τραγούδια, σάτυρες, καμπάνιες, καὶ κάθε λογῆς δημοσιεύματα, ὁ «Ραμπαγᾶς», ἔντεκα ὁλόκληρα χρόνια, προσπάθησε νὰ χτυπήση κατακέφαλα στὴν τέχνη τὸν κούφιο ρωμαντισμὸ καὶ τὸ σάπιο μέρος τῆς κοινωνίας μας καὶ τῆς μικροπολιτικῆς μας, ποὺ πελαγοδρομοῦσαν ἡ πρώτη δαρμένη ἀπ' τὶς προλήψεις καὶ τὴν κοινωνικὴ κακομοιριὰ καὶ ἡ δεύτερη ἀπὸ μιὰ χαώδη κι' ἀψυχολόγητη «μεγάλη ἰδέα», ἐντελῶς ἔξω ἀπ' τὴν ἑλληνικὴ πραγματικότητα τοῦ 1880. Μὰ ὁ «Ραμπαγᾶς» δὲ γκρέμιζε μονάχα. Ἤτανε καὶ οἰκοδόμος. Προσπαθοῦσε ν' ἀνοίξη τὰ μάτια τοῦ λαοῦ. Νὰ τὸν διαπαιδαγωγήση κοινωνικὰ καὶ πολιτικά. Νὰ τοῦ δώση νὰ καταλάβη, πρὸ παντός, τί σημαίνουν μερικὲς πολιτικὲς καὶ κοινωνικὲς ἔννοιες, λευτεριά, ἰσότητα, δικαιοσύνη, ποὺ τόσο αἰσχρὰ τὶς ἐκμεταλλεύονται οἱ διάφοροι κοινωνικοὶ καὶ πολιτικοὶ κάπηλοι, οἱ πραγματικοὶ Ραμπαγάδες. Ὁ σπόρος τῆς ἀναγέννησης ποὺ ἔρριχνε τότε μὲ τὸ αἷμα του ὁ Τριαντάφυλλος δὲν πῆγε ὁλότελα χαμένος. Καὶ γιὰ τὸν προσεχτικὸ μελετητὴ τῆς πολιτικῆς μας ἱστορίας, οἱ ἔντεκα τόμοι τοῦ «Ραμπαγᾶ» εἶναι τὸ πλουσιώτερο ἀρχεῖο γιὰ νὰ νοιώση τὰ πρῶτα βήματα τῆς Νεοελληνικῆς Ἀναγέννησης στὴν πολιτεία, στὴν κοινωνία, στὰ γράμματα. Γιατί, στ' ἀλήθεια, αὐτὰ τὰ τρία δὲν ξεμοναχιάζονται ποτὲ καὶ περπατοῦν πάντα μαζί (¹).

Ὁ Κλεάνθης ἀγωνίστηκε σὰν ἰδεολόγος. Κέρδος δὲν εἶχε ποτέ του κανένα. κι' ἔμεν' εὐχαριστημένος ὅταν ὁ «Ραμπαγᾶς» πραγματοποιοῦσε μιὰν εἴσπραξη καθαρὴ 20 δραχμὲς τὴ βδομάδα (ποὺ κι' αὐτὲς τὶς μοιραζότανε μὲ τοὺς λιγοστοὺς συνεργάτες). Τέλος, ὅταν πέθανε, ἄφησε περιουσία 360 δραχμές, ἕνα ρολόϊ κι' ἕνα ντουφέκι.

Καὶ τὰ ἔντεκα χρόνια τῆς ζωῆς του στὴν Ἀθήνα, στάθηκε ἕνας ἀκούραστος πολεμιστὴς μὲ τὴν ἔκδοση τοῦ «Ραμπαγᾶ». Πολέμησε ὅσο μποροῦσε καυστικώτερα τὴν ἀνόητη, δῆθεν πατριωτική, πολιτικὴ τοῦ Θ. Δεληγιάννη ποὺ μᾶς ἔφερε στὸ αἰσχος τοῦ 1897. Μόνο μερικὲς τρομερὲς καρικατοῦρες τοῦ Θέμου Ἄννινου μποροῦνε νὰ σταθοῦνε δίπλα στὰ φαρμακερὰ σατιρικὰ τραγούδια τοῦ Κλεάνθη, ποὺ τρυποῦσαν, ὡς τὸ κοκκαλο, τὸν ἄνθρωπο ποὺ σατίριζαν, τὸν ξεγύμνωναν ἐντελῶς καὶ τὸν πετοῦσαν, ἔτσι ὅπως εἶχε γεννηθεῖ, ὁλόγυμνο, μπροστὰ στὸ λαό, ἀναγκάζοντας τὰ μάτια τοῦ διαγνώστη ν' ἀνοίξουν τετράπλατα καὶ νὰ ρουφήξουν τὴν οὐσία τῶν στίχων.

Ἡ ἀντίδραση ὅμως δὲν ἡσύχασε ἔτσι εὔκολα μετὰ τὴν πρώτη φυλάκιση τοῦ Κλεάνθη. Ζητοῦσε μιὰ καινούργια εὐκαιρία γιὰ νὰ τὸν στείλη πίσω στὸ μπουντροῦμι. Στὶς ἀρχὲς Μαΐου τοῦ 1881 ὁ Κλεάνθης τύπωσε πρωτοσέλιδο τὸ τραγοῦδι τοῦ «Βασιλιᾶ» πού τοῦ κόστισε μιὰ δεύτερη φυλάκιση. Στὴν κρίσιμη ἐκείνη ἐποχὴ γιὰ τὸ Ἔθνος (βρισκόμαστε κοντὰ στὴ Βερολίνειο Συνδιάσκεψη ποὺ μᾶς παραχώρησε μιὰ λουρίδα Θεσσαλικῆς γῆς), μέσα στὴν ἀχαλίνωτη ὀχλοκρατία καὶ στὸν ὀργιαστικὸ δημοκοπισμὸ ποὺ παράδερνε τὸ Κράτος, ἡ θέση τοῦ πρώτου Ἄρχοντα δὲν ἤτανε βέβαια στό... γλέντι! Ὁ Γεώργιος ὅμως παραθέριζε στὸ Φάληρο, «στοῦ Κεχαγιᾶ τὸ σπίτι», (ἔπαυλη τοῦ φημισμένου οἰκονομολόγου Εὐθυμίου Κεχαγιᾶ), καὶ φαίνεται πὼς οἱ ὧρες του περνοῦσαν εὐχάριστες στὶς παραστάσεις ἑνὸς γαλλικοῦ ἐλαφροῦ θιάσου μὲ μπαλλαρίνες καὶ τσουχτερὰ τραγουδάκια.

Ὁ Τριαντάφυλλος, ἑρμηνεύοντας τὴ λαϊκὴ ἀγανάκτηση γιὰ τὴ βασιλικὴ ἀδιαφορία, ἔγραψε τὸ τραγοῦδι του. Θυμᾶται μὲ πικρία τὶς τόσες ἐλπίδες ποὺ στήριξε ὁ λαὸς στὸν καινούργιο Βασιλιᾶ. Σὰν σὲ ὄνειρο τοῦ φαίνεται πὼς ὁ Βασιλιᾶς ὁδηγάει τὸ Ἔθνος στὰ παλιά του δοξασμένα πεπρωμένα.

Ζήτω ὁ Γεώργιος νικητής! ψυχή μου, τί λαχτάρα!
Ὤ, νά! σὲ βλέπω, βασιλιά... δαφνοστεφανωμένος
γυρνᾶς ἀπὸ τὸν πόλεμο, γυρνᾶς ἀπὸ τὴ νίκη...

Ἡ ἀλήθεια ὅμως εἶναι φοβερή. Ὅλ' αὐτὰ ἤτανε σαπουνόφουσκες ποὺ σκορπίστηκαν. Στὴν πραγματικότητα:

Ὄνειρο... στὸ Φάληρο στρωμένος
τὸ ρίχνεις ἔξω, Βασιλιᾶ,
καὶ δὲν πληρώνεις νοῖκι!

Ἡ δεύτερη φυλάκιση τοῦ Κλεάνθη βάσταξε ἕνα μῆνα. Ἡ δίκη του ὅμως, κι' αὐτὴ τὴ φορά, δὲν ἔγινε, γιατὶ μὲ διάφορα «δικονομικὰ» μέσα στάθηκε βολετὸ ν' ἀναβληθῆ γιὰ τὶς... ἑλληνικὲς καλένδες!

Ὁ «Ραμπαγᾶς» ξαναγίνεται θηρίο στὴν ἐπίθεσή του. Κανένα παραστράτημα κοινωνικὸ ἢ πολιτικὸ δὲν τὸν ἀφίνει νὰ ἡσυχάση, πρὶν τὸ χτυπήση θανατηφόρα. Ἀημιασμένος ἀπ' τὴν ὕποπτη καὶ γεμάτη βρώμικα σκάνδαλα κοινωνικὴ ζωὴ τῆς «Ἀριστοκρατικῆς Ἀθήνας», ὁ Τριαντάφυλλος παρακινεῖ τὸ Μιχαὴλ Μητσάκη νὰ γράψη μιὰ σάτιρα μὲ στόχο τὸν τότε Ἰταλὸ Πρέσβυ Μαρκήσιο Κουρτούπαση, γνωστότατο Δὸν Ζουὰν ποὺ προσπαθοῦσε ν' αὐξήση ὅσο μποροῦσε τοὺς κερασφόρους τῆς ἀριστοκρατίας. Ὁ Μητσάκης ἔκαμε μιὰ ἐργασία τόσο εὐσυνείδητη, ὥστε τόλμησε νὰ ζητήση... ἀμοιβὴ 8 δραχμές, γιατὶ ὡς τότε συνεργάζονταν στὸ «Ραμπαγᾶ» χωρὶς νὰ πληρώνεται, ὅπως ὅλοι. Ὁ Κουρτούπασης τοῦ Μητσάκη εἶναι μιὰ θαυμαστὴ σατιρικὴ σελίδα τῆς κοινωνικῆς ζωῆς τοῦ 1888. Εἶναι τὸ πικρὸ γέλιο ἑνὸς προοδευτικοῦ διανοουμένου μπροστὰ στὴν ἀκόλαστη ἀδιαφορία τῶν ἰσχυρῶν γιὰ τὸ χαμηλὸ ἐπίπεδο ποὺ σέρνονταν ὁ Λαός, ἐνῷ ἐκεῖνοι ἐφάρμοζαν τὸ Λουδοβίκειο après moi le déluge! Ὁ Κλεάνθης ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά, μὲ ὁρμητικὰ δημοκρατικὰ τραγούδια καὶ μὲ τὴν ἀρθρογραφική του ἐκστρατεία «Γεννηθήτω φῶς» (1888), ξεσκέπαζε χωρὶς φόβο ὅλα ὅσα ἡ Αὐλή, οἱ αὐλόδουλοι καὶ οἱ τρομοκρατημένοι πολιτικοὶ φρόντιζαν νὰ σκεπάζουν, τὴν κωμικὴ ἐπιστράτευση τοῦ 1885 ποὺ ρεζίλεψε τὸ Ἔθνος μὲ τὸ «Ἄνιππον ἱππικόν», (γιατὶ δὲν ὑπῆρχαν ἄλογα!) καὶ μὲ τὰ πυροβόλα «παράγοντα κρότους πρὸς ἐκφοβισμὸν τῶν ἀντιπάλων» (ὁ προϋπολογισμὸς εἶχε σχετικὸ κοντύλι γιὰ βλήματα, ἀλλὰ τὰ χρήματα ξοδεύτηκαν, χωρὶς ν' ἀγοραστοῦν ὀβίδες!!)

Ἡ ἀντίδραση τῆς Πολιτείας ἦταν καιρὸς νὰ ἐκδηλωθῆ πιὰ τελειωτικὰ καὶ ἀποφασιστικά. Χρωστοῦσαν μιὰ δίκη στὸν τολμηρὸ «Ραμπαγᾶ» καὶ μιὰ καταδίκη αὐστηρή. Στὸ τέλος Ὀκτωβρίου 1888, σύμφωνα μὲ βούλευμα «τῶν ἐν Ἀθήναις Πλημμελειοδικῶν» ποὺ τὸ προκάλεσε ὁ Εἰσαγγελέας Πρωτοδικῶν Ἀνδρέας Γαλιάτσας, ὁ Κλεάνθης καὶ ὁ Ρόκκος Χοϊδᾶς, προφυλακισμένοι ἀπ' τὶς ἀρχὲς Σεπτεμβρίου, «παραπέμπονται ἵνα δικασθῶσιν εἰς τὸ κατὰ τὴν περιφέρειαν τοῦ Ἐφετείου Ἀθηνῶν συσταθησόμενον Κακουργιοδικεῖον... διότι ὁ μὲν πρῶτος διὰ ποιημάτων αὐτοῦ δημοσιευθέντων εἰς τὴν ἐφημερίδα ὁ «Ραμπαγᾶς», ἧς τυγχάνει ὑπεύθυνος συντάκτης, ὁ δὲ δεύτερος δι' ἄρθρων φερόντων τὴν ὑπογραφήν του, ἐξύβρισαν καὶ ἐχλεύασαν τὸν Βασιλέα τῶν Ἑλλήνων Γεώργιον τὸν Α' καὶ τὸν διάδοχον τοῦ Ἑλληνικοῦ Θρόνου Κωνσταντῖνον διὰ λέξεων καὶ φράσεων ἐξυβριστικωτάτων, προσπαθήσαντες νὰ διεγείρωσι μῖσος καὶ περιφρόνησιν κατὰ τοῦ προσώπου αὐτῶν... ἐπὶ παραβάσει τοῦ ἄρθρου 1 Νόμου 27.6.1850, τοῦ ἄρθρου 2 Νόμου 23.11.1837 καὶ τοῦ ἄρθρου 109 Ποινικοῦ Νόμου...»

Αἴτηση τῶν κατηγορουμένων γιὰ ν' ἀποφυλακιστοῦν «ἐπὶ ἐγγυήσει» ἀπορρίφτηκε ἀπ' τὸ Συμβούλιο τῶν Ἐφετῶν ἔπειτ' ἀπὸ εἰσήγηση τοῦ Εἰσαγγελέα Ἐφετῶν Ἀλεξάνδρου Καρατζᾶ. — Ὡστόσο ὁ ἴδιος Εἰσαγγελέας ἀποφυλακίζει σὲ λίγο μόνο τὸ Ρόκκο Χοϊδᾶ, γιατὶ τὸν συνέδεε μαζί του Μασωνικὴ ἀδερφωσύνη (²).

Ὁ «Ραμπαγᾶς» ἐξακολουθεῖ ἀκλόνητος τὴν ἔκδοσή του, ποὺ τὴν ἐπιμελοῦνται λιγοστοὶ φίλοι τοῦ φυλακισμένου Κλεάνθη, ὁ Τάκης Ταγκόπουλος πρῶτος μέσα σ' αὐτούς. Μεσ' ἀπ' τὴ φυλακὴ ὁ Τριαντάφυλλος δὲν ἀφίνει τὸν ἀγῶνα.

Καὶ μεσ' ἀπὸ τὰ σίδερα
τῆς φυλακῆς ἀκόμα
δὲν κλειέται, δὲ βουβαίνεται
τοῦ «Ραμπαγᾶ» τὸ στόμα.
Δὲν τόνε σκιάζει ἡ Φυλακή,
τὰ σίδερά της σπάζει
καὶ λέφτερη ἡ Ἰδέα του
πετιέται, φτερουγιάζει!...
Σὰν ἄνανδροι παλεύετε
ἐλεύθεροι μὲ σκλάβο
καὶ γιούχα ἀκοῦτε τοῦ Λαοῦ
ἀντὶ ν' ἀκοῦτε μπράβο!...

Δὲν ἀπομένει παρὰ μιὰ τελευταία ἐλπίδα γιὰ τὴν ἀποφυλάκιση τοῦ Κλεάνθη, ποὺ ὕστερα ἀπὸ τέσσερους μῆνες φυλακὴ εἶναι ἄρρωστος πιὰ καὶ κατάκοιτος γράφει τὰ τραγούδια του: ἡ «ἀναίρεσις» στὸν Ἄρειο Πάγο. Ἕνας ὑπέροχος ρήτορας τῆς ἐποχῆς, σοφὸς νομομαθὴς καὶ προοδευτικώτατος πολιτικός, ὁ βουλευτὴς Ἀττικῆς Ἀριστ. Οἰκονόμου, ποὺ ἐκτιμοῦσε τὸν Κλεάνθη καὶ ποὺ ὑποστηρίχτηκε πάντα ἀπ' τὸν «Ραμπαγᾶ» στὶς ἐκλογές, ἀνάλαβε τὴν ὑπεράσπισή του στὸ ἀνώτατο δικαστήριο. Οἱ «προτάσεις» τοῦ Ἀριστείδη Οἰκονόμου γιὰ τὴν ὑπόθεση τοῦ «Ραμπαγᾶ» εἶναι μία φωτεινὴ συνηγορία γιὰ τὰ δικαιώματα τῆς ἐλευθεροτυπίας. (Libertés de la presse.) Μὲ σοφὲς ἀντιστροφὲς καὶ παραλληλισμούς, μὲ περίτεχνο μεταχείρισμα τῆς ξένης νομολογίας, μ' ἕνα σωρὸ στρογγυλὰ ἐπιχειρήματα, ὁ Ἀριστείδης Οἰκονόμου ἀποδείχνει πὼς καὶ τὸ Ἑλληνικὸ Σύνταγμα προστατεύει τὴ λευτεριὰ τῆς σκέψης καὶ πὼς κανένα Ἐφετεῖο δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ σπάση τὴν πέννα τοῦ δημοσιογράφου καὶ ποιητῆ ποὺ ἀγωνίζεται, μέσα στὴν κοινω-

(¹) Περισσότερα γιὰ τὴ δράση γενικὰ τοῦ Κ. Τριαντάφυλλου ἰδὲς ἀπὸ βιβλίο μου «Ἡ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ Κ. Τριαντάφυλλου», Σελ. 96. Ἀθήνα 1933. Ἔκδοσις Συνδέσμου Σιφνίων.

(²) Ἰδὲς τὸ τραγοῦδι τοῦ Κλεάνθη «Στὸν ἀδελφὸ Ρόκκο», «Ραμπαγᾶς» τόμος 10, φύλλο 102. — Γιὰ τὸν Τριαντάφυλλο δὲν εἶμαι βέβαιος ἂν ἤτανε κι' αὐτός μασῶνος, ὡστόσο ἔχω κάποιες ἐνδείξεις πὼς ἦταν. Ἂς μᾶς φωτίση ὁποιος τὸ ξέρει.

νία, ἕναν ἀγῶνα ἀχάριστο, ἐξαντλητικό (6).

Ὁ Ἄρειος Πάγος μπόρεσε νὰ δείξη πὼς τοῦ ἦταν εὔκολο νὰ σταθῆ σ' ἕνα ἐπίπεδο ψηλότερο ἀπ' τοὺς αὐλοκόλακες ποὺ κατάτρεχαν τὸν ἄμοιρο ποιητή. Ἡ ἀναίρεση ἔγινε δεχτή: Ὁ Κλεάνθης ἀποφυλακίστηκε ζωντανὸ πτῶμα. Ὅμως, αὐτὴ τὴ φορά, ἡ ἀντίδραση εἶχε πάρει καλὰ τὰ μέτρα της. Καὶ σύντομα-σύντομα ὁ Εἰσαγγελέας ὅρισε τὴ δίκη τοῦ «Ραμπαγᾶ» γιὰ τὶς ἀρχὲς τοῦ 1889, στὸ Κακουργοδικεῖο τῆς Ἄμφισσας. Ἡ καταδίκη πιὰ ἦταν σίγουρη καὶ τὴν περίμεναν ὅλοι.

Οἱ καημένοι οἱ «ἔνορκοι» τῆς Ἄμφισσας! Φτωχοὶ κτηνοτρόφοι, βοσκοί, μερικοὶ χασάπηδες ποὺ πῆγαν στὸ δικαστήριο ζωσμένοι τὴν ποδιά τους, ἄξεστοι γεωργοί, ὅλοι τους ἄντρες «ὀρεσίβιοι» ποὺ καλὰ-καλὰ δὲν καταλάβαιναν τὰ ἑλληνικὰ καὶ μιλοῦσαν διαρκῶς μεταξύ τους τὰ ἀρβανίτικα, τί μποροῦσαν νὰ κάνουν σὲ μιὰ τέτοια δίκη, ποὺ δικαζόταν ἕνα ἰδεολογικὸ «ἄδικημα τοῦ Τύπου» καὶ ποὺ κρινότανε ἕνας ποιητὴς καὶ ἕνας πολιτευόμενος μὲ τὶς ἰδέες τῶν Ἰακωβίνων; Δὲν ἄκουσαν παρὰ μία μόνο φράση τοῦ Εἰσαγγελέα: «Οἱ κατηγορούμενοι βρίσανε τὸ Βασιλιᾶ καὶ εἶναι προδότες!»

Ἡ «ἐτυμηγορία» τῶν φτωχῶν ἐνόρκων στάθηκε τρομερή. Δεχτήκανε ὁλόκληρο τὸ κατηγορητήριο, ἀπορρίψανε ὅλα τὰ ἐλαφρυντικά. Τὸ δικαστήριο τῶν Συνέδρων ἀναγκάστηκε νὰ ἐπιβάλη «ποινὴν ἐπταετοῦς εἰρκτῆς». Βέβαια, ἕνας καλὸς συνήγορος θἄβρισκε τρόπο γιὰ μιὰ καινούργια ἀναίρεση. Βέβαια, ὑπῆρχαν ἐλπίδες, ἂν ἡ ὑπόθεση πήγαινε στὸν Ἄρειο Πάγο. Ὡστόσο ἡ καταδίκη ἦταν θανατηφόρα γιὰ τοὺς δυὸ καταδικασμένους ἰδεολόγους.

Ὁ Κλεάνθης Τριαντάφυλλος αὐτοχτόνησε δυὸ μῆνες μετὰ τὴν ἀπόφαση τῆς Ἄμφισσας, στὶς 25 Μαΐου τοῦ 1889.

Ὁ Ρόκκος Χοϊδᾶς σύρθηκε στὶς φυλακὲς τῆς Χαλκίδας καὶ πέθανε σ' ἕνα σκοτεινὸ μπουντροῦμι ἔπειτ' ἀπὸ ἕνα χρόνο.

Ὁ «Ραμπαγᾶς» εἶχε προφητέψει τὸ δοξασμένο τέλος τῶν ἀδερφωμένων, στὴ ζωὴ καὶ στὸ θάνατο, ἀγωνιστῶν:

Δημοκρατία μέτρα τους
τοὺς τόσους μάρτυράς Σου,
ἡ δάφνη Σου ξεφύτρωσε
ἀπὸ τὰ αἵματά Σου!

ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ ΠΡΟΚΟΣ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

1) «Ραμπαγᾶς» (Ἐφημερίδα δημοκρατική). Τόμοι 11 (1879-1889) Δ/τὴς καὶ ἀρχισυντάκτης Κλ. Ν. Τριαντάφυλλος.
2) Τάκη Ταγκοπούλου «Φιλολογικὰ Πορτραῖτα» 1922
3) Κλ. Τριανταφύλλου: «Τραγούδια τοῦ Ραμπαγᾶ». (Ἐκλογὴ Τ. Ταγκοπούλου).
4) Θ. Βελλιανίτη: Προλεγόμενα στὸ ἀναμνηστικὸ λεύκωμα «Θέμος Ἄννινος». 1921.
5) Κωστῆ Παλαμᾶ: Προλεγόμενα στὰ «Πενήντα χρόνια» τοῦ Γ. Στρατήγη. 1927.
6) Κωστῆ Παλαμᾶ: «Γράμματα». Τόμοι 2, 1934.
7) Μπ. Ἀννίνου «Ἱστορικὰ Σημειώματα». 1916
8) Ἀριστείδη Πρόκου: «Ἡ ζωή, ἡ δράση καὶ τὸ ἔργο τοῦ Κλ. Τριανταφύλλου μαζὶ μὲ μιὰν ἐκλογὴ τραγουδιῶν τοῦ «Ραμπαγᾶ». 1933. (Ἰδὲς καὶ πλουσιώτερη βιβλιογρ. στὴ σ. 43 τοῦ βιβλίου).

Α. Π.

(6) Ἰδὲς ὁλόκληρο τὸ κείμενο τῶν προτάσεων στὸ φ. 95 τοῦ «Ραμπαγᾶ», τ. 10, Ἀθήνα, 31 Ὀκτ. 1888.

ΝΕΟΙ ΠΟΙΗΤΑΙ

ΝΥΧΤΑ ΣΤΟ ΧΩΡΙΟ

Κουρνιάσαν τὰ πετούμενα κι' ὁ ἥλιος πάει στὴ δύση,
ξεδίψασαν κι' οἱ κοπελλιὲς στὴν κρουσταλλένια βρύση,
καὶ ξεκινᾶν στρατί-στρατί, γιὰ τὸ χωριό τους πέρα
Ὤ, πῶς γοργὰ διαβαίνει ἡ αὐγή, γοργὰ πῶς γέρν' ἡ μέρα!
Στράφτ' ἡ ζωὴ στὰ ὁλόδροσα, τὰ λυγερὰ κορμιά τους,
λυώνουν καρδιὲς παλληκαριῶν στὴ φλογερὴ ματιά τους.
Φέρνουν σταμνὶ ἀλαφρόβαρο στὸ μαρμαρένιον ὦμο,
κι' ἔχουν φτεροῦγες τῆς χαρᾶς στὸ λιγοστό τους δρόμο.
Τί λιγοστός! Εἶναι πολύς, μακρυὰ κι' ὁ δρόμος πάει,
μὰ ἡ κούραση εἶν' ἀνάλαφρη σὲ γέλοιο σὰν ξεσπᾷ.
Τῆς νύχτας τ' ἀραχνόπεπλο ξαπλώθηκε στὴ χώρα.
Τ' ἀστέρια ξεπροβάλανε, κ' ἡ Πούλια ἡ πρωτοπόρα,
τ' ἀχνό της φεγγοβόλημα, διαμάντινο πετράδι,
ρίχνει σ' ὁλόξανθα μαλλιά, φωτολουσμένο χάδι.
Κλειστὰ τὰ χωριατόσπιτα, ἀμπαρωμένες θύρες,
γλυκόνειρα νανούρισαν τὶς νιὲς τὶς καλομοῖρες,
ἡ βρύση, ὁ λόγγος, ἡ χαρά, τ' ὄμορφα παλληκάρια,
ἀπαντοχές, γλυκὲς ματιὲς στ' ἀχνόσβυστα φανάρια.
Ἀγνὲς χαρὲς π' ἀνέγγιχτα τ' ἀφίνουν τὰ κορμιά τους,
καὶ οἱ Παναγιὲς ποὺ θἄβλεπαν ἴσως στὰ ὀνείρατά τους.

ΕΛΕΝΗ Μ. ΚΑΝΕΤΣΟΥ

ΣΥΓΧΡΟΝΟΙ ΓΑΛΛΟΙ ΠΕΖΟΓΡΑΦΟΙ

CHARLES-HENRY HIRSCH

Ἀπὸ τοὺς ἐλάχιστους μαθητὲς τοῦ Μαλλαρμὲ ποὺ ζοῦνε ἀκόμα καὶ ποὺ μὲ τὸν καιρὸ παράτησαν τὸ συμβολισμὸ γιὰ νὰ δημιουργήσουν ἕνα ποιητικὸ ἔργο, πιὸ προσωπικό, πιὸ πηγαῖο, λιγώτερο ἐπηρεασμένο ἀπὸ σχολὲς καὶ δόγματα, εἶναι ὁ Σάρλ-Ἄνρυ Χίρς. Γεννήθηκε στὶς 18 Ἀπριλίου 1870, στὸ Παρίσι, ὅπου καὶ μένει διαρκῶς ἐγκατεστημένος, σὲ μιὰν ἀπόμερη συνοικία, κατάλληλη γιὰ γράψιμο κι' ὀνειροπόλημα.

«Ὁ Χίρς — λέγει κάποιος βιογράφος του — ἔχει ἀνάστημα κανονικό, καὶ τὸ σῶμα του, χάρις στὸν ἄθλητισμό, εἶναι καλὰ ἀναπτυγμένο. Μιλεῖ χωρὶς νὰ βιάζεται. Τὸ λαμπερό του βλέμμα συνοδεύει τὰ λόγια του, τὰ ὑπογραμμίζει, χωρὶς νὰ τὰ προδίδη ποτέ. Αἰσθάνεσαι ὅτι εἶναι ἀπόλυτος κύριος τοῦ ἑαυτοῦ του, πολὺ ἁπλός. Ἐργάζεται πολύ. Ἀγάπησε πάντα τὴν ἐργασία. Λίγοι συγγραφεῖς εἶναι τίμιοι, ποὺ ζητοῦν, ὅπως αὐτός, νὰ προκαλέσουν τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ κοινοῦ μὲ τὰ ἔργα τους.»

Τὸ μεγάλο κοινὸ ἀνταπέδωσε μὲ τὸ παραπάνω τὴν ἀγάπη καὶ τὴν εἰλικρίνεια ποὺ τοῦ πρόσφερε ὁ Χίρς. Ἐπιτυχίες ὅπως τοῦ ρομάντσου «Ἕνα Tumarche» στὰ 1903 ἔμειναν ἀλησμόνητες. Στὸ ἔργο τοῦτο παρουσιάζεται ἐντονα ὁ τύπος τῆς παραστρατημένης γυναίκας ποὺ ἀναγκάζεται νὰ πουλήση τὸ κορμί της ὄχι γιὰ τὸν ἑαυτό της, ἀλλὰ γιὰ τοὺς διάφορους ἐκμεταλλευτὲς ποὺ τὴν περιτριγυρίζουν. Ἀπὸ τὴν προπολεμικὴ παλιὰ ἐποχὴ ἔσαμε σήμερα, ἡ ποίηση καὶ ἡ πεζογραφία περιγράψανε τὸν αἰώνιο τοῦτο τύπο, ποὺ κατάντησε πιὰ κοινός. Ἕνας ἀπὸ τοὺς πρώτους ὅμως ποὺ τὸν ἔδωσε μὲ ζωντάνια, μὲ λεπτὴ εἰρωνεία συγκερασμένη μὲ τὴν ἀπαλὴ καὶ γλυκειὰ μελαγχολία ποὺ μᾶς βυθίζει στὸ ὀνειροπόλημα, ὑπῆρξε ὁ Χίρς. Καὶ καθένας μπορεῖ νὰ καταλάβη πόση ἐντύκωση προκάλεσε ἕνα ρομάντσο σὰν κι' αὐτὸ σὲ μιὰν ἐποχὴ (1903) ὅπου ἀκόμα ὁ ρωμαντισμὸς βρισκότανε στὶς δόξες του.

Ἤτανε φυσικὸ ὁ Χίρς στὰ πρῶτα του ἔργα νὰ ἐπηρεασθῆ ἀπὸ τὴ λεγομένη νατουραλιστικὴ σχολὴ τοῦ Ζολᾶ. Δὲν περιορίστηκε ὅμως σ' αὐτή. Καὶ οἱ ἀναγνώσεις του, οἱ μελέτες του, τὸν βοήθησαν γιὰ νὰ ἀντιληφθῆ καὶ νὰ παρατηρήση καλύτερα τὴ ζωή. Μικρὸς ἀκόμα τρεφότανε μὲ τὸ πνεῦμα τοῦ Μπάϊρον, τοῦ Μπέρνς, τοῦ Μούρ, τοῦ Κήτς, τοῦ Γκαῖτε. Ἀργότερα ὁ Βερλαίν τοῦ ἀποκάλυπτε τὴ ρευστὴ καὶ ἁρμονικὴ ποίησή του. Ὁ Μπυφὼν τοῦ ἐνέπνεε πάθος γιὰ τὴ «Φυσικὴ Ἱστορία». Ὁ Μαριβὼ κι' ὁ Μπωμαρσαὶ τοῦ μάθαιναν τὸ παιχνίδι τῶν ἀποχρώσεων. Ὁ Ντιντερὸ τὴ Φιλοσοφία. Ὁ Μπαλζάκ, μὲ τὸν κόσμο του τῶν τοκογλύφων, τῶν κλεφτῶν, τῶν ἐμπόρων, τῶν ἐρωτευμένων, τῶν μεγάλων κυριῶν καὶ τῶν κοκοττῶν, συμπλήρωνε μιὰ μόρφωση πνευματικὴ κι' αἰσθητικὴ σ' ἕνα νέο πού, μὲ τὴ σειρά του, φιλοδοξοῦσε νὰ παρατηρήση καὶ νὰ περιγράψη, ἀναπτύσσοντας χίλιες ἰδέες ποὺ στριφογύριζαν στὸ κεφάλι του, τὴν κοινωνία τῆς ἐποχῆς του. Ἑλκυόμενος στὶς ἀρχὲς ἀπὸ τὴ συμβολικὴ σχολὴ τοῦ Μαλλαρμέ, τοῦ Μαίτερλινγκ, τοῦ Ρενιέ, δημοσιεύει στὰ 1894 τὶς «Légendes naïves», τὴν πρώτη ποιητικὴ συλλογή του ποὺ ἐνθουσιάζει τοὺς φιλικούς του κύκλους καὶ κινεῖ τὴν περιέργεια τοῦ κοινοῦ χάρις στὴν ἐξαιρετικὴ εὐαισθησία, στὸν προσωπικὸ τόνο, στὸ ρυθμὸ ποὺ δίνει στὴ φράση μουσικότητα ἀπαλώτατη καὶ χαϊδευτική. Ἀργότερα, μὲ δυὸ-τρεῖς τόμους, ὁ Χίρς συμπληρώνει σχεδὸν τὸ ποιητικό του ἔργο καὶ στρέφεται στὸ θέατρο, στὸ διήγημα καὶ στὸ ρομάντσο, λογοτεχνικὰ εἴδη, πρὸ πάντων τὰ δυὸ τελευταῖα, στὰ ὁποῖα θὰ παραμείνη πιστός.

Τὰ διηγήματά του, οἱ νουβέλλες του, καθὼς καὶ τὰ ρομάντσα του, ἐμπνέονται ἀποκλειστικὰ ἀπὸ τὴ γύρω ζωὴ κι' ὁ μῦθος δὲν εἶναι παρὰ μιὰ ἁπλὴ πρόφαση γιὰ τὸ παρουσίασμα τύπων, γιὰ τὴν ἀνάλυση συναισθημάτων, γιὰ τὴν ἀνάπτυξη ἰδεῶν. Ἂν ἡ τέχνη τοῦ Χίρς ἔχη κάτι τὸ ρεαλιστικό, κάποτε μάλιστα καὶ τὸ ὠμό, ἀπαλύνεται μὲ μιὰ διάχυτη εἰρωνεία, αὐθόρμητη συγκίνηση ποὺ δὲν ἀποκλείει οὔτε τὸ ποιητικὸ στοιχεῖο, οὔτε τὸ ὀνειροπόλημα καὶ τὴ «φυγὴ» σὲ κόσμους φανταστικούς. Αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ κρᾶμα τοῦ ὠμοῦ ρεαλισμοῦ, ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὸ ἄμεσο ἀντίκρυσμα τῆς κοινωνίας, καὶ τοῦ συγκρατημένου ρωμαντισμοῦ, ποὺ κηγάζει ἀπὸ τὴν ψυχικὴ διάθεση, ἀποτελοῦν τὸ θέλγητρο τοῦ γάλλου πεζογράφου ποὺ δημιούργησε στὰ γαλλικὰ γράμματα μερικοὺς «τύπους» πραγματικὰ ἀλησμόνητους. Τοὺς τύπους αὐτοὺς τοὺς παίρνει ἀπὸ τὸν ἀστικὸν κόσμο κι' ἀπὸ τὸν κόσμο τῶν κακομοιριασμένων, τῶν κοκοττῶν, τῶν παντὸς εἴδους ἐκμεταλλευτῶν.

«Εἶναι ἕνας παρατηρητὴς πονετικός — λέγει ὁ βιογράφος του — ἕνας εἰρωνιστὴς γεμᾶτος ἐπιείκεια, κάποτε τραχύς, ὅλος πίκρα, κοροϊδεία, πιστὸς ὅμως στὸν ἑαυτό του, σεβόμενος πάντα τὸν πλησίον κι' αἰσθανόμενος τὴν ἀνθρώπινη συμπάθεια ποὺ προκαλοῦν τὰ γύρω μας ζωντανὰ πλάσματα, ὅσο μέτρια καὶ παραστρατημένα κι' ἂν εἶναι.»

Ἂν κάποτε ὁ Χίρς δὲν βλέπει στὸν ἔρωτα τίποτ' ἄλλο ἀπὸ μιὰ ἐπαφή, μιὰν ἀκόμα ξεδιάντροπη ἐκμετάλλευση, αὐτὸ δὲν τὸν ἐμποδίζει νὰ εἶναι συχνὰ τρυφερὸς καὶ νὰ αἰσθάνεται οἶκτο γιὰ μιὰ κοινωνία ποὺ παρουσιάζει, πλάϊ σὲ τόσα ἀκατανόμαστα βίτσια, ἕναν ἀνθρωπισμὸ ποὺ γιὰ νὰ ἐκδηλωθῆ ἀπόλυτα δὲ θὰ θέλει παρὰ ἕναν ἀληθινὰ μεγάλο Ὁδηγητή. Κάθε συγγραφεὺς στὴ σφαῖρα τῆς δράσεώς του εἶναι ὁδηγητής. Καὶ ὁ Χίρς, ὅπως τόσοι ἄλλοι, ξεσκεπάζοντας τὶς ἀνθρώπινες μιζέριες, δὲν ἔχει ἄλλο σκοπὸ ἀπὸ τὸ νὰ ξυπνήση μέσα σὲ μιὰ κοινωνία ποὺ διαρκῶς παραδέρνει, ἰδίως τὸν μεταπολεμικὸ καιρό, τὰ ἰδανικὰ ἐκεῖνα ποὺ θὰ τῆς δώσουν τὴ δύναμη ν' ἀναγεννηθῆ πνευματικὰ καὶ ψυχικά, προσφέροντας στὴν ἀνθρωπότητα θετικὲς ὑπηρεσίες γιὰ ἕνα μελλοντικὸ πολιτισμό, ἀληθινὰ ἀντάξιο τῶν περασμένων μεγάλων δημιουργικῶν ἐποχῶν.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΡΑΤΣΙΚΑΣ

CHARLES-HENRY HIRSCH

Ο ΛΕΥΚΟΣ ΑΓΓΕΛΟΣ

ΔΙΗΓΗΜΑ

«—Εἶμαστε ὅλοι ἐρωτευμένοι μαζί της, ἀκόμα καὶ οἱ γυναῖκες· αὐτές ὅμως ἀπὸ μιὰ διαστροφὴ τοῦ συναισθήματος τῆς ζηλοτυπίας ποὺ τὴν ἐνέπνεαν οἱ λιβανωτοὶ τῶν ἀνδρῶν, οἱ λιβανωτοὶ ποὺ καιγόντουσαν στὰ πόδια τῆς δεσποινίδος Νταρσύ.

»—Κι' ἐκείνη;

»—Λάτρευε ἀποκλειστικὰ τὸ ἐπάγγελμα τῆς νοσοκόμου. Μὲ καμμιὰ πρόφαση δὲ φοροῦσε ἄλλα φορέματα παρὰ τὴ λευκὴ στολὴ ποὺ ἀφίνει ἀκάλυπτα τὸ πρόσωπο καὶ τὰ χέρια. Δὲν ὑπῆρχαν γι' αὐτὸ τὸ ἀληθινὰ ἀσύγκριτο πλάσμα, φυσιολογικὰ καὶ ἠθικά, παρὰ οἱ ἀπρόσωποι ἀσθενεῖς της, τὸ νοσοκομεῖο, τὸ βουνό, μέσ' στ' ἀναρίθμητα στολίδια ποὺ τοῦ χαρίζει τὸ φῶς.

»—Λοιπὸν καμμιὰ γεροντοκόρη, ἡ δίς σας Νταρσύ;

»—Γεροντοκόρη; Κάθε ἄλλο. Δὲν ἦταν ἀκόμα τριάντα χρονῶ! Ποτέ μου δὲν ἀντίκρυσα πρόσωπο μὲ τόσο πάθος: ὡραῖο, ὑγιές, ἁγνό, ἔξυπνο... Ὁ κεφαλόδεσμος ἔκρυβε τὸ μέτωπο ἴσαμε τὴ γραμμὴ τῶν φρυδιῶν. Σὰν τῆς Ἀθηνᾶς, τὸ μάντευε κανείς!»

Ὁ διάλογος αὐτὸς ξαναρχόταν στὸ μυαλὸ τοῦ Κορμπές, μέσα στὸ τοπικὸ τραῖνο ποὺ τραβοῦσε γιὰ τὴ Λ... (Ἑλβετία), ὅπου θ' ἀκολουθοῦσε μιὰ σοβαρὴ θεραπεία ἀέρος καὶ ἀναπαύσεως. Ὁ φίλος του Ζαντιλὸρ εἶχε ἐπιτύχει ἐκεῖ πέρα τὴν πλήρη ἐπούλωση, μέσα σ'ἕνα ἐξάμηνο (φθινόπωρο καὶ χειμῶνα), μιᾶς προσβολῆς τοῦ ἀριστεροῦ πνεύμονος, ποὺ ὁ καθηγητὴς Β... τοῦ Παρισιοῦ, ἀδιαφιλονείκητος «μαὶτρ» τῆς θεραπευτικῆς τῶν πνευμόνων, εἶχε κρίνει ὡς ἐξαιρετικὰ ἐπικίνδυνη. Ἔπειτα ἀπὸ δυὸ χρόνια, ὁ ἐνθουσιασμὸς τοῦ οἰκοτρόφου γιὰ τὴ δα Νταρσὺ ἦταν τὸ ἴδιο φλογερὸς ὅπως καὶ στὴν ἀρχή. Ὁ Κορμπὲς δέχτηκε νὰ τῆς δώση ἕνα γράμμα ἀπὸ τὸν γιατρεμμένο ἄρρωστο ποὺ τὸν συνιστοῦσε στὶς φροντίδες τῆς νοσοκόμου.

Ὅταν ἔφτασε, ἀφοῦ τακτοποίησε τὰ πράγματά του στὸ διαμέρισμα ἀριθ. 5 ποὺ τοῦ εἶχαν ἑτοιμάσει, ζήτησε πληροφορίες γιὰ τὴ δα Νταρσύ. Διηύθυνε ὁλόκληρο τὸ ἐπάνω πάτωμα, ἔχοντας στὶς διαταγές της ὀκτὼ νοσοκόμες ποὺ, μέρα νύχτα, μὲ τὴ σειρά τους, ὑπηρετοῦσαν κι' ἀγρυπνοῦσαν τοὺς ἀρρώστους. Ἀπαγόρευε νὰ τὴν ἐνοχλοῦν γιὰ ὁ,τιδήποτε ποὺ θὰ ἐνδιέφερε ἀποκλειστικὰ τὸν ἑαυτό της. Σὲ κάθε νιοφερμένο παρουσιαζότανε μονάχη της, αὐθόρμητα, στὴν ὥρα της.

***

Τὴν ἄλλη μέρα βρῆκε τὸν Κορμπές, ξαπλωμένο στὴν πολυθρόνα, νὰ παίρνη τὸν ἀέρα του στὴν ταράτσα ποὺ συγκοινωνοῦσε μὲ τὴν κάμαρά του καὶ νὰ κοιτάζη ἐκστατικὰ τὴν πεδιάδα τοῦ Ροδανοῦ, τὶς παγωμένες ἐκτάσεις ὅπου παιγνίδιζαν οἱ κόκκινες καὶ χρυσαδαμάντινες φωτιὲς τοῦ αὐγουστιάτικου ἡλιοβασιλέμματος.

Τὸ ἔξοχο θέαμα τοῦκοβε τὴν ἀναπνοή. Σκεπτόταν ἀκριβῶς — ὅταν ἡ δίς Νταρσὺ μπῆκε, χωρὶς ἐκεῖνος ν' ἀκούση τὸ σπρώξιμο τῆς πόρτας — πὼς μολονότι ξεκούραζε τὰ μέλη του καὶ τὸ μυαλό του, ἡ καρδιά του ἀπεναντίας δούλευε πιὸ γρήγορα, ἐπηρεασμένη ἀπὸ τὸ ἄπλωμα τῶν χρωμάτων στὸν οὐρανὸ καὶ στὰ χιόνια κι' ἀπὸ τὰ κουδουνίσματα ποὺ ἀντηχοῦσαν ἀπὸ τὶς πεδιάδες καὶ τὰ λειβάδια. Ἂν ἔλειπε τὸ τραγοῦδι τῶν κρεμασμένων κουδουνιῶν ἀπὸ τὸ λαιμὸ τῶν ἀγελάδων, ἡ γαλήνη τοῦ ἀπείρου θὰ ἀναπαρίστανε τὸ ξυπνημα τοῦ κόσμου πρὶν ἀπὸ τὸ φανέρωμα τῶν ζώων.

—Κύριε, εἶμαι ἡ δίς Νταρσύ. Μήπως ἔχετε κανένα παράπονο;

Τὰ ἐνθουσιαστικὰ λόγια τοῦ Ζαντιλὸρ ἤτανε κατώτερα ἀπὸ τὴν θαυμαστὴ πραγματικότητα τοῦ συνόλου τῆς δος Νταρσύ. Θάτανε, φαίνεται, συνηθισμένη νὰ προκαλῆ, μὲ τὴν ἐμφάνισή της, τὸ ἐπίμονο καὶ σταθερὸ κοίταγμα, τὴ σιωπηλὴ ἔκσταση. Τὸ ἴδιο ἔγινε καὶ μὲ τὸν καινούργιο οἰκότροφο. Ζήτησε συγγνώμη γιατὶ εἶχε προφανῶς διακόψει μιὰ θρησκευτικὴ ἐπικοινωνία μὲ τὴ μεγαλοπρέπεια τοῦ τοπίου.

—Περιττὸ νὰ ζητᾶτε συγγνώμη, δεσποινίς· ἡ καρδιά μου, νομίζω, εἶχε πολὺ συγκινηθῆ.

Τὴν ἄκουσε καὶ ἔπειτα τῆς ἀπήντησε. Ἡ συνομιλία πέρασε στὴν ὑπηρεσία, στὶς φροντίδες, στὴν ἐγκατάσταση. Ἡ ἀρχινοσοκόμος ἦταν ἕτοιμη ν' ἀποσυρθῆ, ὅταν ἀπὸ κάποιο βιβλίο, ριγμένο πάνω στὴν κουβέρτα ποὺ τοῦ σκέπαζε τὰ πόδια καὶ τὴ μέση, ἐκεῖνος τράβηξε τὸ γράμμα τοῦ Ζαντιλὸρ:

—Κάποιος παλιός σας ἄρρωστος, δεσποινίς, μὲ παρεκάλεσε νὰ σᾶς δώσω αὐτό.

Πῆρε τὴν ἐπιστολὴ καὶ χωρὶς κὰν νὰ τὴν κοιτάξη, τὴν ἔσχισε. Πηγαίνοντας πρὸς τὴν πόρτα, εἶπε:

— Σᾶς εὐχαριστῶ, κύριε. Φυσικά, δὲν μπορούσατε νὰ μαντέψετε πὼς δὲ δέχομαι ποτὲ οἱ παλιοί μου ἄρρωστοι νὰ μοῦ γράφουν. Προειδοποιῶ πάντα, ὅταν φεύγουν ἀπὸ τὸ νοσοκομεῖο, ὅλους ἐκείνους ποὺ μοῦ ὑπόσχονται εἰδήσεις τους.

Πρόλαβε τὸν Κορμπές:

— Πρὸ πάντων νὰ μὴ μοῦ ὀνομάσετε τὸν ἀδιάκριτο ἢ τὴν ἀδιάκριτο ποὺ σᾶς ἔδωσε τὸ γράμμα.

«Περίεργο πλάσμα», σκέφθηκε ἐκεῖνος.

Οὔτε ἀπὸ τὶς νοσοκόμες, οὔτε ἀπὸ τοὺς ὑπηρέτες, οὔτε ἀπὸ τὸ γιατρὸ μπόρεσε νὰ συγκεντρώση πληροφορίες γιὰ τὴ δα Νταρσύ. Δὲν παρουσιαζόταν στὸ διαμερισμά του παρὰ ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρό, καὶ πάντα «ἐν ὑπηρεσίᾳ», ἐκτάκτως ὡραία, ἀποκαλύπτοντας κάθε φορὰ περισσότερο ἕνα ὕφος ἰδιότροπο ποὺ μὲ ἀγανάκτηση, ἐξαντλητικά, ὁ Κορμπὲς προσπαθοῦσε νὰ καθορίση. Δὲν κατόρθωνε νὰ τὴν χαρακτηρίση. Ἡ γοητεία της ὅμως κυριαρχοῦσε ἀπάνω του. Στὸ τέλος ἔχασε τὴν ἡσυχία του. Ὁ σφυγμός του καὶ ἡ θερμοκρασία του ἀλλοιώθηκαν, χωρὶς εὔλογη φυσιολογικὴ αἰτία.

Ὁ γιατρὸς τὸν ἐξέτασε μιὰ μέρα, μπροστὰ στὴ δα Νταρσύ, παίρνοντάς την ὡς μάρτυρα τῆς ἐξαιρετικῆς αὐτῆς περιπτώσεως. Γιὰ τὶς ὑποθέσεις καὶ τὶς ἀμφιβολίες ποὺ πάλευαν μέσα του, προσέτρεξε στὸ μυαλὸ καὶ στὴν παρατηρητικότητα τῆς νέας ποὺ ὁλάκαιρη ἡ ζωή της, ἐξακολουθητικὰ ἐδῶ καὶ δέκα χρόνια, κυλοῦσε ἀνάμεσα στοὺς ἀρρώστους, ποὺ τοὺς ἦταν ἀφοσιωμένη τὴν ἡμέρα, καὶ, στὸν παραμικρὸ κίνδυνο, καὶ τὴ νύχτα.

Μὲ τὸ σκοτεινὸ καὶ γλυκὸ βλέμμα της, σκοτεινό, ὡραῖο καστανό, κοίταξε ξαφνικὰ τὸν Κορμπές. Μὲ μεγάλη περιέργεια, κάτω ἀπὸ τὴ λευκότητα τῆς μπλούζας, τῆς ποδιᾶς, τοῦ πέπλου, ἐκεῖνος ἀναζητοῦσε τὸ ζωντανὸ σχέδιο, τὶς ζωντανὲς προεξοχές, τοὺς ζωντανοὺς χρωματισμοὺς τοῦ κορμιοῦ, τὸ μέτωπο τῆς Ἀθηνᾶς, τὸ μυστικὸ τοῦ ἀπόλυτου αἰνίγματος ποὺ ἡ νέα ἦτανε γι' αὐτόν.

Γύρισε ἔπειτα τὸ κεφάλι πρὸς τὸ γιατρὸ καὶ σὰ νὰ πρόφερε μιὰ φράση, ἐντελῶς ξένη στὴ ζωή της· χωρὶς κὰν ἡ ἔκφραση τοῦ ὑπερήφανου προσώπου της νὰ σχολιάση τὰ λόγια της, ἔκαμε τὴν ἀκόλουθη διάγνωση:

—Ὁ κύριος Κορμπὲς καταστρέφει τὴ θεραπεία του· ἀσχολεῖται περισσότερο ἀπ' ὅ,τι πρέπει μαζί μου. Ἂν δὲν ἀλλάξη, δὲ θὰ ἐπιτύχη ἐδῶ τὴν καλυτέρευση ποὺ περίμενε νὰ βρῆ.

Ὁ Κορμπὲς εἶπε ἔκπληκτος:

— Διάβολε!... Δὲν περίμενα...

— Ἀπατήθηκα μήπως; ρώτησε ψυχρὰ ἡ δὶς Νταρσύ.

— Διόλου.

Ἔσπευσε νὰ συμπληρώση:

— Ὅσο γιὰ τὸ ἐνδιαφέρον ποὺ, μὲ πολὺ σεβασμό, τρέφω γιὰ σᾶς, δεσποινίς, αὐτὸ εἶν' ἀλήθεια. Ἂς μοῦ ἐπιτραπῆ, ὅμως, νὰ δηλώσω πὼς ἂν ἔφευγα ἀπὸ τὸ νοσοκομεῖο τοῦτο, θάχανα κάθε δυνατότητα ἀποκαταστάσεως τῆς ὑγείας μου.

— Ὁ κ. Κορμπὲς δὲ θὰ μποροῦσε ν' ἀλλάξη διαμέρισμα; ρώτησε τὸ γιατρό.

Αὐτὸς πρόσθεσε:

— Ἀλήθεια, γιὰ τὴν ἀνάπαυσή σας καὶ γιὰ τὴν ἡσυχία τῆς δος Νταρσύ...

—Ἡ ἡσυχία μου, δήλωσε, δὲν εἶν' ἀντικείμενο συζητήσεως.

Γιὰ νὰ τὸν ἀποπάρη ἀκόμα καὶ καμμιὰ ἀμφιβολία νὰ μὴ γεννηθῆ στοὺς δυὸ ἄντρες, ἐπέμενε, συλλαβίζοντας τὴν τελευταία λέξη:

— Ἡ ἡσυχία μου δὲν ταράζεται.

Ὁ Κορμπὲς τὴν κοίταξε μέσ' στὰ μάτια. Εἶπε:

— Ἂν δὲν σᾶς κακοφαίνεται, θὰ κρατήσω τοῦτο τὸ διαμέρισμα, δεσποινίς.

— Κρατῆστε το! Ἐκτελῶ τὸ ἐπάγγελμά μου. Ἕνας ἄρρωστος ἢ μιὰ ἄρρωστη, δὲ μπορεῖ νὰ μ' ἀρέση ἢ νὰ μὴ μοῦ ἀρέση. Ἐλέγχω κάθε θεραπεία. Στὴν ἀνάγκη ἐπεμβαίνω. Αὐτὸ εἶν' ἁπλό! Πρὸ παντός, ἂς φυλαχτοῦμε ἀπὸ κάθε μπερδεψιά!

ΠΟΛΩΝΙΚΗ ΤΕΧΝΗ

WYSPIANSKI — ΧΩΡΙΚΗ

Πρὶν νὰ φύγη, γύρισε στὸ γιατρό:

— Θὰ περάσω, ὅπως μοῦ εἴπατε, ἀπὸ τὸ ἑπτά.

— Μάλιστα, δεσποινίς.

Χάθηκε πίσω ἀπὸ τὴν πόρτα ποὺ ξανάκλεισε σιγά. Οἱ δυὸ ἄντρες ἔμεναν στενοχωρημένοι ἀπὸ τὴν ἀναχώρησή της καὶ ἀπὸ τὶς ἐπανειλημμένες δηλώσεις της. Ἴσως ὁ Κορμπὲς νὰ ἔλεγε κάτι, ἂν ὁ γιατρὸς (ἕνας Ἑλβετός, ἀποκλειστικὰ καλβινικός, παντρεμμένος καὶ πατέρας στὰ τριάντα τρία χρόνια του τεσσάρων παιδιῶν) δὲν τὸν προλάβαινε:

— Ἡ δὶς Νταρσὺ εἶναι ἡ καλύτερη νοσοκόμος τῆς ἑλβετικῆς Ὁμοσπονδίας. Ἡ ἐπαγγελματική καὶ ἡ ἠθική της ἀξία εἶναι ἴσες καὶ κατὰ πολὺ ἀνώτερες τῶν ἄλλων ποὺ ἀποτελοῦν τὸ νοσοκομειακό μας σῶμα: τό πρῶτο, ὡς γνωστό, τοῦ κόσμου.

Πρόσθεσε μὲ κάποια λύπη:

— Κι' ὅμως ἡ δὶς Νταρσὺ δὲν εἶναι «διακόνισσα» (¹).

***

Τὸ φθινόπωρο εἶχε ἀρχίσει μὲ τρομερὲς χιονοθύελλες καὶ βροχές. Κάποτε, τὰ οὐρλιάσματα καὶ τὰ χτυπήματα τοῦ ἀνέμου ἤτανε τόσο δυνατά, τόσο ἐπίμονα, ποὺ ἔλεγες ὅτι θὰ παρασύρουν τὴν τεράστια στέγη τοῦ ἀναρρωτηρίου ἢ καὶ θὰ τὸ ξερριζώσουν ὁλόκληρο ἀπὸ τὰ θεμέλια του, τὰ καρφωμένα στὸ βράχο τοῦ βουνοῦ. Ὅμως, τὴ νύχτα ὁ φόβος ἄγγιζε τὴν τρομάρα. Τὰ κουδούνια χτυποῦσαν σχεδὸν ἀδιάκοπα στὰ φυλάκια. Τό κάθε τι ἔδινε ἀφορμὴ στοὺς ἀρρώστους γιὰ νὰ διακόψουν τὴ μοναξιά τους: ἡ παρουσία, ἔστω καὶ στιγμιαία, μιᾶς νοσοκόμου τοὺς καθησύχαζε λιγάκι. Ἦταν ἕνα πήγαινε-ἔλα ἐξακολουθητικὸ στοὺς διαδρόμους καὶ ἀπὸ πάτωμα σὲ πάτωμα. Παραπονιόντανε καὶ τοὺς ἡσυχάζανε μὲ χαμηλὴ φωνή. Μόνος ἀπὸ τοὺς οἰκοτρόφους τῆς δος Νταρσύ, ὁ Κορμπὲς δὲν εἶχε φωνάξει ἀκόμα, γιὰ τὸν ἁπλὸ λόγο ὅτι κοιμόταν μὲ τὶς γροθιὲς σφιγμένες. Ἦταν ἀπ' αὐτοὺς ποὺ ἡ θύελλα καὶ ὁ κατακλυσμὸς ἀποκοιμίζουν σὰ βρίσκονται προφυλαγμένοι σ' ἕνα καλὰ κλειστὸ δωμάτιο.

Τὸ πρωΐ, ὅταν τοῦ μίλησαν γιὰ τὴν τρομαχτικὴν ἐπίθεση τοῦ ἀνέμου καὶ τοῦ οὐράνιου καταρράκτου ἐνάντίον τοῦ σπιτιοῦ, δὲν πίστεψε τ' αὐτιά του. Ἐνῶ ἡ φριχτὴ μάχη διεξαγότανε ἀπὸ τὰ ὑπόγεια ἴσαμε τὶς σοφίτες, καὶ τὸ πέτρινο οἰκοδόμημα ριγοῦσε, ἕνα ἐρωτικὸ ὄνειρο εἶχε μεταφέρει τὸν Κορμπὲς σὲ κάποια Κύθηρα τοῦ Ἰνδικοῦ ὠκεανοῦ, στὴν ἐποχὴ ποὺ ἡ κυρία ντὲ Πομπαντούρ προστάτευε τοὺς θαλασσοπόρους. Ἀνακάλυπτε ἐκεῖ κάτω κορίτσια δώδεκα χρονῶν, ὥριμα γιὰ τὸν ἔρωτα, χάρις στὴν πρόωρη ἀνάπτυξη τοῦ κορμιοῦ τους καὶ τὴ βραδύτητα τοῦ μυαλοῦ. Ἀπολάμβανε πλέρια ὅ,τι τοῦ προσέφεραν. Μεθοῦσε, ἔπειτα ἀπὸ τοὺς καρποὺς αὐτούς, μὲ τοὺς καρποὺς τῶν δέντρων, τῶν φυτῶν. Χωρὶς νὰ κουρασθῆ, ἔτσι μὲ τὴν ἁπλὴ θέλησή του, κατάρτιζε μιὰ συλλογὴ μεγάλη καὶ ποικίλη ἀπὸ παπαγάλλους, κολιμπρί, ἀπὸ μικρὲς τριχωτὲς μαϊμοῦδες, ὅλων τῶν χρωμάτων, ἀπὸ τὸ βαθὺ ὡς τὸ μαῦρο, ἀπὸ τὸ σταχτὶ ὡς τὸ λευκό, μὲ ραββδώσεις ἢ μὲ βοῦλες, ἢ μονόχρωμες. Χάρις σ' αὐτὰ τὰ ζῶα, θάκανε τὶς γυναῖκες στὶς Βερσαλλίες ἄλλες εὐτυχισμένες, ἄλλες ζηλόφθονες, καὶ πρὸ παντός, μέσ' στὴν τρέλλα του, θὰ ζοῦσε στὸ χωριὸ τῆς Μπελβὶλ μὲ τὰ περίφημα ἀμπέλια, εὐτυχισμένος κι' ἀμέριμνος, τόσο ποὺ θὰ τὸν φθονοῦσαν οἱ κτηματίες καὶ οἱ πλούσιοι, ἀνίκανοι νὰ προσφέρουν στὶς γυναῖκες ἄλλο ἀπὸ χρήματα. Ἡ ἐλπίδα πῶς θὰ ἔπαιρνε — γιὰ μιὰ μαϊμοῦ ἢ ἕνα πουλάκι — τὶς τέσσερες καμπυλότητες, τὰ εἴκοσι δάκτυλα, τὰ μαλλιά, τὰ μάτια, τὸ στόμα κι' ὅλα τ' ἄλλα θέλγητρα ἀπὸ κάποιο τρυφεροῦδι τῆς Γαλλίας, τὸν χαροποιοῦσε, ἐκεῖ πέρα, μεσ' στὸ μεσημέρι, ποὺ ἔλυωνε μὲ τὸ βάρος του τὴ γαλανὴ θάλασσα καὶ φλόγιζε μὲ τὴ λαμπρότητά του τὰ κοράλια καὶ τὰ γιγάντια δακτυλοειδῆ.

Δὲν εἶχε ἀνάγκη ν' ἀποκαλύψη αὐτὸ τὸ ὄνειρο: τὸ βλέμμα του διατηροῦσε μίαν ἀνταύγεια χαρούμενη καὶ τὸ πρόσωπό του ἦταν ἀναπαυμένο, ἀντίθετα πρὸς τὶς κουρασμένες φυσιογνωμίες τῆς νοσοκόμου, τῆς καμαριέρας, τοῦ γιατροῦ καὶ τέλος τῆς δος Νταρσύ, ποὺ ἦρθε νὰ μάθη νέα, μολονότι τὴν εἶχαν πληροφορήσει γιὰ τὸν καταπληκτικὸ σχεδὸν ὕπνο τοῦ ὑπ' ἀριθ. 5.

— Ἔζησα ἀπόψε τὴν ἐποχὴ τῆς βασιλείας τοῦ Λουδοβίκου ΧΥ' μαζὶ μὲ τοὺς ἄγριους τῆς Ὠκεανίας, δεσποινίς, καὶ γύρισα στὶς Βερσαλλίες γεμᾶτος μαϊμοῦδες, πουλιά, πεταλοῦδες, χελῶνες, γιὰ νὰ δώσω μεγάλες χαρὲς στὶς κυρίες.

— Ἀ! Γάλλε... ἐλαφρόμυαλε Γάλλε! ψιθύρισε ἡ ἀρχινοσοκόμος.

Γιὰ πρώτη φορὰ ἀπὸ τὴ διαμονή του στὸ νοσοκομεῖο, διέκρινε συγκίνηση στὸν τόνο τῆς δος Νταρσύ. Κ' αἰτία ἦταν ἡ κοινότοπη παρατήρησή της ποὺ δὲν ντράπηκε νὰ τὴν ἐπαναλάβη, ἔπειτα ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν χοντροκέφαλων, τῶν τιποτένιων, τῶν ὑποκριτῶν, ποὺ τὴν χρησιμοποιοῦν ἐδῶ κι' αἰῶνες.

— Θὰ μοῦ προσφέρετε τουλάχιστον ἕναν «ἔπαινο» γιὰ τὸν καλό μου ὕπνο;

— Ἕνα βραβεῖο, κύριε!

Τὴν εὐχαρίστησε. Ἀνακάλυψε πῶς ἦταν νευρική, συγκινημένη, πῶς ἦταν τέλος γυναίκα. Καὶ ὄχι ὁ λευκὸς αὐτὸς ἄγγελος, μὲ τὰ κλειστὰ φτερά, ποὺ φαινόταν πῶς βρισκότανε πάντα στὸ περιθώριο τοῦ φτωχοῦ ἀνθρώπινου ποιμνίου τῶν ἀσθενῶν καὶ τῶν ὑγιῶν. Πρόφερε μ' ἕνα τόνο σχεδὸν ἔμπιστο:

— Εἶμαι κατάκοπη.

— Θὰ σᾶς φώναξαν συγχρόνως ἀπὸ παντοῦ.

Τὸ ὡραῖο βλέμμα ἔδειξε κάποια ἔκπληξη, ὥστε ὁ Κορμπὲς ἀναγκάστηκε νὰ ρωτήση:

— Δὲν μοῦ ἐμπιστευθήκατε πρὸ ὀλίγου ὅτι εἴσαστε κατάκοπη;

— Τὸ ὁμολογοῦσα στὸν ἑαυτό μου. Ἀφοῦ λοιπὸν μ' ἀκούσατε, ναί, εἶμαι ἐξαιρετικὰ κουρασμένη. Ἡ ἀπόδειξη εἶναι πῶς σᾶς ἀκούω νὰ μοῦ μιλᾶτε γιὰ μιὰ σκέψη ποὺ προοριζότανε γιὰ μέ. Ὁ ἄνεμος, γιὰ τὴν ὕπαρξή μου, περισσότερο κι' ἀπὸ τὴ θάλασσα, ἀπὸ τὸν κεραυνό, περισσότερο κι' ἀπὸ τὴν ἀντίσταση ἑνὸς βράχου ριζωμένου σὲ χίλια μέτρα ποὺ τὸ ὕψος του θάφθανε τὶς δυὸ χιλιάδες, εἶναι ἡ δύναμη τῶν δυνάμεων, ἡ ἐκδήλωση τοῦ στοιχείου-βασιλιᾶ... Μὲ κουράζει... Στὴν ἀρχὴ μὲ μεθᾶ, μοῦ μιλεῖ... Εἶναι καμωμένος ἀπὸ ψυχὲς λυτρωμένες ἀπὸ τὰ σώματα κι' ἀπὸ ψυχὲς ποὺ περιμένουν τὴ θεία ἐνσάρκωση... Εἶναι καμωμένος ἀπὸ ψυχὲς ποὺ ὑπῆρξαν πρὶν ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη ζωὴ καὶ ἔπειτα ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη ζωή... Περιέχει ὅλο τὸ ἄγνωστο ἀπ' ὅπου ἐρχόμαστε καὶ ὅπου πηγαίνομε... Ἀ! εἶμαι ἀκατανόητη... Ποτέ μου δὲ μίλησα ἔτσι σὲ κανένα...

— Αὐτὸ μὲ κολακεύει ἐξαιρετικά, δὶς Νταρσύ.

— Σᾶς κολακεύει! σᾶς κολακεύει! Αὐτὸ μονάχα ἀξίζω, ἀφοῦ δὲν μπόρεσα νὰ σιωπήσω... Μάλιστα, τώρα, θὰ σκέπτεστε γιὰ μένα: «Δὲν εἶναι παρὰ μιὰ γυναίκα!»

— Σκέπτομαι κάπως καλύτερα. Σκέπτομαι: εἶναι γυναίκα.

— Ἕνα «δέμα ἀπὸ νεῦρα» δὲν εἶν' ἔτσι; Τὸ παιχνίδι μιᾶς νύχτας ἢ μιᾶς ὥρας, ἔ;

— Δὲν σκέπτομαι ἔτσι γιὰ καμμιὰ γυναίκα γενικά. Καὶ οὔτε γιὰ σᾶς, φυσικά!

— Ἕνας Γάλλος ποὺ θὰ ξεχνοῦσε νὰ εἶναι εὐγενὴς δὲν θὰ ἦταν Γάλλος. Τὸ ξέρετε κι' αὐτό, κύριε ὑπ' ἀριθ. 5!

— Ὁ ὑπ' ἀριθ. 5 (γιὰ νὰ ἀναφέρω τὸν ἑαυτό μου μὲ τὴν ἴδια κομψότητα ὅπως σεῖς, δεσποινίς!) δὲν καταλαβαίνει πῶς μπόρεσε νὰ προκαλέση σὲ σᾶς μιὰ κατάσταση ποὺ δὲν τοῦ ἐπιτρέπεται νὰ κρίνη.

— Εἶμαι τρελή, κύριε Κορμπές... Θέλετε νὰ μὲ συγχωρήσετε; Ἔπειτα ἀπὸ μιὰ τέτοια νύχτα... Ἀλήθεια, ἡ νύχτα τοῦ βασιλιᾶ Λήρ, διωγμένου ἀπὸ τὶς κόρες του!... Εἶμαι ἐξαντλημένη!

Εἶχε φύγει, κι' ὅμως αὐτὸς ἐξακολουθοῦσε νὰ τὴ βλέπη μπροστὰ στὸ μεγάλο ἀνοιχτὸ παράθυρο, τριγυρισμένη ἀπὸ τὸ μακρυνὸ βουνίσιο τοπίο μὲ τὰ λαμπερὰ χιόνια, μὲ τὸ πρόσωπο περίεργα ζωηρό, μὲ τὰ χέρια ποὺ εἶχαν ἀφύσικες καὶ ἐκφραστικὲς κινήσεις, μὲ τὸ ἄλλο σῶμα χωμένο μυστικὰ στὰ λευκὰ φορέματα, ὅπου ἀκριβῶς κάτω ἀπὸ τὴ μέση τοῦ μετώπου καὶ ψηλὰ στὸν ἀριστερὸ μαστό, κρεμόταν ὁ σταυρὸς τῆς Γενεύης.

Ἡ φράση αὐτὴ τοῦ Σαμφὸρ τοῦ ἦλθε στὴ μνήμη: «Δὲν παίζουν σκάκι μὲ μιὰ καλὴ καρδιά». Χαμογέλασε, γιατὶ κάποτε, σὲ μιὰ περίσταση ποὺ ἦταν ἀναγκασμένος ἢ νὰ κερδίση μιὰ γυναίκα ἀμέσως ἢ ν' ἀφήση τὸ παιχνίδι, ξανάφκιασε τὸν ἀφορισμὸ τοῦ ἠθικολόγου, λέγοντας: «Παίζουν ντάμες μὲ μιὰ καλή...»

Ἀφίνοντας νὰ τοῦ ξεφύγη ἡ ὠμὴ κυριολεξία, εἶχε κατακτήσει τότε τὴν ἀτίθασση ποὺ κατὰ βάθος δὲν ἦταν παρὰ μιὰ κοκέττα. Τούτη ἡ ἀνάμνηση τοῦ ἔδωσε τὴν ἐλπίδα πῶς θὰ προκαλοῦσε ἀρκετὴ περιέργεια στὸ λευκὸν ἄγγελο ποὺ ἐξανθρωπιζότανε, ἀρκετὴ γυναικεία περιέργεια, ὥστε γιὰ νὰ τὴν ἱκανοποιήση θὰ δεχόταν νὰ γνωρισθῆ μὲ τὸν «κύριο ὑπ' ἀριθμ. 5», στὴ βιβλικὴ σημασία τῆς λέξεως.

***

Ἡ δεύτερη δεκαπενθημερία τοῦ Ὀκτωβρίου ἦταν τόσο ὡραία, ποὺ ὁ Κορμπὲς ἀνέβαλλε sine die (¹) τὴν ἀναχώρησή του. Εἶχε σχετισθεῖ καὶ μὲ τὴ γειτόνισσά του: ἀριθμὸς 7. Ἦτανε μιὰ κοπέλλα ἀγγλίδα, διάφανη, μὲ μάγουλα ρόδινα σ' ἕνα μακρὺ ὠχρὸ πρόσωπο, ποὺ θύμιζε κάποιαν ἁγία τοῦ Μέμλινγκ. Εἶχε κάνει κατάχρηση τοῦ τέννις, τοῦ κολυμπιοῦ, τοῦ κωνηγιοῦ καὶ τῆς ἱππασίας. Ὅλη της ἡ ἐφηβική ἡλικία δὲν ἦτανε παρὰ μιὰ κίνηση. Ἀκούοντάς την νὰ ἐκθειάζη τὰ κατορθώματά της καὶ νὰ ὑπόσχεται στὸν ἑαυτό της μὲ ζωηρότητα ὅτι θὰ μεγάλωνε τὸν ἀριθμό τους μόλις θάτανε σὲ θέση νὰ ἐγκαταλείψη τὴν Ἑλβετία, αἰσθανόσουνα τὴν καρδιά σου νὰ σφίγγεται ὀδυνηρά. Στὰ δέκα ἐννιά της χρόνια πήγαινε ν' ἀνταμώση τὸ θάνατο, ἔτσι καθὼς σβύνουν τὰ γηρατειά. Ἡ ἰατρικὴ διαταγὴ ἦταν νὰ ἐκπληρώνουν κάθε ἐπιθυμία της: ἀκόμα καὶ ἡ πιὸ ἀλλόκοτη θὰ τὴν ἔβλαπτε λιγώτερο ἀπὸ τὴν πιὸ φρόνιμη ἄρνηση. Ζήτησε τὴν ἐπίσκεψη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 5, τοῦ «Γάλλου», ὅπως ἔλεγε μιὰ μικρὴ βοηθὸς καμαριέρα, ποὺ μὲ τὴν ἀκατάσχετη φλυαρία της τὴν διασκέδαζε. Πληροφορήθηκε τὸ καπρίτσιο της καὶ τὸ ἱκανοποίησε κρυφὰ ἀπὸ τὴ δα Νταρσύ· ὅμως οὔτε ἡ μὶς Γκραίης Ἔτελ Κίμπερλαν, οὔτε αὐτός, θεώρησαν ἀναγκαῖο νὰ κρυφτοῦν. Ἐκείνη κατέκρινε τὶς ἐπισκέψεις ποὺ δὲ μποροῦσαν παρὰ νὰ κοστίσουν δυνάμεις στὴ νέα καὶ νὰ διακινδυνεύσουν τὸ εὐτυχισμένο ἀποτέλεσμα τῆς θεραπείας τοῦ Κορμπές. Ἡ διπλὴ διαμαρτυρία τῶν ἐνδιαφερομένων δὲν ἄλλαξε καθόλου τὴ γνώμη της.

(¹) Γυναίκα ποὺ σὲ κάποιες αἱρέσεις τῶν διαμαρτυρομένων ἀφιερώνεται σὲ ἔργα θρησκευτικὰ ἢ φιλάνθρωπα.

(¹) Ἐπ' ἀόριστον.

Εἶπε συμπερασματικά:

— Δὲ σᾶς ἀπαγορεύω νὰ ἐξακολουθήσετε τὶς σχέσεις σας. Μόνο ὁ γιατρὸς ἔχει δικαίωμα γιὰ μιὰ τέτοια ἐπέμβαση. Σᾶς εἰδοποίησα ὅμως γιὰ τὶς ἐπικίνδυνες συνέπειές τους.

Ἡ ἀταραξία της φάνηκε στὸν Κορμπὲς πὼς δὲν ἦταν παρὰ τὸ ἀποτέλεσμα ἐξαιρετικῆς ἐπιβολῆς στὸν ἑαυτό της. Ἀπὸ κάποια ἔνδειξη, ποὺ δὲ θὰ μποροῦσε νὰ καθορίση, τὴ φαντάστηκε στὴν ἐρεθιστικὴ κατάσταση ποὺ τὴν εἶχε δεῖ πρὶν ἕνα μῆνα, τότε, τὴ νύχτα τῆς Ἀποκαλύψεως. Διαισθάνθηκε πὼς τὴν καταλάβαινε. Τὴ μεταμόρφωνε ἕνα φῶς λαμπρὸ ποὺ ἀπὸ τὰ μάτια σκορποῦσε σ' ὅλο τὸ πρόσωπο.

—Δὶς Νταρσύ, τί ὡραία ποὺ εἶσθε! ἀναστέναξε ἡ μὶς Γκραίση.

—Σούτ, δὲν πρέπει νὰ μιλᾶτε ἔτσι! Μπροστὰ σ' ἕναν κύριο καὶ μάλιστα σ' ἕνα Γάλλο!

—Ὁ κ. Κορμπὲς εἶν' ἕνας ἀνεπίληπτος τζέντλεμαν: μπορεῖ, λοιπόν, ὅλα νὰ τὰ ἀκούση.

—Τὸν ὑπερασπίζεστε περισσότερο ἀπ' ὅ,τι πρέπει: σᾶς τὸν παίρνω.

Τὸ δυσαρεστημένο πρόσωπο τῆς ἀγγλίδας ὑπαγόρεψε στὴ δα Νταρσὺ τὴν ἀκόλουθη παρηγοριά:

— Θὰ σᾶς τὸν ξαναδώσω. Μὴν εἶσθε κακὸ κορίτσι, μὶς Κίμπερλαν.

Τὸ στοργικὸ ἀστεῖο, μαζὶ μὲ τὸ χάδι τῆς δροσερῆς παλάμης πάνω στὸ φλογισμένο μέτωπο καὶ τὰ βλέφαρα ποὺ ἔκαιαν ἀκόμη περισσότερο, καθησύχασε τὴν ἄρρωστη.

—Ἀναπαυθῆτε καλά... γιὰ νὰ μ' εὐχαριστήσετε.

—Ὦ! ἂν εἶναι γι' αὐτό, δὶς Νταρσύ, ἀπαρνοῦμαι τὸν κ. Κορμπὲς ἴσαμ' αὔριο!

—Ἡσυχία... ἡσυχία...

***

Καθὼς ἐκεῖνος ἄνοιγε τὴν πόρτα, ἡ ἀρχινοσοκόμος ἐπανέλαβε τὴν προειδοποίησή της πρὶν περάση τὸ κατώφλι. Βιαστικὰ προηγήθηκε στὸ διαμέρισμα τοῦ οἰκοτρόφου. Σὰν ἔφθασε κι' αὐτός, τὸν πρόσταξε μὲ ἀσυνήθιστη ζωηρότητα στὸν ὑπόκωφο κι' ἄγριο τόνο τῆς φωνῆς της:

— Δὲν πρέπει νὰ ξαναπᾶτε στὸν ἀριθμὸ 7. Δὲν πρέπει. Δὲν πρέπει.

Στὸ χαμόγελο τοῦ Κορμπές, χαμόγελο ἀντρὸς ποὺ ἀρνεῖται μ' ἐπιείκεια τὴν ἐκτέλεση μιᾶς γυναικείας διαταγῆς, ἀντέταξε:

— Δὲ θέλω.

Ἐκφράστηκε σὰ νὰ παρακαλοῦσε. Δὲ ριψοκινδύνευε τὴ ματιά της κοιτάζοντας τὸ ἀντρικὸ βλέμμα. Φαινότανε σὰ ματιὰ αἰχμαλωτισμένου ζώου. Τὰ χέρια της πιανόντανε μεταξύ τους, χαλαρωνόντανε, ξαναπιανόντανε, νευρικά.

— Ἂν εἶχα δικαίωμα, μὲ τὴ σειρά μου, θὰ σᾶς συνιστοῦσα ἡσυχία, δὶς Νταρσύ.

— Ἀφοῦ δὲν ἔχετε τὸ δικαίωμα, κύριε, γιατὶ μοῦ κάνετε μιὰ σύσταση ποὺ δὲ μπορεῖ παρὰ νὰ μ' ἀγανακτήση:

— Τὴν ἀποσύρω, δεσποινίς, καὶ ζητῶ συγγνώμην γι' αὐτό.

Χτύπησε τὰ πόδια της, ἀνίκανη νὰ συγκρατηθῆ, γνωρίζοντας καλὰ πὼς ὁ Γάλλος, ἀτίθασσος σὲ κάθε πειθαρχία, θὰ τῆς ζητοῦσε τὴν ἐξήγηση γιὰ τὴν ἀπαγόρευση ποὺ τοῦ εἶχε κάνει, ὅταν ἔχασε τὴν ψυχραιμία της. Τὸν πρόλαβε:

— Ἡ μὶς Κίμπερλαν εἶναι χαμένη. Θὰ ζήση μερικὲς μέρες, μιὰ βδομάδα τὸ πολύ.

— Μπορεῖτε νὰ τὸ βεβαιώσετε;

— Ἐγώ, σᾶς τὸ βεβαιώνω, κύριε! Εἶδα ἀρκετοὺς φθισικοὺς νὰ πεθαίνουν καὶ δὲ μπορῶ ν' ἀπατηθῶ. Ἡ πεῖρα μου εἶναι πιὸ ἀλάνθαστη ἀπὸ τὶς ἐπιστημονικὲς μελέτες ποὺ προετοιμάζουν ἕνα γιατρό, ἕνα γιατρὸ ποὺ ἐμπιστεύεται στὸ μνημονικό του. Τὸ θεῖο θαῦμα θὰ ἔπρεπε, γιὰ νὰ σώση τὴν κοπέλλα αὐτή, νὰ τῆς κρύψη μέσ' στὸ στῆθος δυὸ ὁλόκληρους πνεύμονες. Ἂν μποροῦσε νὰ θεραπευθῆ, θὰ τὴν εἴχαμε γιατρέψει. Εἶχε ἀπὸ μένα κάθε φροντίδα ποὺ μιὰ μητέρα ἢ ἕνας σύζυγος δὲ θὰ μποροῦσε νὰ ξεπεράση, ἂν ἡ ἀγάπη του εἶχε καὶ τὴν πρακτικὴ τοῦ ἐπαγγέλματός μου... Ἂν ἡ θεραπεία ἦταν δυνατή, μὲ χαρὰ θ' ἀποχαιρετοῦσα τὴ μὶς Κίμπερλαν, βρίσκοντας τὴν ἀνταμοιβή μου στὴν ἀνάστασή της... Ἡ ἀνταμοιβή μου... ἡ ἀνταμοιβὴ τῶν φροντίδων μου εἶναι μία: νὰ μὴ μπῆ κανεὶς στὴ μέση μ' αἰσθηματικοὺς σκοπούς, νὰ μὴ μ' ἀπομακρύνη ἀπὸ τὴ μελλοθάνατη... Ἐπικαλοῦμαι τὴν καρδιά σας, τὴ γενναιοδωρία σας, κύριε Κορμπές... Καταλάβετέ το: οἱ τελευταῖες ὧρες τῶν ἀσθενῶν μου μοῦ ἀνήκουν. Θέλω νὰ βρίσκωμαι ἐκεῖ μονάχη — μονάχη στὸ προσκέφαλό τους — μονάχη στὴν ψυχὴ ποὺ φεύγει — μονάχη!

Εἶχε ψιθυρίσει τούτη τὴν ἐξήγηση μὲ μιὰ θέρμη τόνου ἀφάνταστη, μὲ τὶς κόρες μεγαλωμένες, καρφωμένες σ' ἕνα θέαμα ὁρατὸ ἀποκλειστικὰ ἀπὸ κείνη, μὲ τὸ πρόσωπο τῆς «Ἀθηνᾶς» ἀλλαγμένο ἀπὸ τὴν ἔνταση τῆς ἐκστάσεως ποὺ τὸ ἀλλοίωνε σὲ πρόσωπο Φαίδρας ἢ κάποιας θνητῆς ποὺ τὴν εἶχε βάλει στὸ μάτι ὁ Ζεύς.

Ξανάβρε τὸ ὕφος τῆς ἀπάνθρωπης γαλήνης καὶ πρόφερε, σὰν ἔφθασε στὴν πόρτα:

— Μοῦ τὸ ὑποσχεθήκατε.

Ἦταν ἀργὰ σὰν σκέφθηκε νὰ τὴν σταματήση. Θυμήθηκε τὴν ἐξομολόγησή της γιὰ τὸν ἄνεμο —, «δύναμη τῶν δυνάμεων», καμωμένη μὲ ψυχὲς χωρισμένες ἀπὸ τὴ νεκρὴ σάρκα καὶ ψυχὲς ποὺ περιμένουν τὴ θεία ἐνσάρκωση. Ἐπλώθηκε στὴν πολυθρόνα του γιὰ νὰ σκεφθῆ ποιὰ σχέση μποροῦσαν νὰ ἔχουν τὰ λόγια τοῦ λευκοῦ ἀγγέλου, τότε καὶ σήμερα.

Ἕνα πουλὶ μὲ τεράστια φτερὰ διέσχισε

τὸ ἄπειρο, κοντά, σὲ βολὴ τουφεκιοῦ. Ὁ Κορμπὲς κοίταξε μὲ τὰ κιάλια τὸ σαρκοβόρο. Ἀναγνώρισε στὸ βαθὺ τρίχωμα καὶ στὴν εὐλυγισία τῶν δυνατῶν φτερῶν ποὺ κυμάτιζαν καθὼς χτυποῦσαν τὸν ἀέρα, ἕναν ἀετὸ ἐξαιρετικοῦ εἴδους. Τὸ πουλὶ χάθηκε μακρυά. Ὁ παρατηρητής του ξανάβαλε τὰ κιάλια στὴ θήκη τους, κρεμασμένη ἀπὸ τὴν πολυθρόνα, καὶ μὲ τὸ βλέμμα χωμένο στὰ βάθη τοῦ οὐρανοῦ, ὀνειροπόλησε ἀεροπορικὰ ταξίδια, ἀνακαλύψεις, ἐλευθερία, ἀπόλυτη σιωπή, κύλισμα σφαιρῶν, ἀπέραντων ἀγρῶν ὅπου τὸ κρύο καὶ τὰ σκότη συντηροῦν ἴσως μιὰ ζωὴ ποὺ ἡ ἀποκάλυψή της θὰ ρίξη σὲ θαυμασμὸ τὸν κόσμο τοῦ ἔτους 2000.

***

Ἀπὸ τὴν καμαριέρα ποὺ τοὔφερνε τὸ δεῖπνο του, μοιρασμένο σὲ τρία πιάτα, ζήτησε νεώτερα γιὰ τὴ μὶς Ἔτελ Κίμπερλαν. Τοῦ ὑπενθύμισαν πὼς ὁ κανονισμὸς ἀπαγορεύει παρόμοιες ἀνακοινώσεις. Τὸν πληροφόρησαν ὅμως, ὅτι ἡ χειροτέρευση ἦταν κεραυνοβόλος. Μεταχειρίστηκε κάθε πονηριὰ γιὰ νὰ μάθη ἂν ἡ ἀρχινοσοκόμος βρισκόταν κοντὰ στὴ δυστυχισμένη κοπέλλα. Τὸν καθησύχασαν. Μιὰ ἱερομερὴ ἀγωνία τὸν κυρίεψε ὅταν φαντάσθηκε τὴ μελλοθάνατη στὰ χέρια ἑνὸς πλάσματος δυνατοῦ, γεμάτου ἀπὸ πάθος, ἀνησυχία, ποὺ κρυβόταν κάτω ἀπὸ τὴν παλλαδικὴ συνηθισμένη ἐμφάνιση τῆς δος Νταρσύ. Νόμισε πὼς τὴν ἄκουγε νὰ ἀπαιτῆ, σὰν φόρο, τὸ ξεμονάχιασμα μὲ τὴν καταδικασμένη ἄρρωστη. Ὁ τρόπος ποὺ τέσσερις φορὲς εἶπε «μονάχη» τοῦ φαινόταν σὰν ἀπειλή. Παρ' ὀλίγο νὰ φωνάξη τὸ γιατρὸ κοντά του. Ἡ ἀνάμνηση τῆς ἐπίμονης ἱκεσίας ποὺ εἶχε κάνει ὁ λευκὸς ἄγγελος ἔπνιξε τὴ θέλησή του. Φώναξε νὰ σηκώσουν τὸ τραπέζι κ' ἔπειτα τὴ νοσοκόμο τῆς νυχτὸς νὰ τὸν προετοιμάση γιὰ τὸν ὕπνο.

— Σβύστε! εἶπε.

Ἀκούει κανεὶς καλύτερα στὸ σκοτάδι. Μὲ τ' αὐτὶ τεντωμένο, πιστοποίησε τὴν ἐξαίρετη ἐγκατάσταση. Φαρδειὰ τετράγωνα φελλοῦ, χωρισμένα μὲ καστόρι, προστάτευαν κάθε διαμέρισμα ἀπὸ τοὺς γειτονικοὺς θορύβους. Ξανάναψε. Πέρασε τὴ ρόμπα του κι' ἀναζήτησε, πρὸς τὸ μέρος τοῦ ἀριθ. 7, ἂν ὑπῆρχε κάτι τὸ τυχαῖο ποὺ θὰ χρησιμοποιοῦσε γιὰ ν' ἀκούση... Οἱ σωλῆνες τῆς θερμάστρας δὲ βούλωναν καλὰ τὰ ἀνοίγματα ποὺ εἶχαν κάνει γιὰ νὰ τοὺς περάσουν ἀπὸ τὸ ἕνα δωμάτιο στὸ ἄλλο. Κάθησε ἥσυχα, ἀφοῦ ἔσβυσε τὸ φῶς. Μὲ τ' αὐτὶ στὸ ἄνοιγμα, προσπάθησε ν' ἀκούση. Ἄκουσε ὅμως τὴν καρδιά του νὰ χτυπᾶ καὶ τίποτα περισσότερο. Ἐπέμεινε μὲ στάθερὴ θέληση νὰ μὴν ἐνοχλεῖται ἀπὸ τὸ θόρυβο τοῦ αἵματός του, μὲ σφοδρὸ πόθο νὰ νοιώση καὶ τὴν ἐλάχιστη ἐκδήλωση ἤχου. Δάμασε τὴν ἀνυπομονησία καὶ τὰ νεῦρα του. Δὲν τοῦ παρουσιάστηκε κανένα ἀκουστικὸ φαινόμενο. Τράβηξε γιὰ τὴν ταράτσα, πέρασε πάνω στὴν ἄλλη ταράτσα τοῦ διαμερίσματος ὅπου ἡ Γκραίης Ἔτελ πέθαινε. Μιὰ κουκουβάγια οὐρλιαζε. Τὸ κρύο νοτιζότανε ἀπὸ τὴ χαμηλὴ ὁμίχλη. Βρεμμένος, ὁ Κορμπὲς μπῆκε ξανὰ στὸ δωμάτιό του, κατέβασε τὸ τζάμι τοῦ παραθύρου του καὶ τὸκλεισε.

«... Ἡ ὄμορφη ψυχή σου... ἡ ἀγνὴ ψυχή σου... αἰσθάνεσαι, ἀγαπητὴ Γκραίης Ἔτελ;... Τὴν κρατῶ... μὲ τὰ χείλη μου κοντὰ στὰ δικά σου... θὰ μοῦ χαρίσης τὴν τελευταία σου πνοή... Ἕναν ὁλόκληρο χρόνο θὰ εἶμαι εὐτυχισμένη... ἀπὸ τὴν ἐσωτερικὴ αὐτὴ εὐτυχία ποὺ εἶναι ὡραία, γαλήνια, ἀπέραντη σὰν τὸ θάνατο... ποὺ ἀπολυτρώνει...»

Ἄκουσε αὐτὰ τὰ λόγια ἡ φαντάστηκε πὼς τ' ἄκουσε ἀπὸ τὴν κάμαρά του. Ὅταν, ψηλαφητά, πῆγε ξανὰ στὸ μέρος ποὺ βρισκόταν τὸ ἄνοιγμα κι' ἀκούμπησε τ' αὐτί του, ξεχώρισε τὸ λαχάνιασμα μιᾶς ἀναπνοῆς κι' ἕναν ἀκατανόητο ψίθυρο. Κατόρθωσε ν' ἀκούση τὶς συλλαβές, ἔπειτα μιὰ λέξη, ἔπειτα ἄλλες, ἔπειτα τοῦτο τὸ σύνολο:

«Γκραίης, ἔκανα ὅ,τι μπόρεσα γιὰ νὰ σὲ βοηθήσω νὰ ζήσης... Ἤθελα τόσο νὰ σὲ σώσω, μικρούλα Γκραίης Ἔτελ... Ἄφησέ με τώρα πιά... Ξέρεις πόσο τὰ χέρια μου εἶναι ἁπαλά... Ἐξακολουθῶ νὰ σὲ φροντίζω... Τὰ χέρια μου φλογίζονται στὰ χείλη σου... θὰ σὲ βοηθήσω νὰ πεθάνης... Ὁ θάνατος εἶναι φριχτὸς σὰν βρίσκεται κανεὶς μόνος... Θὰ αἰσθανθῶ τὴν ψυχή σου ποὺ θὰ φύγη... θὰ χαϊδέψη τὰ δάχτυλά μου... Μὲ φωνάζουν λευκὸ ἄγγελο... Εἶμαι ὁ λευκός σου ἄγγελος... ὁ δικός σου...»

Χωρὶς καμμιὰ ἀμφιβολία, ἡ φωνὴ ἦταν τῆς δος Νταρσύ. Ἀπὸ τὸ ἄνοιγμα δὲν ἀκούσθηκε πιὰ παρὰ ἕνα σύντομο μεταλλικὸ τρίξιμο: τὸ σομμιὲ τοῦ κρεββατιοῦ... Ὁ Κορμπὲς σηκώθηκε γρήγορα. Τὰ δόντια του χτυποῦσανε ἀπὸ φρίκη. Ἔπεσε καὶ ὁ ὕπνος τὸν πῆρε ἀμέσως.

Τὸ πρωῒ τὸν ξύπνησαν γιὰ τὴ συνηθισμένη ἰατρικὴ ἐπίσκεψη. Ἔμαθε τὸ θάνατο τοῦ ὑπ' ἀριθ. 7. Θυμήθηκε τὸν τρόμο ποὺ τὸν εἶχε ἀναστατώσει. Ἡ δὶς Νταρσὺ συνώδευε τὸ γιατρό. Τέλειωσε ἔτσι, κάποια φράση ἀρχινισμένη ἔξω: «...χωρὶς κανένα πόνο».

Τὰ χαραχτηριστικά της δὲ δείχνανε οὔτε κούραση, οὔτε ἀνησυχία. Ἤτανε ὁ λευκὸς ἄγγελος τῶν ἡσυχων ἡμερῶν, μὲ τὰ ὡραῖα ἁγνὰ χέρια, μὲ τὸ ἀγαλματένιο πρόσωπο.

(Μεταφρ.) Γ. Π.

ΩΜΟΡΦΙΑ!

ΝΟΥΒΕΛΛΑ (*)

Τό ἄλλο πρωΐ βγήκαμε πάλι περίπατο μέ τὴν Ἀργυροῦλα· τὴν καθησύχασα πρῶτα γιὰ τὴν Κατίνα, καὶ ἀφοῦ τῆς ἀπέκρυψα πρῶτα ὅλη τὴν ἀγωνία ποὺ αἰσθανότανε ἡ παλιά της καμαριέρα γιὰ τὴν ἀπροσδόκητη τρέλλα τοῦ ἄνδρα της, προσπάθησα νὰ τὴν πείσω ὅτι ἀφοῦ ἡ ἴδια δὲν θὰ ἔλεγε τίποτα σὲ κανένα γιὰ τὸ ἐπεισόδιο τοῦ «Ἀβέρωφ», ὁλόκληρη ἡ ὑπόθεσις μποροῦσε νὰ θεωρηθῇ τελειωμένη. Ἀλλὰ δὲν τὰ κατάφερα πολὺ καλά. Μὲ τὴν ἔντονη ψυχικὴ διαίσθησι, ποὺ ἔχουν ἡ ἀδύνατες ἀκριβῶς φύσεις, ἡ Ἀργυροῦλα ἐμάντευσε ὅλη τὴν ἀλήθεια ἀπ' τὰ μισόλογά μου. Ἐκεῖνο ὅμως ποὺ μοῦ ἔκανε περισσότερη ἐντύπωσι εἶναι ὅτι οὔτε ἔκλαψε, οὔτε ἀναστέναξε, οὔτε ἔδειξε τὴν παλιά της ἀγωνία. Ἀπ' τὰ σφιχτὰ κλεισμένα χείλη της, ἀπὸ τὴν περίεργη καὶ σταθερὴ ἔκφρασι τῶν ματιῶν της φαινότανε πὼς δὲν τὴν ἐπαίδευε πειὰ κανένας δισταγμός, πὼς εἶχε πάρῃ τὴν ἀπόφασί της, ἀπόφασι, ποὺ καμμιὰ δύναμις, καμμιὰ ἀντίδρασις δὲν μποροῦσε νὰ μεταβάλῃ. Κι' αὐτὸ ἀκριβῶς μοῦ ἔδειξαν λίγη ὥρα ἀργότερα τὰ λόγια της:

—Θεῖε Περικλῆ, μοῦ εἶπε· νομίζω πὼς μὲ ὅλα αὐτὰ ποὺ ἔμαθες, μὲ ὅλα ποὺ εἶδες μόνος σου, κατάλαβες πειὰ πὼς δὲν ἤμουνα ὑπερβολική, ὅταν σοῦ ἔλεγα ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ ἐξακολουθήσῃ πειὰ αὐτὴ ἡ ζωή. Τὸ σπουδαῖο ὅμως εἶναι ὅτι τὰ κατάλαβα καὶ μόνη μου καλύτερα. Μπορεῖ νὰ εἶμαι μικρὴ ἀκόμα, μπορεῖ νὰ μὴν ἐγνώρισα τὴν ζωή, ὅπως μοῦ εἶπες· ἀλλὰ τὸ λίγο ποὺ γνώρισα ἀπ' τὴν ζωή, ἔφθασε γιὰ νὰ μὲ πείσῃ πὼς δὲν μπορῶ νὰ ζητήσω ἀπ' αὐτὴν ὅ,τι ζητᾶν οἱ ἄλλοι νέοι ἄνθρωποι. Δὲν θέλω νὰ κάνω μαζῆ σου τὴν μεγάλη ἢ τὴν σχολαστική, καὶ σὲ βεβαιώνω ὅτι δὲν ἔχω καμμιὰ διάθεσι γιὰ προσποιήσεις. Ἂν ἐξακολουθήσω νὰ κυνηγάω τὴν εὐτυχία, σύμφωνα μὲ τὰ κοριτσίστικα ὄνειρά μου, εἶμαι βέβαιη πὼς θὰ βρῶ τὴν δυστυχία ποὺ θὰ μὲ κάνῃ νὰ τρελλαθῶ. Δὲν θέλω λοιπὸν σήμερα παρὰ μόνο τὴν ἡσυχία μου, τὴν ἡσυχία τὴν ἀπόλυτη, ποὺ θὰ μὲ ἀπαλλάξῃ ἀπὸ ὅλους τοὺς ἐφιάλτες καὶ τὴς ἀγωνίες ποὺ τραβάω σήμερα, τὴν ἡσυχία, ποὺ ἴσως θὰ μοῦ ἐπιτρέψῃ νὰ ξαναβρῶ τὸν ἑαυτό μου. Καὶ δὲν ὑπάρχει ἄλλος τρόπος παρὰ νὰ παντρευθῶ ἕναν ἄνθρωπο ἥσυχο, χωρὶς κοσμικὲς σχέσεις, ἱκανὸ νὰ τὰ θυσιάσῃ ὅλα γιὰ χάρι μου καὶ νὰ πάῃ νὰ κρυφθῇ μαζῆ μου σὲ κανένα χωριό. Ἀφῆστε με λοιπὸν νὰ πάρω τὸν Κωστόπουλο καὶ μὴ μὲ ἐμποδίζετε μὲ τὴς ἄσκοπες ἀντιρρήσεις σας... Ἢ τοὐλάχιστον, βρέστε μου, σεῖς, κανέναν ἄλλο τρόπο, ποὺ θὰ μπορεσῃ νὰ μὲ σώσῃ. Ἐγὼ δὲν ξέρω ἄλλον.

Ἡ ἥσυχη αὐτὴ ἀπελπισία ἑνὸς κοριτσιοῦ, ἀπάνω στὴν ἄνθησι τῆς ἐξαιρετικῆς του ὠμορφιᾶς, ποὺ ξέγραφε μόνο του τὸν ἑαυτό του ἀπ' τὴν ζωὴ καὶ ἀποφάσιζε νὰ ἀπαρνηθῇ κάθε ἐλπίδα πραγματικῆς εὐτυχίας, μὲ συγκινοῦσε βαθύτερα ἀπ' ὅσους δήποτε λυγμοὺς καὶ φωνὲς καὶ δάκρυα. Χίλιες δυὸ τρελλὲς ἰδέες ἐπέρασαν ἀπ' τὸ κεφάλι μου, γιὰ νὰ βρῶ τὴν ἄλλη λύσι ποὺ ζητοῦσε καὶ ἡ ἴδια καὶ νὰ μπορέσω νὰ τὴν σώσω ἀπὸ τὴν τραγικὴ αὐτὴ ἄρνησι ὅλων της τῶν δικαιωμάτων στὴν ζωὴ· ἀκόμη καὶ στὴν ἰδέα νὰ τὴν παντρευτῶ ἐγὼ καὶ νὰ τὴν προστατεύψω μὲ ὅλες μου τὴς δυνάμεις ἐναντίον τῶν ἄλλων καὶ τοῦ ἑαυτοῦ της, ἐσταμάτησα γιὰ μιὰ στιγμή. Μπορῶ νὰ σᾶς τὸ ἐξομολογηθῶ χωρὶς νὰ κοκκινίζω, τώρα ποὺ πέρασε κάμποσος καιρός, γιατὶ ξέρω πὼς καμμιὰ γελοία ἰδέα γεροντικοῦ ἔρωτος δὲν εἶχε προκαλέσῃ αὐτὴ τὴν σκέψι... Ἀλλὰ καὶ τὴν ἰδία ἐκείνη στιγμὴ κατάλαβα πὼς ἕνας γέρος σύζυγος, ποὺ θὰ ἐνεθάρρυνε ὅλες τὴς ἐλπίδες τῶν θαυμαστῶν τῆς Ἀργυρούλας, δὲν θὰ μποροῦσε νὰ τῆς προσφέρῃ καμμιὰ πραγματικὴ βοήθεια.

Κατέβασα λοιπὸν τὸ κεφάλι μου, σὰν νὰ αἰσθανώμουνα κι' ἐγὼ τὴς δικές μου εὐθῦνες γιὰ τὸ μεγάλο, τὸ ἀτέλειωτο παράπονο, ποὺ εἶχε τὸ δυστυχισμένο αὐτὸ κορίτσι, ἐναντίον τοῦ κόσμου ποὺ τὴν ἐβασάνιζε καὶ δὲν μποροῦσε νὰ τῆς δώσῃ τὸ μερίδιο τῆς εὐτυχίας ποὺ εἶχε δικαίωμα νὰ τοῦ ζητήσῃ. Καὶ χωρὶς καμμιὰ ἀντίρρησι πειὰ ἄκουσα τὰ σχέδιά της: ὁ γάμος της μὲ τὸν Κωστόπουλο ἔπρεπε νὰ γίνῃ τὸ ταχύτερο· τόσο γρήγορα τοὐλάχιστον, ὥστε νὰ μὴ παρεξηγηθῇ ἀπὸ τὸν κόσμο. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ νέος ἀξιωματικός θὰ ἐφρόντιζε νὰ μεταταχθῇ στὸ λιμενικὸ σῶμα, νὰ κατατοπισθῇ στὸ καινούργιο του ἐπάγγελμα καὶ νὰ πάρῃ διορισμὸ λιμενάρχου, γιὰ κανένα μακρυνὸ Ἑλληνικὸ λιμάνι. Ἐδέχθηκα μάλιστα νὰ τὴν διευκολύνω ἐγὼ στὴν πραγματοποίησι τῶν σχεδίων της, νὰ προσπαθήσω νὰ πείσω τοὺς γονεῖς της, νὰ μιλήσω ἀκόμα καὶ μὲ τὸν Κωστόπουλο.

Καὶ τὰ ἔκανα, φίλοι μου, ὅλα αὐτά, ποὺ νὰ μὴν ἔσωνα νὰ τὰ κάνω — καὶ πάλι σᾶς τὸ λέω. Εὑρῆκα ἐπιχειρήματα πειστικὰ γιὰ νὰ κερδίσω πρῶτα μὲ τὸ μέρος μου τὴν Ἀμαλία, γιὰ νὰ πείσω ἔπειτα καὶ τὸν ἄνδρα της... τὸν καϋμένο τὸν φίλο μου, ποὺ δὲν μποροῦσε νὰ καταλάβῃ τίποτε ἀπὸ ὅλη αὐτὴ τὴν ἱστορία καὶ μὲ ἐθεωροῦσε ἐκείνη τὴν στιγμὴ σὰν συνένοχο κάποιας ληστοσυμμορίας ποὺ ἐρχότανε νὰ τοῦ κλέψῃ τὴν κόρη του. Ἀλλοίμονο! Πόσο εἶχε δίκαιο!

Ἐμίλησα καὶ μὲ τὸν Κωστόπουλο. Καὶ σᾶς βεβαιώνω ὅτι αὐτὴ ἡ συνομιλία ἦταν ἡ πειὸ δύσκολη. Ὁ δυστυχὴς τὰ εἶχε χάσῃ ἐντελῶς. Δὲν μποροῦσε νὰ πιστέψῃ τὰ αὐτά του, ὅταν τὸν ἐβεβαίωσα ὅτι ἡ Ἀργυροῦλα εἶχε μαντέψῃ τὸ αἴσθημά του, ὅτι ἐκτιμοῦσε τὴν σοβαρότητα καὶ τὴν ἐντιμότητά του καὶ ὅτι ἤθελε νὰ τοῦ δώσῃ κουράγιο γιὰ νὰ κάνῃ τὸ διάβημα στοὺς γονεῖς της. Ἐμάζεψε ὅλο τὸ θάρρος του καὶ μοῦ εἶπε μὲ κάποια αὐστηρότητα:

—Μὴ μὲ κοροϊδεύετε, κύριε. Σᾶς βεβαιώνω ὅτι αὐτὰ δὲν εἶναι πράγματα, μὲ τὰ ὁποῖα μπορεῖ νὰ παίξῃ κανείς.

Καὶ τὸ πρόσωπό του εἶχε ἐκείνη τὴν στιγμὴ μιὰ τέτοια ἔκφρασι παραπόνου καὶ διαμαρτυρίας ἐναντίον τῆς ζωῆς, ποὺ τὸν κατεδίκαζε νὰ παίζῃ πάντοτε τοὺς δευτέρους ρόλους μόνο, ὥστε τὸν συμπάθησα λιγάκι, παρ' ὅλο τὸν θυμὸ ποὺ μοῦ ἔδινε αὐτὴ ἡ διστακτικότης καὶ ἡ δειλία του. Ἐπὶ τέλους κατώρθωσα νὰ τὸν πείσω ὅτι δὲν ἀστειευόμουνα καθόλου. Μὲ ἄκουσε ἀρκετὴ ὥρα μὲ προσοχὴ καθὼς τοῦ μιλοῦσα γιὰ τὴν Ἀργυροῦλα, γιὰ τὴν καρδιά της, γιὰ τὸν χαρακτῆρα της, γιὰ τὴν ὑποχρέωσι ποὺ θὰ ἀνελάμβανε ὁ ἄνδρας της νὰ τὴν προστατεύσῃ ἀπὸ ὅλους τοὺς κινδύνους, νὰ τὴν κάνῃ πραγματικὰ εὐτυχισμένη. Τὸ πρόσωπό του ἔδειχνε ἀρκετὰ καθαρὰ τὴν πάλη ποὺ ἐγινότανε μέσα του μεταξὺ τῆς χαρᾶς γιὰ τὴν πραγματοποίησι τῶν πειὸ τολμηρῶν ὀνείρων του καὶ τοῦ φόβου ὅτι θὰ ἦταν ἀνίκανος νὰ κρατήσῃ τόσο βαρειὰ εὐθύνη στοὺς ὤμους του. Ἐδέχθηκε μὲ χαρά, μὲ ἀνακούφισι σχεδόν, τὰ σχέδια τῆς Ἀργυρούλας γιὰ τὴν μετάταξί του στὸ λιμενικὸ σῶμα καὶ γιὰ τὴν ζωὴ σὲ μιὰ ἥσυχη ἐπαρχιακὴ πόλι. Μοῦ ἐξομολογήθηκε ὅτι κι' αὐτός, ἀπὸ καιρὸ τώρα, ὑπέφερε μέσα στὸ πολεμικὸ ναυτικό, ὅτι τὸν ἐφόβιζαν καὶ τὸν ἐνεύριαζαν ὅλοι οἱ συνάδελφοί του — κατώτεροι καὶ ἀνώτεροι — ὅτι εἶχε ἐπιθυμήσῃ μιὰ ἥσυχη μακρυνὴ ὑπηρεσία, ἕνα ἁπλὸ νοικοκυρεμμένο σπητάκι, ὅπου νὰ μπορέσῃ νὰ ἀφοσιωθῇ στὴ μεγάλη του μανία: στὴ μελέτη καὶ στὸ γράψιμο. Κατέβαλε ἔπειτα ὁλόκληρη προσπάθεια, γιὰ νὰ μὲ πείσῃ ὅτι παρ' ὅλη τὴν ἐξωτερική του ἐμφάνισι δὲν εἶναι κατώτερος ἢ ἀσήμαντος ἄνθρωπος, ὅτι ἔχει μεγάλα σχέδια καὶ ὅτι — ἡ ἐπιστήμη μὲ μεγάλο Ἔψιλον — δὲν θὰ ἀγνοήσῃ μεθαύριο τὸ ὄνομά του. Καὶ γιὰ ἀρκετὴ ὥρα — ἐνῷ ἐγὼ ἐσκέπτομουνα τὸ μέλλον τῆς Ἀργυρούλας, κοντὰ σ' ἕναν τέτοιο ἄνθρωπο — μὲ ἐμπέρδεψε μέσα σὲ ναυπηγικά, ναυτιλιακὰ καὶ μαθηματικὰ προβλήματα ποὺ τὸν ἀπασχολοῦσαν.

Ἐβγῆκα ἀπ' αὐτὴ τὴν συνομιλία μὲ ἕνα στεναγμό, ποὺ ἦταν καὶ ἀνακουφίσεως — γιατὶ ἐγλύτωσα ἀπὸ ἕνα βασανιστήριο — καὶ μελαγχολίας — γιατὶ φανταζόμουνα τὴν ζωὴ τῆς Ἀργυρούλας μετὰ τὸν γάμο της. Ἐπηρεασμένος ἀπ' αὐτὴν τὴν κουβέντα ἔκανα δυὸ-τρεῖς ἀπόπειρες ἀκόμα γιὰ νὰ ἐμποδίσω αὐτὸ τὸν γάμο. Βρῆκα προφάσεις, ἐπρότεινα ἀναβολές, ἐχρησιμοποίησα ἀκόμα καὶ τὴν μητέρα τῆς Ἀργυρούλας. Ἀποτέλεσμα κανένα! Τὸ κορίτσι αὐτὸ εἶχε πάρῃ τὴν ἀπόφασί του καὶ ἐπέμενε μὲ πεῖσμα καὶ μὲ δύναμι, ποὺ δὲν θὰ ἐφαντάζετο κανεὶς ὅτι θὰ μποροῦσε νὰ συγκεντρώσῃ. Ἔτσι οἱ ἀρραβῶνες ἔγιναν καὶ ὁ κόσμος ὁλόκληρος ἔμαθε μὲ ἀπερίγραπτη κατάπληξι ὅτι ὁ πλωτάρχης Κωστόπουλος, ὁ «ἄγνωστος Χ», ὁ ἄνθρωπος ποὺ δὲν εἶχε ποτὲ κανεὶς παρατηρήσῃ, θὰ παντρευότανε τὴν πανέμμορφη κόρη τοῦ Διοικητοῦ τοῦ Πόρου. Θὰ μποροῦσα νὰ σᾶς κουράσω ὁλόκληρη ὥρα μὲ τὴς κουβέντες καὶ τὰ σχόλια ποὺ ἄκουσα γι' αὐτὸ τὸ συνοικέσιο, μὲ τὴν περιγραφὴ τῶν προσώπων ποὺ ἔκαμαν μερικοὶ ἀφοσιωμένοι θαυμασταὶ τῆς Ἀργυρούλας σὰν τὸν ἀντιπλοίαρχο Γούσῃ παραδείγματος χάριν. Ἀλλὰ σᾶς βεβαιώνω ὅτι δὲν εἶχα ἐκείνη τὴν ἐποχὴ τὴν διάθεσι νὰ προσέχω τί ἔκαναν καὶ τί ἔλεγαν οἱ ἄλλοι γύρω μας. Παρακολουθοῦσα τὴν Ἀργυροῦλα καὶ τὸν ἀρραβωνιαστικό της στὴς προσπάθειες ποὺ ἔκαναν μὲ ἀπόλυτη καὶ οἱ δυὸ τους εὐσυνειδησία, γιὰ νὰ γνωρίσουν ὁ ἕνας τὸν ἄλλον, νὰ βροῦνε μερικὰ σημεῖα ψυχικῆς ἐπαφῆς, νὰ μπορέσουνε τοὐλάχιστον νὰ κουβεντιάσουν λιγάκι μαζῆ. Φτωχὲς κουβεντοῦλες, κατὰ τὴς ὁποῖες ἐβασανίζοντο, ἀγωνιοῦσαν οἱ ἀρραβωνιασμένοι νὰ κρύψουν τὰ πραγματικὰ των αἰσθήματα, καὶ πρὸ παντὸς τὸ ἕνα τὸ κύριο: τὸν φόβο ποὺ τοὺς συνεῖχε καὶ τοὺς δυὸ γιὰ τὸ μέλλον, γιὰ τὴν τύχη τῆς ἑνώσεώς των! Φτωχοὶ ἀρραβωνιασμένοι ποὺ εἶχαν κι' οἱ δύο ἔντονο τὸ προαίσθημα ὅτι δὲν τοὺς ἐπερίμενε σίγουρα ἡ εὐτυχία καὶ ποὺ μὲ ἐδέχοντο ἐμένα πάντοτε μὲ ἀνακούφισι

(*) Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο καὶ τέλος.

γιατὶ τοὺς διευκόλυνα στὴν συνομιλία των καὶ ἐγέμιζα μὲ τὴν ἄσκοπη συχνὰ φλυαρία μου τὰ ἀτέλειωτα καὶ μελαγχολικὰ ἐκεῖνα διαλείμματα τῆς σιωπῆς ποὺ δὲν ἔλειπαν ἀπὸ καμμιὰ συνάντησί των!

Ἀλλὰ ἡ ἡμέρες ἐπερνοῦσαν καὶ ἤμουνα κιόλας δύο ἑβδομάδες στὸν Πόρο. Ἡ δουλειές μου μὲ ἐκαλοῦσαν πίσω στὴν Ἀθήνα καὶ παρ'ὅλες τὴς παρακλήσεις τῶν φίλων μου καὶ προπαντὸς τῆς Ἀργυρούλας ποὺ μὲ ἤθελε κοντά της ὡς ποὺ νὰ γίνῃ ὁ γάμος καὶ νὰ ἡσυχάσῃ, ἀναγκάσθηκα νὰ φύγω. Ὑποσχέθηκα σὲ ὅλους ὅτι δὲν θὰ ἔλειπα — ὁποιανδήποτε δουλειὰ καὶ ἂν εἶχα — ἀπὸ τὸ γάμο ποὺ θὰ γινώτανε μετὰ δυὸ τρεῖς μῆνες. Ἄλλωστε, θὰ ἤμουνα καὶ κουμπάρος, κατὰ ρητὴ ἀξίωσι τῆς Ἀργυρούλας, ποὺ τὴν εἶχαν ὅλοι δεχθῆ μὲ πολλὴ χαρά.

Ἐπέρασα τὸ καλοκαῖρι μου στὴν Κηφισιά, γιὰ νὰ μπορῶ ν'ἀνεβοκατεβαίνω στὴν Ἀθήνα γιὰ τὴς δουλειὲς μου. Τακτικὰ ἐλάμβανα γράμμα τῶν φίλων μου ἀπὸ τὸν Πόρο: τῆς Ἀμαλίας ποὺ μοῦ ἔλεγε ὅτι εἶναι πειὸ ἥσυχη γιατὶ βλέπει τὸ κορίτσι της νὰ ξαναγίνεται πάλι καλά, νὰ φαίνεται σχεδὸν εὐτυχισμένο· τοῦ φίλου μου τοῦ Γιώργη, ποὺ δὲν μποροῦσε ἀκόμα νὰ μοῦ συγχωρήσῃ ὅτι ἔγινα συνένοχος στὴν ἁρπαγὴ τῆς κόρης του, τῆς Ἀργυρούλας τῆς ἴδιας, ποὺ μὲ ἐβεβαίωνε ὅτι τὰ πράγματα πᾶνε πολὺ καλά, ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἀνησυχῶ, ὅτι ὁ ἀρραβωνιαστικὸς της τὴν ἀγαπάει τρελλὰ καὶ τὴν ζηλεύει ἀκόμα περισσότερο. Αὐτὴ ἡ περιγραφὴ τῆς ζήλειας ποὺ δὲν ἔλειπε ἀπὸ κανένα γράμμα μὲ ἔκανε νὰ ἀνησυχῶ. Ἀλλὰ ἐσκέφθηκα ὅτι ἦταν ἐντελῶς φυσικό, ἀναπόφευκτο, νὰ ζηλεύῃ ὁ ἀσήμαντος αὐτὸς ἄνθρωπος μιὰ τόσο ὤμορφη ἀρραβωνιαστικιά, καὶ ἔτσι ἡσύχασα.

Ἦρθε ἔπειτα ἡ ἐποχή, ὅπου ἐπλησίαζε πειὰ ὁ γάμος καὶ ὅπου ἡ προετοιμασίες του ἀπασχολοῦσαν περισσότερο τοὺς φίλους μου στὸν Πόρο. Τὰ γράμματα ἔγιναν σπανιώτερα, λακωνικώτερα καὶ περιωρίζοντο κυρίως στὴν ὑπόμνησι τῆς ὑποσχέσεώς μου νὰ μὴ λείψω μὲ κανένα λόγο ἀπὸ τὸν γάμο. Ἔλαβα μόνο ἕνα ἀτέλειωτο καὶ τρομερὰ δασκαλίστικο γράμμα τοῦ γαμπροῦ, ποὺ μὲ πληροφοροῦσε πὼς εἶχε κιόλας μεταταχθῆ στὸ λιμενικὸ σῶμα καὶ ὅτι εἶχε προχωρήσῃ τόσο στὴ μελέτη τῶν νόμων καὶ τῶν κανονισμῶν καθὼς καὶ ὅλων τῶν τεχνικῶν λεπτομερειῶν, ὥστε νὰ μπορῇ πολὺ γρήγορα νὰ ἀναλάβῃ τὴν διεύθυνσιν ἑνὸς μικροῦ λιμεναρχείου.

Καὶ ἔπειτα ἦρθε ὁ γάμος· ὁ τελευταῖος γάμος στὸν ὁποῖο ἐστάθηκα κουμπάρος, ὁ τελευταῖος γάμος, ποὺ θὰ πατήσω ποτέ μου, ὡς ποὺ νὰ πεθάνω. Ἀπὸ ὅλη τὴν θλιβερὴ ἱστορία, ἡ σκηνὴ ποὺ μοῦ ἔκανε τὴν πειὸ ἀλησμόνητη, τὴν πειὸ τραγικὴ ἐντύπωσι εἶναι ἀκριβῶς ὁ γάμος. Στὴν σκέψι μου καὶ στὴν ψυχή μου ὁ γάμος αὐτὸς θὰ μείνῃ μὲ ὅλη τὴν χαρακτηριστικὴ συγκίνησι, ποὺ ἀφίνει ἡ κηδεία... Καὶ ἤτανε πραγματικὰ ἡ κηδεία τῆς Ἀργυρούλας, ἀφοῦ τὸ πεπρωμένο θέλησε νὰ μὴ χαρίσῃ στοὺς γονεῖς της καὶ τοὺς δικούς της, οὔτε κἂν αὐτὴ τὴν τελευταία καὶ τόσο ἀμφίβολη παρηγοριὰ, νὰ κάνουν τὴν κηδεία της.

Ἡ τελευταῖες ἡμέρες τοῦ Σεπτεμβρίου, εἶχαν φέρῃ στὸ γνώριμο καὶ ἀγαπητὸ τοπίο τοῦ Πόρου τὴν ἀνεπαίσθητη καὶ ὅμως τόσο χαρακτηριστικὴ φθινοπωρινὴ μεταβολή. Τὰ πρωτοβρόχια ἔδιναν περίεργες ἀποχρώσεις στὴ θάλασσα καὶ μάζευαν στὴν προκυμαία καὶ τοὺς μώλους τοῦ Πόρου τοὺς ὑπομονετικοὺς ψαράδες γιὰ τὰ κεφαλόπουλα. Ἡ δύσεις ἐχάριζαν στὸν ὁρίζοντα ἀπερίγραπτο χρωματικὸ πλοῦτο καὶ στὴς πράσινες πλαγιὲς ἔριχναν τὰ ρεικια τῆς πρῶτες φθινοπωρινὲς μελαγχολίες.

Ὁ γάμος ἔγινε στὸ ἁπλὸ ἐκεῖνο ἐκκλησάκι, ὅπου ἕνα ὡραῖο καλοκαιρινὸ πρωὶ εἶχα ἀντικρύσῃ γιὰ πρώτη φορὰ τὸν βαθὺ ψυχικὸ πόνο μιᾶς κοπέλλας, ποὺ ἔκανε ἡ φύσις πάρα πολὺ ὤμορφη. Τὰ χελιδόνια δὲν ἐπετοῦσαν πειὰ γύρω ἀπὸ τὸ ἱερό· εἶχαν ξεκινήσῃ κιόλας γιὰ τὴς θερμότερες χῶρες. Κι' ὁ ἥλιος, κρυμμένος πίσω ἀπὸ πυκνὰ κι' ἀπειλητικὰ σύννεφα, δὲν εἶχε πειὰ χαρούμενες ἀκτῖνες νὰ ρίξῃ στὴς ἀσημωμένες εἰκόνες καὶ τὰ κανδήλια. Ἡ ἐκκλησία ὅμως ὁλόκληρη ἔπλεε σὲ ἕνα βαρὺ καὶ ἔντονο ἄρωμα ἀπὸ γιασεμιά, γκαρντένιες καὶ ἄλλα ἄσπρα λουλούδια τοῦ καλοκαιριοῦ. Ἀλλὰ καὶ ὅλα ἦταν ἄσπρα ἐκεῖ μέσα: ἀπ' τοὺς φρεσκοασβεστωμένους τοίχους καὶ τὴς κάτασπρες στολὲς τῶν ἀξιωματικῶν ὡς τὸ φουστάνι τῆς νύφης καὶ τὸ κάτωχρο πρόσωπό της. Ἐκεῖνο τὸ πρόσωπο, δὲν θὰ τὸ ξεχάσω ποτέ! Γύρω ἀπὸ τὰ χείλια της ἔπαιζε ἕνα θλιβερό, ἕνα φτωχὸ μειδίαμα, καμωμένο γιὰ τὸν ξένο κόσμο καὶ ἀνίκανο νὰ κρύψῃ τὴν ἀλήθεια σ' ἐκεῖνους ποὺ τὴν ἤξεραν καὶ τὴν ἀγαποῦσαν. Τὴν ἔδειχναν τὴν ἀλήθεια αὐτή, εὔγλωττα, ἀδιάψευστα, τὰ μεγάλα πανέμορφα μάτια της. Ἐκεῖ μέσα ὅλη ἡ ζωή, ὅλη ἡ ἐπιθυμία τῆς εὐτυχίας, ὅλος ὁ πόθος τῆς χαρᾶς ἐπαναστατοῦσαν ἐναντίον τοῦ γάμου αὐτοῦ, ποὺ δὲν ἤτανε παρὰ μιὰ θυσία προσφερομένη στοὺς ἄλλους, μιὰ ἄρνησις, μιὰ φοβισμένη φυγή. Τὸ κορίτσι αὐτὸ δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ ἕνοιωθε μέσα του ἐκείνη τὴν στιγμὴ ὅλους τοὺς θησαυροὺς τῆς νεότητος, ὅλη τὴν ἱκανότητα τῆς ἀγάπης, δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ ἤθελε νὰ γνωρίσῃ τὴν ἀληθινὴ ζωή, νὰ αἰσθανθῆ τὴν δημιουργικὴ χαρὰ τοῦ ἔρωτος, νὰ κερδίσῃ τὴς ὡραῖες νίκες τῆς μοιρασμένης εὐτυχίας. Καὶ ὅμως ἐθυσίαζε ὅλα αὐτά, ἐθυσίαζε ὅλη της τὴν ζωή, γιατὶ ἡ μοῖρα τὴν ἔκανε περισσότερο ὤμορφη ἀπ' ὅσο τὸ ἐπέτρεπαν ἡ ψυχικές της δυνάμεις.

Ἀλήθεια τί ὤμορφη ποὺ ἦταν ἐκείνη τὴν ὥρα! Σᾶς βεβαιώνω πὼς οὔτε εἶδα, οὔτε θὰ ξαναϊδῶ πειὰ στὴν ζωή μου αὐτὴ τὴν

ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΤΕΧΝΗ

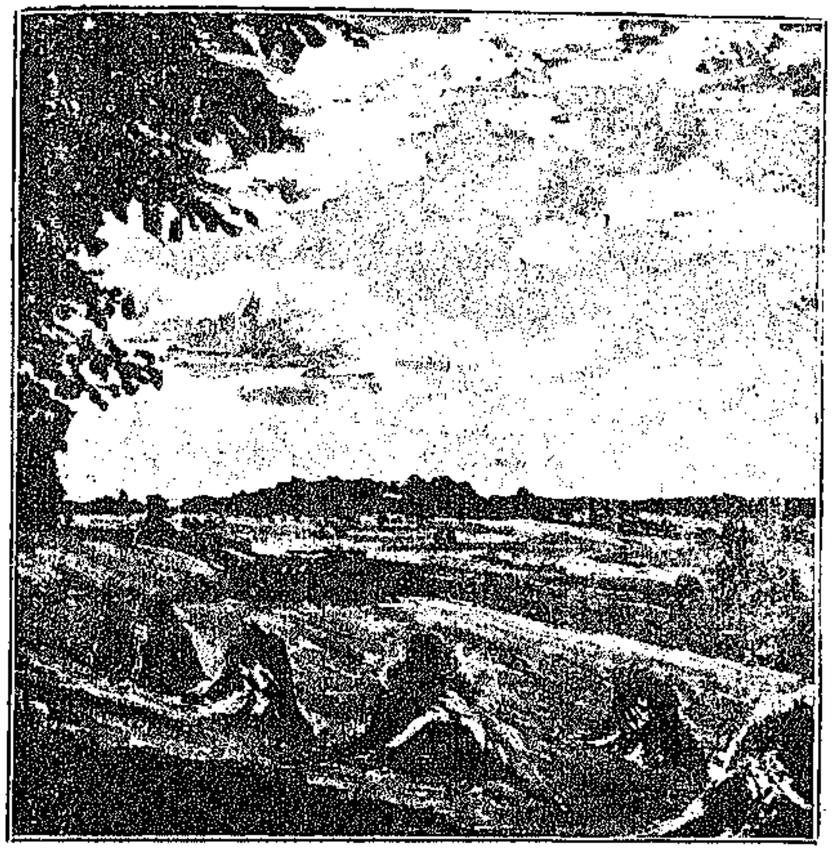

ALFRED KUSTERG — ΚΑΛΟΚΑΙΡΙΝΗ ΗΜΕΡΑ

ἀληθινή, τὴν ἄφθαστη ὠμορφιά, ποὺ θὰ ἔλεγε κανεὶς ὅτι συνεκέντρωνε σὲ μιὰ τελεία ἁρμονία ὅ,τι ἐφαντάσθηκαν, ὅ,τι κατώρθωσαν νὰ ἀποδώσουν ὅλοι οἱ μεγάλοι ζωγράφοι, ποὺ εἶχαν μέσα των ἀληθινὴ τὴν λατρεία τῆς ὠμορφιᾶς. Ἡ ὠμορφιὰ αὐτὴ ἀκτινοβολοῦσε γύρω της τόσο ἔντονα, τόσο ἐκτυφλωτικά, ποὺ μποροῦσε νὰ φαντασθῆ κανεὶς ὅτι τὸ φῶς, ποὺ ἐφώτιζε ὅλα ἐκεῖ μέσα, εἶχε τὴν πηγή του στὸ ἀπαράμιλλο αὐτὸ πρόσωπο, ἀκριβῶς ὅπως στὰ ἔργα μερικῶν μεγάλων ζωγράφων τὸ φῶς ἀκτινοβολεῖ ἀπὸ τὸ πρόσωπο τῆς Παναγίας ἢ τὸ σῶμα τοῦ νεογέννητου Χριστοῦ. Ὅλοι εἶχαν συγκεντρωμένη τὴν προσοχή τους στὰ εὐγενικὰ αὐτὰ χαρακτηριστικὰ καὶ χωρὶς νὰ ξέρουν, χωρὶς νὰ μποροῦν νὰ μαντεύσουν ποιός ἦταν ὁ λόγος ποὺ τοὺς ἔδινε αὐτὴ τὴν ἔκφρασι τῆς ἀνείπωτης μελαγχολίας, δὲν εἶναι δυνατὸν παρὰ νὰ εἶχαν τὴν διαίσθησι ὅτι χωρὶς νὰ θέλουν παρευρίσκονται σὲ ἕνα βαθὺ ψυχικὸ δράμα.

Ἐγύρισα μιὰ στιγμὴ καὶ ἐκύτταξα τὸν γαμπρό. Ἡ ἐντύπωσις ποὺ εἶχα ἦταν ἀπελπιστική. Ὁ δυστυχής, τυλιγμένος μέσα στὴν μεγάλη του στολή — μόνο αὐτὴ ἡ ἔκφρασις μπορεῖ ν' ἀποδώσῃ τὸ ἄκομψο καὶ ἄγαρμπο ντύσιμό του — εἶχε σίγουρα τὸ συναίσθημα ὅτι ὅλος ἐκεῖνος ὁ κόσμος μόνον αὐτὸν ἐκύτταζε· καὶ ὑπέφερε πραγματικὰ βασανιστήρια, δὲν ἤξερε ποῦ νὰ βάλῃ τὰ χέρια του, ἐγύριζε κάθε τόσο γύρω του σὰν νὰ ἐζητοῦσε βοήθεια, δὲν φαινότανε νὰ ἔχῃ ἄλλη ἐπιθυμία, παρὰ νὰ ἀνοίξῃ ἡ γῆ νὰ τὸν καταπιῇ καὶ νὰ τὸν προστατεύσῃ ἀπὸ ὅλα αὐτὰ τὰ βλέμματα. Ἐπρόσεξα πὼς ἐγύριζε συχνότερα πρὸς τὸ μέρος τῆς ἐκκλησίας, ὅπου μαζῆ μὲ τοὺς γονεῖς τῆς Ἀργυρούλας ἦταν ἡ δικιά του μητέρα. Μόλις ἐκεῖνο τὸ πρωὶ εἶχε ἔρθῃ ἀπὸ τὴν μακρυνὴ Πελοποννησιακή της ἐπαρχία γιὰ νὰ παραστῆ στὸ γάμο τοῦ γυιοῦ της. Δὲν εἶχα προφθάσῃ νὰ τὴν γνωρίσω καλά. Καὶ μόνο τώρα ποὺ τὴν παρατηροῦσα ἔβλεπα τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς κουτοπόνηρης ἐπαρχιώτισσας, τῆς γυναικούλας ποὺ δὲν θὰ μποροῦσε νὰ αἰσθάνεται καλὰ παρὰ μόνο μέσα στὸν αὐλόγυρο μαζῆ μὲ τὴς κακόγλωσσες γειτόνισσες, καὶ ποὺ θεωρεῖ τὴν πνευματικὴ καὶ κοινωνικὴ ὑπεροχὴ τῶν ἄλλων σὰν μιὰ προσωπικὴ προσβολὴ ἐναντίον της, γιὰ τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ ἐκδικηθῆ μὲ κάθε τρόπο. Μέσα

στὸν κύκλο αὐτὸ τὸν ἀνώτερο, ὅπου εὑρέθηκε ἔξαφνα καὶ κάπως ἀπροσδόκητα, ἤτανε βέβαια ὑπερήφανη γιὰ τὴν κατάκτησι τοῦ γυιοῦ της, ἀλλὰ ἦταν ὑπερήφανη σὰν τὸν φιλάργυρο ποὺ ἐκέρδισε καινούργιο πολύτιμο νόμισμα καὶ εἶναι ἀποφασισμένος νὰ τὸ φυλάξῃ μὲ κάθε τρόπο, νὰ τὸ προστατεύσῃ μὲ νύχια καὶ μὲ δόντια. Στὴν γυναῖκα αὐτή — τὸ κατάλαβα ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή — ἡ ὑπερηφάνεια δὲν γεννοῦσε καλωσύνη ἡ συμπάθεια, ἀλλὰ τούναντίον μοχθηρία, ζήλεια, κακία.

Ἔστρεψα πάλι τὸ κεφάλι μου καὶ συνήντησα τὸ βλέμμα τῆς Ἀργυρούλας. Μὲ ἐκύτταζε φαίνεται κάμποση ὥρα, μὲ εἶχε παρακολουθήσῃ καὶ μὲ τὴν βαθειά της διαίσθησι κατάλαβε τὴν ἐντύπωσι ποὺ μοῦ ἔκανε ἡ πεθερά της καὶ τὶς σκέψεις ποὺ μοῦ εἶχε ἐμπνεύσει. Ἕνα καινούργιο μειδίαμα γεμᾶτο ἀπὸ συμπάθεια καὶ μελαγχολικὴ ἐγκαρτέρησι ἄνθισε γύρω ἀπὸ τὰ χείλη της. Τὸ κορίτσι αὐτό, ποὺ πνιγότανε καὶ ποὺ τὸ ἤξερε πὼς πνίγεται, ἤθελε νὰ μοῦ δώσῃ κουράγιο ἐμένα, νὰ μὲ παρηγορήσῃ ἐμένα!

Τὸ μειδίαμα αὐτὸ μὲ ἔκανε διὰ μιᾶς νὰ καταλάβω βαθύτερα ὅλο τὸ δρᾶμα ποὺ ἐπαιζότανε μπροστά μου. Μοῦ ἦρθε ἡ ἐπιθυμία νὰ κάνω κάτι, νὰ ξεφωνίσω, νὰ σταματήσω ὁπωσδήποτε αὐτὸ τὸ γάμο, ποὺ ἤξερα ἐκείνη τὴν στιγμὴ πολὺ καλὰ ποιᾶς τραγωδίας προοίμιο ἤτανε. Ἐννοεῖται πὼς δὲν ἔκανα τίποτα ἀπολύτως ἀπ' ὅλα αὐτά. Μερικὲς φορὲς τὸ αἴσθημα τῆς κοινωνικῆς εὐπρεπείας εἶναι ἰσχυρότερο κι' ἀπ' τοῦ καθήκοντος, τοῦ οἴκτου, τῆς ἀγάπης τὰ αἰσθήματα, ἀνώτερο ἀπὸ κάθε ἀληθινὰ ἀνθρώπινο αἴσθημα. Δειλά, ἄνανδρα, ἄφησα νὰ τελειώσῃ ὁ γάμος, καὶ νὰ γίνῃ τὸ κακὸ ποὺ φοβόμουνα.

Μέσα στὴν φασαρία τῆς μικρῆς, φιλικῆς δεξιώσεως ποὺ ἀκολούθησε στὸ Διοικητήριο καὶ τὴν συγκίνησι τοῦ ἀποχωρισμοῦ, δὲν εὑρῆκα τὴν εὐκαιρία οὔτε μὲ τὴν Ἀργυροῦλα νὰ κουβεντιάσω, οὔτε ὁτιδήποτε ἄλλο σημαντικὸ νὰ κάνω. Ἐσκέφθηκα νὰ πάρω κατὰ μέρος τὸ γαμπρὸ καὶ νὰ τοῦ πῶ ὅτι ἀπὸ τὴ στιγμὴ ἐκείνη ἦταν πειὰ ὑπεύθυνος γιὰ τὴν ἡσυχία καὶ τὴν εὐτυχία τῆς γυναίκας του, ὅτι ἡ γυναῖκα αὐτὴ ἦταν ἐξαιρετικὴ καὶ ὅτι ἔπρεπε ὅλες του τὶς δυνάμεις, ψυχικὲς καὶ πνευματικές, νὰ τῆς ἀφιερώσῃ σ' αὐτὸ τὸν σκοπό. Μὲ ἐσταμάτησε ὅμως πάλι ἡ ἐντύπωσις ὅτι ἕνα τέτοιο διάβημα καὶ ἄχρηστο ἀλλὰ καὶ λίγο γελοῖο θὰ ἤτανε. Μιὰ στιγμὴ μόνο, τὴν ὥρα ποὺ συνωδεύσαμε τοὺς νεονύμφους στὴν προκυμαία γιὰ νὰ πάρουν τὸ πλοῖο ποὺ θὰ τοὺς ἐπήγαινε στὸν Πειραιᾶ, ἡ Ἀργυροῦλα μὲ ἐπλησίασε, μοῦ ἔπιασε τὰ δυὸ χέρια καὶ μοῦ εἶπε:

—Μὴ στενοχωριέσαι, Μπάρμα Περικλῆ... Δὲν ὑποφέρω πιά, ἐπῆρα τὴν ἀπόφασί μου καὶ θὰ ξέρω νὰ τὴν κρατήσω ὡς τὸ τέλος.

Τὰ μάτια μου ἦταν βουρκωμένα, ἕνας κόμπος στὸν λαιμὸ δὲν μὲ ἄφινε νὰ μιλήσω καὶ ἔτσι ἀρκέσθηκα νὰ τὴν φιλήσω μὲ ὅλη τὴν ἀγάπη μου.

Λίγες ὧρες ἀργότερα εἴμαστε μόνοι μὲ τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα της. Ἡ πεθερά μόνο μιᾶς ἡμέρας ἄδεια ἀπ' τὴν Σχολὴ τῶν Δοκίμων, εἶχαν φύγῃ μὲ τὸ ἴδιο πλοῖο καὶ οἱ προσκεκλημένοι εἶχαν ἀποσυρθῆ ὁ ἕνας μετὰ τὸν ἄλλον. Ἦταν ἀπόγευμα, ὁ οὐρανὸς ἔπειτα ἀπὸ μιὰ μικρὴ μπόρα εἶχε ξεκαθαρίσῃ καὶ ἑκάτσαμε στὴν μικρὴ ταράτσα. Γιὰ κάμποση ὥρα, δὲν ἐλέγαμε τίποτε ἢ ἀνταλάσσαμε μόνο μικρὲς καὶ ἀσήμαντες φράσεις. Ἔπειτα ὅμως ἀπὸ μιὰ ἀτέλειωτη σιωπή, ὁ φίλος μου ὁ Γιῶργος εἶπε ἔξαφνα μὲ βαθειὰ σοβαρότητα:

— Γιατί νὰ τὸ κάνουμε αὐτό;

Ἀνατινάχθηκα. Ἡ Ἀμαλία τὸν ἐκύτταξε μὲ μιὰ ἔκφραση ἀληθινῆς ἀγωνίας:

— Τί θέλεις νὰ πῆς;

Μὲ τὴν ἴδια σοβαρότητα ὁ πλοίαρχος ἐξακολούθησε:

—Οὔτε παιδιὰ εἴμαστε, οὔτε ξένοι, καὶ δὲν εἶναι σωστὸ νὰ κρυβώμαστε πίσω ἀπ' τὸ δάχτυλό μας: Ἔχετε τὴν ἐντύπωσι ὅτι ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς μπορεῖ νὰ κάνῃ εὐτυχισμένη τὴν Ἀργυροῦλα;

Προσπάθησα νὰ ἀποφύγω τὸ σκληρὸ ἐρώτημα.

— Μὰ τὸ ξέρεις πὼς τὸν ἤθελε ἡ Ἀργυροῦλα ἡ ἴδια αὐτὸν τὸν γάμο, πὼς ἐχάλασε τὸν κόσμο γιὰ νὰ τὸν ἐπιτύχῃ!

— Ναί, αὐτὸ τὸ ξέρω· καὶ ὅμως ἡ ἴδια κάθε ἄλλο παρὰ εὐτυχισμένη ἤτανε σήμερα. Δὲν μπορεῖ νὰ γελασθῶ σὲ τέτοιο βαθμό: Ἡ σημερινὴ συγκίνησίς της δὲν ἤτανε ἡ ἁπλὴ συγκίνησις ποὺ αἰσθάνονται τὰ παιδιὰ ἅμα παντρεύονται καὶ ἀφίνουν τοὺς γονεῖς των· κάτι ἄλλο συμβαίνει, κάτι ποὺ δὲν μπορῶ νὰ καταλάβω καὶ ποὺ πρέπει ἐν τούτοις νὰ μάθω. Μὰ ἀφοῦ δὲν μοῦ ἀπαντᾶς στὴν ἐρώτησι ποὺ σοῦ ἔθεσα, πές μου τότε κάτι ἄλλο: γιατί τὸν ἤθελε ἡ Ἀργυροῦλα αὐτὸν τὸν γάμο;

Ἡ Ἀμαλία δὲν μιλοῦσε· μὲ τὴν ἀγωνία τῆς μάννας, ποὺ αἰσθάνεται νὰ ἀπειλῆται ἡ εὐτυχία τοῦ παιδιοῦ της, μᾶς ἐκύτταζε πότε τὸν ἕνα καὶ πότε τὸν ἄλλο μὲ ὀρθάνοιχτα μάτια. Καὶ τότε ἔκανα κάτι, ποὺ ἐπιθυμοῦσα ἀπὸ τόσον καιρὸ τώρα νὰ κάνω καὶ ποὺ πάντοτε ἀπέφευγα στὸ τέλος, δὲν ξέρω ἀπὸ ποιὸ λόγο: Κάθησα καὶ εἶπα στοὺς γονεῖς τῆς Ἀργυρούλας ὅλα ὅσα ἤξερα· τοὺς διηγήθηκα ὅλες τὶς κουβέντες ποὺ εἶχα μαζῆ της καὶ τὴν ἐξομολόγησι τοῦ Γούσῃ καὶ τὸ ἐπεισόδιο τοῦ «Ἀβέρωφ» καὶ τὴν ζήλεια τῶν γυναικῶν καὶ τὴν ἀπερίγραπτη ἀπελπισία τῆς ἴδιας. Ἡ Ἀμαλία ποὺ ἤξερε — ἂν ὄχι ὅλα ὅσα εἶχα μάθῃ ἐγώ — τὸ μυστικὸ τῆς κόρης της, μὲ διέκοπτε συχνὰ γιὰ νὰ προσθέσῃ μὲ φωνὴ πνιγμένη ἀπὸ λυγμοὺς καμμιὰ λεπτομέ-

ρεια, καμμιὰ δικιά της παρατήρησι ἢ σκέψι. Ὁ ἄνδρας της δὲν ἔλεγε οὔτε λέξι· μὲ τὰ χείλια σφικτὰ κλεισμένα παρακολουθοῦσε ὅ,τι λέγαμε, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἔκφρασι τῶν ματιῶν του μποροῦσα νὰ καταλάβω πὼς δὲν ἦταν σύμφωνος καθόλου μαζῆ μας καὶ πὼς ἡ πατρική του στοργὴ ἐφεύρισκε ἐκείνη τὴν στιγμὴ χίλιους-δυὸ τρόπους, μὲ τοὺς ὁποίους θὰ μποροῦσε νὰ βοηθήσῃ ἢ καὶ νὰ σώσῃ ἀκόμη τὴν κόρη του χωρὶς νὰ καταλήξῃ σ' αὐτὸν τὸν γάμο.

Ὅταν ἐτελειώσαμε, εἶπε μόνο:

—Δὲν ἐκάνατε καλά! Δὲν ἐκάνατε καθόλου καλά.

Καὶ ἡ λίγες αὐτὲς λέξεις ἔδειχναν ὅλο τὸ βαθὺ παράπονο τοῦ πατέρα, ποὺ σὲ μιὰ κρίσιμη στιγμὴ τῆς ζωῆς τοῦ παιδιοῦ του εἶχε κρατηθῆ σὲ ἄγνοια, σχεδὸν ὁλότελη, τῆς κρίσεως, καὶ καταδικασθῆ στὴν ἀδράνεια. Δὲν βρήκαμε τίποτε νὰ τοῦ ἀπαντήσουμε. Ἡ Ἀμαλία, βυθισμένη στὴν πολυθρόνα της μὲ τὸ πρόσωπο κρυμμένο στὰ χέρια, ἔκλαιγε ἀθόρυβα· ἐγὼ αἰσθανόμουν καθαρὰ ὅτι δὲν μποροῦσα νὰ πῶ τίποτα ποὺ νὰ μὲ ἀπαλλάξῃ πραγματικὰ ἀπὸ τὴς εὐθύνες, γιὰ ὅ,τι θὰ μποροῦσε νὰ συμβῆ.

Καὶ ἐνῷ εἶχε ἀρχίσῃ κιόλας νὰ σκοτεινιάζῃ, ἐπέρασε κάμποση ὥρα ποὺ ἐμείναμε ἔτσι ἀκίνητοι καὶ σιωπηλοί, ὅπως θὰ ἐμένα με μετὰ τὴν κηδεία μιᾶς ἀγαπητῆς μας ὑπάρξεως.

Ἔφυγα τὸ ἄλλο πρωΐ — τὰ ξημερώματα μὲ τὸ πρῶτο πλοῖο, χωρὶς νὰ μπορέσουμε νὰ ποῦμε τίποτε ἄλλο σημαντικὸ μὲ τοὺς φίλους μου. Καὶ ἔφυγα μὲ τὸ ἀόριστο συναίσθημα ὅτι κάτι εἶχε σπάσῃ μεταξὺ τῶν παληῶν καλῶν φίλων μου καὶ ἐμένα, συναίσθημα ποὺ ἐμεγάνωνε ἀκόμη τὴν μελαγχολία καὶ τὴν πικρία μου.»

. . . . . .

Ὁ Περικλῆς ἐσταμάτησε γιὰ λίγη ὥρα, ἔβγαλε τὸ μανδῆλι του καὶ ἐσκούπισε τὸ μέτωπό του. Μιὰ βαθειὰ ἐσωτερικὴ συγκίνησι, προφανὴς σὲ κάθε χαρακτηριστικὸ τοῦ προσώπου του, τὸν εἶχε καταλάβῃ. Κανένας ἀπὸ τοὺς φίλους του δὲν ἐμίλησε, τὸν ἐκύτταζαν ὅλοι μὲ προσοχὴ καὶ ἐπερίμεναν νὰ ξαναρχίσῃ. Ἐπέρασαν ὅμως μερικὰ λεπτά, ὡς ποῦ νὰ ἀποφασίσῃ πάλι νὰ μιλήσῃ ὁ Περικλῆς, ἀλλ' αὐτὴ τὴν φορὰ μὲ χαμηλὴ φωνή, χωρὶς διάθεσι, μὲ τὴν προφανῆ ἐπιθυμία νὰ τελειώσῃ τὸ ταχύτερον τὴν ἀφήγησι, ποὺ τόσο τὸν ἐτάραξε:

. . . . . .

«Δὲν ξαναεῖδα ποτὲ πειὰ τὴν Ἀργυροῦλα, εἶπε: Μέσα σὲ διάστημα μερικῶν μηνῶν ἔλαβα δύο-τρία γράμματά της. Γράμματα ποὺ δὲν ἔλεγαν τίποτε γιὰ τὴν πραγματική της ζωή, ποὺ ἐγέμιζαν μὲ χίλιες-δύο ἀσήμαντες λεπτομέρειες γιὰ τὴν ἐγκατάστασί της, γιὰ τὸ σπητικό της, γιὰ τὴν δουλειὰ τοῦ ἀνδρός της, γράμματα ποὺ μοῦ ἔκαναν τὴν ἐντύπωσι ὅτι ἦταν γραμμένα ἐπίτηδες γιὰ νὰ κρύψουν τὴν ἀλήθεια. Καὶ ὅμως μέσα σ' αὐτὰ ἦταν μερικὲς φράσεις ποὺ μοῦ ἐνέπνεαν ἀρκετὴ ἀνησυχία, καὶ ποὺ μοῦ ἐξήγησαν ἀργότερα ὅλο τὸ δρᾶμα τῆς ζωῆς τῆς Ἀργυρούλας τοὺς τελευταίους μῆνες. Μοῦ ἔγραφε, π. χ.: «Θὰ ἤθελα νὰ ὑπῆρχε καμμιὰ θέσις ἀκόμη μικρότερη γιὰ νὰ διορισθῆ ὁ Παναγῆς — κάπου ποὺ νὰ μὴν ὑπάρχῃ οὔτε νομάρχης, οὔτε εἰσαγγελεύς, οὔτε γυμνασιάρχης, οὔτε ὅλοι οἱ ἄλλοι ὑπάλληλλοι, ποὺ προσπαθοῦν τόσο ἄτεχνα καὶ τόσο σαχλὰ νὰ κάνουν τοὺς κομψευομένους καὶ μὲ ἐνοχλοῦν τόσο πολὺ καὶ δυστυχῶς ἀκόμα περισσότερο τὸν ἄνδρα μου.» Ἤ, σὲ ἄλλο γράμμα: «φοβᾶμαι ὅτι οἱ ἄνδρες δὲν ἔχουν καμμιὰ διαφορά, εἴτε σὲ μεγάλα κέντρα εἶναι εἴτε σὲ μικρές, ἀσήμαντες ἐπαρχιακὲς φωλιές. Προσπαθῶ ἐν τούτοις νὰ καθησυχάσω τὸν ἄνδρα μου καὶ νὰ τοῦ διατηρήσω τὴν ψυχικὴ ἠρεμία ποὺ χρειάζεται γιὰ τὴν δουλειά του.» Παρακάτω: «... Ὁ Παναγῆς ἔχει πάρα πολλὴ δουλειά· θέλει νὰ τὰ κάνῃ ὅλα μόνος του καὶ ἑτοιμάζει καὶ κάποιο τεχνικὸ βιβλίο· ἔτσι, τὸ βράδυ, ὅταν γυρίζει στὸ σπήτι, εἶναι κουρασμένος, νευριασμένος, εὐερέθιστος...» Καὶ σὲ ἄλλο γράμμα: «... Δὲν μὲ βοηθάει καθόλου κι' αὐτὴ ἡ εὐλογημένη ἡ μαμμά του, γιὰ νὰ ἡσυχάζω λιγάκι τὸν ἄνδρα μου. Δὲν μπορεῖ νὰ καταλάβῃ πὼς τὸ καλό του μόνο θέλω καὶ πὼς τὸν βλάπτει πολὺ αὐτὸς ὁ ἐκνευρισμός.» Κάπου-κάπου ξέσπαγε κι' ἡ νοσταλγία της: «... Δὲν ξέρεις, θεῖε Περικλῆ, πόσο 'πεθύμησα τὴν μαμᾶ καὶ τὸν μπαμπᾶ καὶ τὸν καλό μου ἀδερφούλη... Δὲν μπορεῖς νὰ φαντασθῆς πόσο νοσταλγῶ τὸν ἀξέχαστο Πόρο μας: ἐδῶ ὅλα εἶναι τόσο ξερὰ καὶ ἀσήμαντα καὶ μελαγχολικά. Δὲν τὸ γράφω ὅμως στοὺς δικούς μου, γιὰ νὰ μὴ τοὺς στενοχωρήσω χωρὶς λόγο.»

Ἀπὸ τὶς λίγες αὐτὲς φράσεις, ποὺ τῆς ξέφευγαν κάπου-κάπου μέσα στὴν ξερὴ ἀσημαντολογία τῶν γραμμάτων της καὶ ποὺ ἦταν σὰν ἕνα ξέσπασμα τῆς ἀγωνίας καὶ τοῦ πόνου, ποὺ ζητοῦσε νὰ κρύψῃ ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἡ γενναία της ψυχή, μπορῶ νὰ καταλάβω — τώρα ποὺ ξέρω τὸ τέλος — τί μαρτύριο ἀληθινὸ ἦταν ἡ ζωή της μεταξὺ τοῦ δειλοῦ, τοῦ ἀναποφάσιστου αὐτοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ζηλιάρας, τῆς μικρόψυχης, τῆς σκληρῆς μητέρας του, μέσα στὸ στενὸ καὶ ἀπελπιστικὰ ἐπαρχιακὸ περιβάλλον, ὅπου δὲν μποροῦσε νὰ βρῆ ἕναν ἄνθρωπο γιὰ νὰ μιλήσῃ, νὰ συνεννοηθῆ. Ἡ νέα αὐτὴ μὲ τὴν τόσῃ ψυχικὴ εὐαισθησία, ποὺ δὲν μποροῦσε ἄλλοτε νὰ ἀνεχθῆ οὔτε τὴς εὐλαβικὲς ματιὲς μορφωμένων ἀνθρώπων, οὔτε τὴν ἀνεκδήλωτη σχεδὸν ζήλεια γυναικῶν, μαθημένων ἀπὸ τὴν κοσμικὴ πειθαρχία νὰ κρύβουν ὅ,τι αἰσθάνονται, ἔπρεπε τώρα νὰ ὑφίσταται τὸν πειὸ πρόστυχο θαυμασμὸ καὶ τὴν πειὸ πρόστυ

χη ἐκδήλωση τῆς ζήλειας, τὴν ζήλεια μιᾶς μητέρας, ποὺ ἐπειδὴ ἀκριβῶς τὴν αἰσθανότανε ἀνώτερή της, τὴν ἐθεωροῦσε σὰν ξένη καὶ παρείσακτη μέσα στὸ δικό της σπῆτι, κοντὰ στὸ δικό της παιδί· τὴν ζήλεια ἑνὸς ἀνθρώπου ἀκοινώνητου, πρόστυχου, ποὺ ἔπαιρνε κάθε ἀνδρικὸ βλέμμα σὰν καταπάτησι τῶν δικαιωμάτων του, σὰν προσβολὴ ἐναντίον του γιὰ τὴν ὁποίαν ἔφταιγε ἡ γυναῖκα του, καὶ γιὰ τὴν ὁποίαν ἔπρεπε νὰ τὴν ἐκδικηθῇ.

Στὴν κόλασι αὐτὴ δὲν μποροῦσε νὰ ἀνθέξῃ ἡ Ἀργυροῦλα. Πιστεύω μάλιστα πὼς ἦταν ἀπὸ πρὶν ἀποφασισμένη νὰ δοκιμάσῃ γιὰ λίγο καιρὸ μόνο τὸ τελευταῖο αὐτὸ μέσον — τὸ γάμο της — καὶ ἂν ἐχρειαζώτανε, νὰ κάνῃ ἔπειτα, χωρὶς δισταγμό, ἐκεῖνο ποὺ εἶμαι βέβαιος πὼς εἶχε σκεφθῇ ἀπὸ τὸ βράδυ τοῦ ἐπεισοδίου τοῦ «Ἀβέρωφ». Θυμᾶμαι πάντα τὴν ματιὰ ποὺ ἔρριχνε στὴν θάλασσα, τὴν ὥρα ποὺ ἐφεύγαμε ἀπὸ τὸ θωρηκτό, καὶ τὸ περίεργο μειδίαμα, ποὺ ἄνθιζε γύρω ἀπ' τὰ χείλια της.

Ὅταν τρεῖς μῆνες μετὰ τὸ γάμο της ἐταξείδευε πρὸς τὸν Πειραιᾶ μὲ τὸν ἄνδρα της ποὺ εἶχε κληθῇ γιὰ κάποια δουλειὰ ἀπ' τὸ Ὑπουργεῖο, ἐζήτησε νὰ μείνῃ λίγη ὥρα περισσότερη στὸ κατάστρωμα, πίσω στὴν πρύμνη καὶ νὰ θαυμάσῃ τὴν φεγγαρόλουστη νύχτα... Κανεὶς δὲν τὴν εἶδε πειά· τὸ κορίτσι αὐτὸ ποὺ δὲν εἶχε ἀρκετὴ δύναμι γιὰ νὰ ζήσῃ καὶ νὰ χαρῇ τὴν ὡμορφιά του, εὑρῆκε ἀληθινὰ ὑπεράνθρωπη δύναμι, γιὰ νὰ πεθάνῃ ἁπλά, ἀθόρυβα, χωρὶς νὰ ἐνοχλήσῃ κανένα. Καλὴ κολυμβήτρια ἀπὸ μικρὸ παιδί, θὰ ἔπρεπε νὰ καταβάλῃ ὅλη αὐτὴ τὴν δύναμι γιὰ νὰ ἀφήσῃ τὴν θάλασσα νὰ τὴν παρασύρῃ στὰ βάθη της...

. . . . . .

Ὁ Περικλῆς ἐσώπασε ὁριστικά. Ἐπῆρε ἕνα ποῦρο ἀπὸ τὴν τσέπη του καὶ τὸ ἄναψε βιαστικὰ γιὰ νὰ κρύψῃ τὰ δάκρυα ποὺ ὕγραιναν τὰ μάτια του ἢ γιὰ νὰ δείξῃ ὅτι τὰ προεκάλεσε ὁ καπνός. Ἀφοῦ ἐκάπνισε λίγο, εἶπε μόνο:

— Τὸν γάμο ὅμως ἐκεῖνον στὸν Πόρο, δὲν θὰ τὸν ξεχάσω ποτέ!

Ἡ ὥρα εἶχε περάσῃ, ὁ κόσμος εἶχε ἀραιωθῇ πολὺ μέσα στὴν αἴθουσα. Ἐκείνη τὴν στιγμὴ ἔγινε κάποια κίνησις. Περιβαλλομένη ἀπὸ τοὺς δικούς της καὶ ἀπὸ ἕνα κύκλο θαυμαστῶν, ἔφευγε ἡ ὡραία κοπέλλα ποὺ εἶχε ἐκλεγῇ Βασίλισσα τῆς βραδειᾶς.

Ἀπ' τὸ τραπέζι τοῦ Περικλῆ, ὁ νεαρὸς γιατρὸς τὴν ἐκύτταζε μὲ θαυμασμὸ καὶ μὲ κάποιο ἀνάμικτο αἴσθημα συμπαθείας καὶ λύπης καὶ εἶπε, χωρὶς νὰ ξέρῃ κανεὶς γιὰ ποιὸν ἤτανε ὁ οἶκτος του:

— Τὸ καϋμένο τὸ κορίτσι!

(Τέλος) ΑΧΙΛΛΕΥΣ Α. ΚΥΡΟΥ

ΝΕΟΙ ΠΟΙΗΤΑΙ

ΔΙΧΩΣ ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Δυὸ περιστέρια πῶστειλα μεσ' τὸ παραθυρό σου,
τῶβραν κλειστὸ καὶ γύρισαν, χωρὶς τὸ μυστικό σου.
Τᾶτρεφα μὲ τὸν ἔρωτα, τὰ τάϊζα μ' ἀγάπη,
κι' ἂν ἔβλεπαν περίλυπο τὸν μαῦρο τὸν Ἀράπη

τὸν πόνο ποῦχα στὴν καρδιά, τρέχανε λυπημένα
νὰ ποῦνε τὰ λογάκια τους, λογάκια ἐρωτευμένα...
Γι' αὐτὸ κι' ἐγὼ σοῦ τᾶστειλα μεσ' τὸ παράθυρό σου,
τῶβραν κλειστὸ καὶ γύρισαν χωρὶς τὸ μυστικό σου

Γ. ΛΑΚΙΩΤΗΣ

Τὸ δεκαπενθήμερον

ΠΕΡΙ ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΚΑΙ ΤΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

Ὁ κ. Γεώργιος Παπανδρέου γιὰ τὴν «Ἑλληνικὴ Βιβλιοθήκη» τῆς Ἀκαδημίας

Ἡ ἰδέα ν' ἀνατεθῇ στὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν ἡ ἔκδοση τῶν ἀρχαίων ἑλλήνων συγγραφέων, ἀνήκει, ὅπως εἶναι γνωστὸ καὶ ὅπως ἐτόνισε ὁ κ. Γρ. Ξενόπουλος σὲ προηγούμενο τεῦχος τῆς «Νέας Ἑστίας», στὸν πρώην ὑπουργὸ τῆς Παιδείας κ. Γ. Παπανδρέου. Ἡ γνώμη του, λοιπόν, γιὰ τὸ «Συμπόσιο» τοῦ Πλάτωνος ποὺ ἀποτελεῖ τὴν πρώτη ἐφαρμογὴ τῆς ὁραίας πρωτοβουλίας του, ἐκρίναμε ὅτι πρέπει ν' ἀκουσθῇ μαζὶ μὲ τὶς κρίσεις τῶν εἰδικῶν, ἀφοῦ, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, ἐκφράζει καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ νομοθετήματος ποὺ ἀνέθεσε στὴν Ἀκαδημία τὴ φροντίδα τῆς «Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης» καὶ τῆς ἔδωσε τὰ ὑλικὰ μέσα γιὰ τὴ σειρὰ τῶν ἐκδόσεών της.

— Ἐδοκίμασα, μᾶς εἶπε ὁ κ. Παπανδρέου, *ἀληθινὴ συγκίνηση, ὅταν εἶδα τὸ «Συμπόσιο»* τοῦ Πλάτωνος, καὶ χαιρετίζω, σὰν μεγάλο ἐθνικὸ γεγονός, τὴν ἔκδοσή του ἀπὸ τὴν Ἀκαδημία μας. Εἶμαι βέβαιος πὼς κάθε πολιτισμένος Ἕλλην θὰ ἐδοκίμασε τὸ ἴδιο συναίσθημα. Γιατὶ ἦταν μεγάλη ντροπή, ἐπὶ ἕναν αἰῶνα ἐλευθερίας, τὸ Κράτος νὰ μὴ θεωρήσῃ πρῶτο καθῆκόν του νὰ γίνῃ μιὰ ἔκδοση καὶ μετάφρασή τῶν Κλασικῶν μας στὴ νέα Ἑλληνικὴ γλῶσσα, ὅπως εἶναι, π. χ., ἡ Γαλλικὴ ἔκδοση Budé, ὥστε ν' ἀποτελοῦν πνευματικὸ κτῆμα τῶν νέων Ἑλληνικῶν Γενεῶν.

Κανεὶς δὲν μπορεῖ ν' ἀμφισβητήσῃ τὴν ἀλήθεια, πὼς ὅλοι οἱ μορφωμένοι ξένοι, μὲ τὶς περίφημες μεταφράσεις ποὺ ἔχουν στὴ γλῶσσα τους τῶν ἀρχαίων κλασικῶν, ἐπικοινωνοῦν μὲ τὸν Ἑλληνικὸ πολιτισμὸ πολὺ περισσότερο ἀπὸ τοὺς μορφωμένους Ἕλληνες, ποὺ ὑποτίθεται ὅτι πρέπει νὰ εἶναι οἱ κληρονόμοι τοῦ κλασικοῦ πνεύματος... Καὶ εἶναι βέβαιο, δυστυχῶς, ὅτι ἐκτὸς ἀπὸ λίγους Ἕλληνες, ποὺ μποροῦν νὰ διαβάσουν ἄνετα τοὺς ἀρχαίους στὸ πρωτότυπο, οἱ ἄλλοι ἢ τοὺς ἀποχωρίζονται γιὰ παντὰ μετὰ τὸ Γυμνάσιο, ἢ καταφεύγουν σὲ ξένες μεταφράσεις γιὰ νὰ μυηθοῦν στὰ Ἑλληνικὰ κείμενα...

Αὐτὴ εἶναι ἡ θλιβερώτατη κατάσταση. Καὶ αὐτὴν ἠθέλησε νὰ διορθώσῃ ὁ νόμος 5058, ποὺ ἐψηφίσαμε στὸ 1931, «περὶ ἐνισχύσεως τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν». Τὸ ἄρθρο 3 ὥρισεν ὅτι «τίθενται κατ' ἔτος εἰς τὴν διάθεσιν τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν δραχμαὶ 350.000, ὅπως διὰ τούτων αὕτη ἐπιμελῆται τὴν μετάφρασιν... εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἔργων ἀρχαίων κλασικῶν». Τὸ δὲ ἄρθρο 2 τῆς Ὑπουργικῆς ἀποφάσεως τῆς 18 Μαρτίου 1932 ὥρισε ὅτι «ἐκ τοῦ ἀνωτέρου ποσοῦ, 200.000 δραχμῶν διατίθενται κατ' ἔτος εἰς ὁμοιόμορφον ἔκδοσιν ἀρχαίων συγγραφέων ἐν πρωτοτύπῳ, μετὰ μεταφράσεως καὶ ὑπομνημάτων».

Καὶ τὸ «Συμπόσιο» τοῦ Πλάτωνος ποὺ ἐξεδόθη, εἶναι ὁ πρῶτος τόμος αὐτῆς τῆς «Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης».

—Ἡ εἰσαγωγὴ ὅμως τοῦ βιβλίου ἀναγράφει, ὅτι ἡ Βιβλιοθήκη αὐτὴ ὀφείλεται στὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, καὶ ὅτι τὸ Κράτος ἔδωκε μόνο τὴν «ἀρωγή» του.

—Τὸ ἐδιάβασα κι' ἐγὼ αὐτό, μᾶς ἀπήντησε ὁ κ. Παπανδρέου Καὶ λυπήθηκα γιὰ τὴν ἀνακρίβεια. Ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα δὲν ἔχει μεγάλη σημασία. Ὑποθέτω, ἄλλως τε, ὅτι στὸ δεύτερο τόμο θὰ ἐπανορθωθῇ ἡ παράλειψη, μὲ τὴ δημοσίευση στὴν εἰσαγωγὴ τοῦ νέου βιβλίου τοῦ νόμου 5058, τῆς Ὑπουργικῆς ἀποφάσεως τῆς 18 Μαρτίου 1932, καθὼς καὶ τοῦ «ἐσωτερικοῦ κανονισμοῦ» ποὺ συνέταξε ἡ Ἀκαδημία, γιὰ νὰ ξέρωμε τὶς ὁδηγίες ποὺ ἔχει δόσει στοὺς συνεργάτες της καὶ ἔτσι νὰ κρίνωμε δικαιότερα τὸ ἔργο τους.

— Πῶς βρίσκετε τὴν ἐργασία τοῦ κ. Συκουτρῆ στὸ «Συμπόσιο» τοῦ Πλάτωνος;

— Δὲν ἔχω, βέβαια, καμμιὰν ἁρμοδιότητα φιλολογικῆς κριτικῆς... Ὡς ἀναγνώστης ὅμως, εἶμαι ἐνθουσιασμένος. Βρίσκω καὶ τὴν εἰσαγωγὴ καὶ τὴ μετάφραση ἐξαίρετη. Ἀπευθύνω τὰ θερμότατα συγχαρητήριά μου στὸν κ. Συκουτρῆ. Ὑπάρχει ὄχι μόνο σοφία, ἀλλὰ καὶ ἀγάπη στὸ ἔργο του. Εὔχομαι νὰ εἶναι ἐξ ἴσου εὐτυχεῖς καὶ οἱ νέες ἐκδόσεις.

Γιὰ τὴ γλῶσσα ὅμως ἔχω ἐπιφυλάξεις. Βέβαια, ἡ ἁπλὴ καθαρεύουσα τοῦ κ. Συκουτρῆ διαβάζεται ἄνετα καὶ εἶναι πολὺ εὐχάριστη. ***Ἀλλὰ θὰ ἔπρεπε νὰ εἶχε προτιμηθῇ ἡ δημοτική.*** Ἄλλως τε αὐτὴ εἶναι καὶ ἡ ἐντολὴ τοῦ νόμου: «Μετάφρασις εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν». Καὶ ὅπως συνάγεται καὶ ἀπὸ τὸ ἔγγραφο τῆς 25 Μαρτίου 1931 τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας πρὸς τὴν Ἀκαδημία, «νέαν Ἑλληνικὴν» ὀνομάζει καὶ ἐννοεῖ τὴ Δημοτική.

Καὶ ὁ κ. Παπανδρέου προσέθεσε:

— Ἐπιθυμῶ ὅμως νὰ διευκρινίσω τὶς ἀπόψεις μου. Ἀποδίδω μεγάλη σημασία στὴν ἔκδοση τοῦ πρώτου τόμου τῆς «Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης» τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν μόνο ἂν πρό-

κειται νὰ σημάνῃ *τὴν ἀπαρχή*, ὥστε νὰ ἐκδοθῇ *σύντομα ὅλη ἡ σειρὰ* τῶν κλασικῶν μας. Γιατὶ ἂν πρόκειται, βέβαια, νὰ βγαίνῃ ἕνα βιβλίο κάθε χρόνο, ὁ ἐνθουσιασμός μας εἶναι ἀδικαιολόγητος καὶ ἡ σημασία τότε τοῦ ἔργου γίνεται *μετρώτατη*, ἀφοῦ τέτοιες μεμονωμένες καὶ σπορadικὲς μεταφράσεις καὶ σήμερα ὑπάρχουν. *Τὸ σπουδαῖο εἶναι νὰ συστηματοποιηθῇ καὶ νὰ ὁλοκληρωθῇ σύντομα ἡ ἔκδοση ὅλων τῶν ἀρχαίων.*

— Καὶ τὸ θεωρεῖτε αὐτὸ εὔκολο;

— *Τὸ θεωρῶ ἐπιβεβλημένο!* Δὲν μπορεῖ νὰ ἐξακολουθήσῃ *τὸ ἔγκλημα*, οἱ νέες Ἑλληνικὲς γενεὲς νὰ εἶναι ἀποξενωμένες ἀπὸ τὸν πνευματικὸ θησαυρὸ τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνισμοῦ. Εἶμαι βέβαιος πὼς οἱ σημερινὲς φιλολογικές μας δυνάμεις εἶναι ἀρκετὲς γιὰ ἕνα τέτοιο ἔργο. Ἀλλὰ καὶ ἂν ἐπρόκειτο νὰ γίνῃ ἔργο ὄχι ἐντελῶς ἄρτιο, καὶ πάλι πρέπει νὰ προχωρήσωμε. *Τὸ καλύτερο δὲν πρέπει νὰ γίνῃ ἐχθρὸς τοῦ καλοῦ καὶ νὰ τὸ ματαιώσῃ.* Κάθε γενεὰ δίνει το μέτρο τῆς δικῆς της πνευματικῆς ἐπαρκείας. Ἂς κάμωμε ἐμεῖς ὅ,τι μποροῦμε, κι' ἂς ἔρθουν ἔπειτα ἄλλοι, κατόπιν ἀπὸ μᾶς, νὰ κάμουν καλύτερα. Καὶ μὲ αὐτὴ τὴν εὐκαιρία, θὰ ἤθελα νὰ ὑποδείξω στοὺς ἁρμοδίους τῆς Ἀκαδημίας, πὼς ἴσως ἀπευθυνόμενοι στὸν κ. Ἑλ. Βενιζέλο, *θὰ μποροῦσαν νὰ ἔχουν γιὰ τὴν «Ἑλληνικὴ Βιβλιοθήκη» τὴν ὡραία μετάφραση τοῦ Θουκυδίδη, ἡ ὁποία εἶναι ἕτοιμη.* Δὲν μπορῶ, βέβαια, νὰ ξέρω ποιὰ εἶναι ἡ γνώμη τοῦ κ. Βενιζέλου. *Θεωρῶ ὅμως πιθανὸν* πὼς εὐχαρίστως θὰ ἔθετε τὴν ἐργασία του στὴ διάθεση τῆς «Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης» τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.

— Ἂς ὑποθέσουμε, λοιπόν, λέμε στὸν κ. Παπανδρέου, πὼς *ἡ πνευματικὴ πλευρὰ* τοῦ ζητήματος διευθετεῖται καὶ πὼς ἡ Ἀκαδημία ἀποφασίζει νὰ ἐργασθῇ *σύντονα* καὶ νὰ ἀναθέσῃ στοὺς καλύτερους φιλολόγους καὶ λογοτέχνες μας τὸ μεταφραστικὸ ἔργο, μὲ *σύντομες προθεσμίες. Οἰκονομικῶς* τὸ ἔργο θὰ εἶναι, ἐπίσης, δυνατό;

— Ἡ οἰκονομικὴ ἄποψη, παρατηρεῖ ὁ κ. Παπανδρέου, εἶναι, βέβαια, πολὺ οὐσιώδης. Ἀλλὰ ἡ πρόνοια ποὺ εἴχαμε λάβει, καὶ σ' αὐτὸ τὸ κεφάλαιο, ἦταν πλήρης. Ὁ νόμος 5058 θέτει στὴ διάθεση τῆς Ἀκαδημίας, *κάθε χρόνο* 350.000 δραχμές. Τὸ δυστύχημα εἶναι ὅτι ἡ σημερινὴ Κυβέρνηση, ἐνῶ αὔξησε ἄλλες δαπάνες τοῦ Κράτους, βρῆκε αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ θέμα γιὰ νὰ κάμῃ οἰκονομίες! *Καὶ περιώρισε τὶς 350.000 σὲ 100.000!* Τί νὰ πῇ κανεὶς καὶ πὼς νὰ χαρακτηρίσῃ τὴν πράξη; *Καὶ ὁ βαρύτερος χαρακτηρισμὸς θὰ εἶναι ἀνεπαρκής...* Ἀλλὰ δὲν ἔκαμε μόνον αὐτό. Ὁ νόμος ποὺ ἐψηφίσαμε, τῶν σχολικῶν βιβλίων, ἐπρόβλεπε τὴ λειτουργία «σχολικῶν βιβλιοθηκῶν», ἀπὸ τὶς ὁποῖες ὡρισμένα βιβλία, κρινόμενα ὡς «βοηθήματα» ἀπὸ τὸ Ἐκπαιδευτικὸ Συμβούλιο, ἀγοράζονταν ὑποχρεωτικῶς. Ἡ «Ἑλληνικὴ Βιβλιοθήκη» τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν θὰ ἀνῆκε, βέβαια, αὐτοδικαίως στὴν κατηγορία τῶν «βοηθημάτων». Καὶ ἔτσι θὰ εἴχαμε τὰ ἑξῆς ἀγαθά: θὰ εἶχαν ὅλοι, οἱ δάσκαλοι καὶ οἱ μαθηταί, στὴ διάθεσή τους ἀπὸ τὴ σχολικὴ βιβλιοθήκη τὶς ὡραῖες αὐτὲς μεταφράσεις τῶν ἀρχαίων. Ἀλλὰ θὰ εἴχαμε, ἐπίσης, τόσο μεγάλη κατανάλωση τῶν βιβλίων, μὲ τὶς χιλιάδες τῶν σχολικῶν βιβλιοθηκῶν, ὥστε νὰ ἐπιτρέπεται μεγάλη ἐλάττωση τῆς τιμῆς. Γιατί, βέβαια, 75 δραχμὲς ποὺ ἔχει τὸ «Συμπόσιο», μὲ τὶς 500 σελίδες του, δὲν εἶναι πολλές. Ἀλλὰ ἔπρεπε νὰ ἔχῃ 50. Καὶ γιὰ νὰ ἐξομολογηθῶ ὅλη μου τὴ σκέψη, *ἔπρεπε νὰ ἔχῃ μόνον 25!* Ἔπρεπε νὰ φθάσῃ στὰ χέρια καὶ τοῦ τελευταίου μορφωμένου Ἕλληνος. Γιατὶ πρέπει ὅλοι νὰ ἐμποτισθοῦν ἀπὸ τὸ πνεῦμα τοῦ κλασικοῦ πολιτισμοῦ, καὶ τὰ ἀρχαῖα κείμενα νὰ μᾶς γίνουν οἰκεῖα, σὰν βιβλία σύγχρονα καὶ εὐχάριστα...

— Καὶ τώρα, τί νομίζετε πὼς θὰ μποροῦσε νὰ γίνῃ;

— Ἐδιάβασα, αὐτὲς τὶς μέρες, πὼς τὸ Ὑπουργεῖο τῆς Παιδείας ἑτοιμάζει μιὰ νέα τροποποίηση τοῦ νόμου 5058. *Ἡ εὐκαιρία εἶναι περίφημη* γιὰ τὸν σημερινὸ Ὑπουργὸ τῆς Παιδείας, ὁ ὁποῖος δὲν ἔχει, βέβαια, τὴν εὐθύνη τῶν πράξεων ποὺ ἀναφέραμε, καὶ ποὺ ἔγιναν ἀπὸ τὸν προκάτοχό του. Πρέπει, μ' αὐτὴ τὴν εὐκαιρία, νὰ γίνῃ ἡ ἐπανόρθωση Πρέπει τὸ ποσὸν τῶν 100.000 *νὰ ξαναγίνῃ 350.000*, καὶ νὰ διατεθοῦν ὅλες γιὰ τὴν «Ἑλληνικὴ Βιβλιοθήκη». Πρέπει, ἐπίσης, νὰ μπῇ διάταξις, ποὺ νὰ καθιστᾷ *ὑποχρεωτικὴ* τὴν ἀγορὰ τῆς «Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης» ἀπὸ τὶς σχολικὲς βιβλιοθῆκες. Καὶ πρέπει, ἀκόμη, *νὰ ἐξασφαλισθῇ* κάθε ἄλλη εὐκολία γιὰ τὴν «Ἑλλ. Βιβλιοθήκη». Γιατὶ ἔτσι μόνο μπορεῖ ἡ τιμὴ νὰ γίνῃ *πάμφθηνη*, καὶ τὰ καταστοῦν τὰ βιβλία, ὅπως ἐπιθυμοῦμε, *κοινὸ κτῆμα ὅλων τῶν μορφωμένων Ἑλλήνων.* Ἀποδίδω μεγάλη ἐθνικὴ σημασία στὸ ζήτημα. Καὶ γι' αὐτὸ ἀπευθύνω θερμὴ ἔκκληση πρὸς τὸν κ. ὑπουργὸ τῆς Παιδείας, ἡ ὁποία ἐλπίζω, ὅτι δὲν θὰ μείνῃ χωρὶς ἀπήχηση.»

***

Διονύσιος Λοβέρδος

Γεννήθηκε στὴν Κεφαλληνία τὸ 1879. Πέθανε τὸν περασμένο μῆνα στὸ Μόναχο, ὅπου εἶχε πάει γιὰ λουτροθεραπεία. Θάνατος ξαφνικός, πρόωρος, ἀπροσδόκητος. Ὅλη ἡ Ἀθήνα ἀκολούθησε τὸ τιμημένο του λείψανο. Σπάνια ἔγινε, ἀλήθεια, τόσο δημοτελὴς κηδεία. Καὶ μόνο αὐτὸ θὰ μποροῦσε νὰ μαρτυρήσῃ πὼς ὁ κόσμος ἀναγνωρίζει, σέβεται καὶ τιμᾷ τὴν κάθε ἀξία, τὴν κάθε ὑπεροχή, τὴν κάθε ἀρετή, χωρὶς νὰ ἐπηρεάζεται ἀπὸ τὴν ἐμπάθεια κι' ἀπὸ τὸ φθόνο ποὺ λυσσοῦν πάντα γύρω στοὺς μεγάλους. Κι' ὁ Διονύσιος Λοβέρδος ἦταν μεγάλος. Τὸν λογάριαζαν μὲ δισεκατομμύριο καὶ τὸν θεωροῦσαν τὸν πλουσιώτερο Ἀθηναῖο. Ἡ ἀλήθεια εἶναι πώς, ἀρχίζοντας ἀπ' τὸ μηδὲν καὶ σὲ λίγα σχετικῶς χρόνια, δημιούργησε σημαντικὸ πλοῦτο, ποὺ ἤξερε ὅμως νὰ τὸν χρησιμοποιῇ. Δὲν ἦταν μόνο ἡ μεγαλύτερη, ἡ θαυμαστότερη τραπεζιτικὴ ἰδιοφυΐα τῆς ἐποχῆς μας· ἦταν κι' ἕνας φανατικὸς φιλότεχνος, καλλιτέχνης καὶ δημιουργὸς ὁ ἴδιος. «Ποιητὴ τοῦ πλούτου» τὸν ὀνόμασε ὁ Νιρβάνας. Γιατ' ἤξερε «νὰ ὁμορφαίνῃ τὸν πλοῦτο του», πρᾶγμα ποὺ λίγοι πλούσιοι τὸ ξέρουν. *Παράλληλα μὲ τὴ Λαϊκὴ Τράπεζα*, τὸν εὔρωστο αὐτὸ οἰκονομικὸ ὀργανισμὸ ποὺ ἐξυπηρέτησε ἀληθινὰ κι' ἐξυπηρετεῖ τὴν κοινωνία — κι' εἶναι ἀποκλειστικὰ δημιούργημά του ἡ Λαϊκὴ Τράπεζα — ὁ Διονύσιος Λοβέρδος δημιούργησε κι' ἕνα Βυζαντινὸ Μουσεῖο, τὸ πλουσιώτερο, τὸ τελειότερο ποὺ ὑπάρχει σήμερα στὸν κόσμο. Ἡ συλλογὴ αὐτὴ τῶν παλαιῶν βυζαντινῶν εἰκόνων καὶ καλλιτεχνημάτων, ποὺ τοῦ ἐστοίχισε ἑκατομμύρια καὶ ποὺ τοῦ ἔπαιρνε ὅλες τὶς ὧρες ποὺ τοῦ ἄφηναν οἱ τραπεζιτικὲς ἐργασίες, ἦταν ἡ ἀγάπη του, ἡ μανία του. Αὐτὴ τὸν ἔφερνε σὲ καθημερινὴ ἐπαφὴ μὲ σοφούς, βυζαντινολόγους, καλλιτέχνες, λογίους — ἀνθρώπους τῆς τέχνης, τῶν γραμμάτων, τοῦ πνεύματος, ποὺ ἦταν ἡ ἄλλη του ἀγάπη καὶ μανία.

Εἶναι ἀφάνταστο, ἀλήθεια, τὸ πόσο πρόσεχε, ἀγαποῦσε καὶ τιμοῦσε αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους ὁ Διονύσιος Λοβέρδος, ὁ τραπεζίτης. Κι' ἀπ' αὐτὴ ἀκόμα τὴν ἄποψη, ἀποτελοῦσε μιὰ μοναδικὴ ἐξαίρεση μέσα στὸν κόσμο τῶν τραπεζιτῶν καὶ τῶν ζαπλούτων. Οἱ λόγιοι στὸ μέγαρό του—στὸ μέγαρο τῆς ὁδοῦ Μαυρομιχάλη ὅπου καὶ τὸ Μουσεῖο—βρίσκουνταν σὰ στὸ σπίτι τους. Τὰ τελευταῖα μάλιστα χρόνια, ὁ Διονύσιος Λοβέρδος εὐτύχησε νἄχῃ καὶ μέσα στὴν οἰκογένειά του μιὰ λογία, μιὰ ποιήτρια. Ἦταν ἡ πολυαγαπημένη του κόρη Ζανέττα, ἡ νῦν κυρία Κοντολέοντος. Μὲ τί καμάρι τῆς τύπωσε τὴν πρώτη της συλλογή, μὲ τί περηφάνεια διάβαζε τὶς ἐνθουσιώδεις κριτικὲς ποὺ ἔγραψαν γι' αὐτὴν δικοί μας καὶ ξένοι, μὲ τί χαρὰ ἄκουγε τοὺς ἐπαίνους ποὺ τῆς ἔκαναν γνωστοὶ κι' ἄγνωστοι παντοῦ! Στοχάζομαι πὼς τὸ θεοροῦσε αὐτὸ ἕν' ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα εὐτυχήματα κι' ἀποκτήματα τῆς ζωῆς του: μιὰ κόρη ποιήτρια. Τὸ ἕνα ἡ Λαϊκὴ Τράπεζα, τὸ ἄλλο τὸ Βυζαντινὸ Μουσεῖο, τὸ τρίτο καὶ τὸ καλύτερο ἡ Ζανέττα. Καὶ τὰ τρία χαρισμένα ἀπ' τὸ δημιουργό τους στὸν κόσμο, στὴν κοινωνία, στὸ κράτος, στὸ Ἔθνός...

Τέτοιον ἄνθρωπο, στοχάζομαι, δὲν μποροῦσε παρὰ νὰ τὸν ἀγαπᾷ καὶ νὰ τὸν τιμᾷ ὁ καθένας. Ἀλλὰ ἐγὼ εἶχα κι' ἕνα λόγο παραπάνω: μάγαποῦσε κι' ἐκεῖνος ξεχωριστά. Ποτὲ δὲν θὰ ξεχάσω τὴ χαρὰ ποὺ ἔδειχνε καὶ τὰ καλὰ λόγια ποὺ μοῦ ἔλεγε κάθε φορὰ — σπάνια τὰ τελευταῖα χρόνια — ποὺ βλεπόμαστε. Ἕνα βράδυ, τὴν περασμένη ἄνοιξη, εἶχ' ἐρθεῖ στὸ Ἐθνικὸ Θέατρο γιὰ νὰ ἰδῇ τὸν «Ποπολάρο». Ἐνθουσιάσθηκε τόσο, ποὺ σ' ἕνα διάλειμμα ἀνέβηκε στὸ θεωρεῖο γιὰ νὰ μοῦ πῇ τὶς ἐντυπώσεις του, νὰ μὲ συγχαρῇ. Τὸν εἶδα καὶ στὸ τέλος, ὅταν ἔπαιρνε ἀπ' τὸ βεστιάριο τὸ ἐπανωφόρι του γιὰ νὰ φύγῃ. «Ἀ, δὲν μπορῶ, μοῦ εἶπε, θὰ σὲ φιλήσω.» Μ' ἀγκάλιασε καὶ μὲ φίλησε δυὸ φορές. Ἐκεῖ χωρισιήκαμε. Καὶ ποιὸς νὰ μοῦ τόλεγε πὼς θᾶταν γιὰ πάντα! Νεώτατος ἀκόμα, ἀκμαιότατος, γεμάτος ζωή, ὁ Λοβέρδος μᾶς ὑποσχόταν πολλά. Τὸ ἔργο του, τὸ μεγάλο του κοινωνικὸ ἔργο, ὁ θάνατος τὸ ἄφησε ἀτελείωτο.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

Οἱ «τρεῖς ἀπόπειρες» τοῦ Καρυωτάκη

Ἀπὸ ἄρθρο, ποὺ μᾶς ἔστειλε ὁ φίλος τῆς «Νέας Ἑστίας» κ. Ἀθαν. Ἀρκουμάνης, γιὰ τὶς τελευταῖες ἡμέρες τοῦ Κώστα Καρυωτάκη στὴν Πρέβεζα, δίνουμε τὶς ἀκόλουθες πληροφορίες, ἄγνωστες καὶ χαρακτηριστικές:

«... Ἀγαπημένος του περίπατος ἡ προκυμαία τῆς Πρέβεζας, ὁ ἐλαιώνας, ἡ βρυσούλα, ὁ Ἅγιος Σπυρίδων. Σκυφτός, ὀνειροπόλος, βαθὺς γνώστης τῆς ζωῆς, ἔκανε, μόλις ἔφευγε ἀπὸ τὸ γραφεῖο του, ἕνα «λυσσαλέο περίπατο», ὅπως ἔλεγε ὁ ἴδιος, στὴν προκυμαία, κι' ἐπήγαινε ὕστερα στὸ καφενεῖο. Μόνος, ξεχωριστὸς μέσα στοὺς ἄλλους, ὅπως καὶ ξεχωριστὸς στὴν ποίηση, δημιουργοῦσε γύρω του μιὰν ἀτμόσφαιρα γεμάτη σχόλια. Ὁ ποιητής, ὅμως, ἀδιάφορος, συνέχιζε, ἔτσι ἰδιόρρυθμα τὴ μαρτυρικὴ ζωή του.

Ἀκριβῶς δὲν θυμᾶμαι τὴν ἐποχή. Μόνο μία πληροφορία μὲ συνεκίνησε: «Ἕνας ὑπάλληλος τῆς Νομαρχίας .. κάποιος... Καρυωτάκης πνίγηκε....» Πίστεψα τὴν πληροφορία, γιατ' ἤξερα τὸν πόθο καὶ τὴ λαχτάρα τοῦ ποιητῆ. Ἤξερα τὴν τυραννικὴ ζωή του. Κ' ἔτρεξα στὸ μέρος ἐκεῖνο ποὺ μοῦ ὑπέδειξαν, μὰ δὲ βρῆκα τίποτε. Κάποιος ποὺ ρώτησα μὲ πληροφόρησε πὼς ζεῖ. Τί εἶχε συμβῆ; Ἀπλούστατα. Ὁ ποιητής, σπρωχμένος ἀπ' ὅ,τι τόσον καιρὸ καλλιέργησε μέσα του, πῆρε τὴν ἀπόφαση ν' αὐτοκτονήσῃ καὶ γιὰ νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν ἀπάφασή του διάλεξε τὸ Βαθύ. Ἕνα ἀπάνεμο λιμάνι τῆς Πρέβεζας κατὰ τὸν Ἅγιο Σπυρίδωνα. Ἐκεῖ ὁ Καρυωτάκης ρίχτηκε ὅπως ἦταν μὲ τὰ ροῦχα στὴ θάλασσα. Ἔξερε κολύμπι. Καὶ γι' αὐτὸ κρατήθηκε, χωρὶς νὰ θέλῃ, λίγο στὴν ἐπιφάνεια. Οἱ ψαράδες καὶ οἱ τρατάρηδες τὸν εἶδανε καί, πρὶν προφτάσῃ νὰ ἐπιτύχῃ ἐκεῖνο ποὺ ποθοῦσε, τὸν βγάλανε ἀπὸ τὴ θάλασσα μουσκίδι. Τὸν μεταφέρανε στὸ ἀντικρυνὸ περιβόλι, τοῦ ἀλλάξανε τὰ ροῦχα καὶ τὸν ὁδηγήσανε στὴν πόλη. Ἡ πρώτη του ἀπόπειρα ἀπέτυχε. Γι' αὐτὸ στενοχωρέθηκε πολύ, ὅπως ἀποδείχτηκε ἀπ' τὴν κατοπινὴ ζωή του. Δὲ μιλοῦσε σὲ κανέναν ἐντελῶς. Τὸ στόμα του ἤτανε, λές, ραμένο. Πρόδινε κάποιον καημό, ποὺ μέσα του μεγάλωσε καὶ φούντωσε, ἄμετρο. Ἡ ζωή του ἔγινε πιὸ τυραννική. Τὰ τελευταῖα του ποιήματα τὸ δείξαν... Δὲν ἐσκέπτονταν τίποτα ἄλλο παρὰ μόνο τὸ θάνατο. Τὸν περίμενε σὰν ἀπολύτρωση.

Δὲν πέρασε πολὺς καιρὸς κι' ὁ ποιητὴς ἔπερνε τὸ δρόμο γιὰ ἕναν ἀπόμακρο κόλπο τῆς Πρέβεζας: Τὸ Μύτικα. Ἐκεῖ νόμιζε πὼς θᾶβρισκε ἥσυχα-ἥσυχα ἐκεῖνο ποὺ πάσχιζε, θὰ δάμαζε ἐκεῖνο ποὺ μέσα του φούντωσε τὴν ἀπελπισία καὶ τὸν πόνο, μακρυὰ ἀπὸ τὸν κόσμο, μακρυὰ ἀπὸ κάθε τι, μόνος του — κατάμονος — νὰ τελειώσῃ μιὰ ζωὴ μαρτυρικὴ — τὴ ζωή του...

Μά καὶ κεῖ κάποιος βαρκάρης τὸν ἔσωσε. Καὶ ἡ δεύτερη ἀπόπειρα ἀπέτυχε. Ὅλο ἐμπόδια. Ὅλα σὲ κάθε του βῆμα ἀντίθετα. Ἀντίπαλός του δυνατὸς ἡ μοῖρα. Ἡ μοῖρα ποὺ τοῦδωσε τόσες συμφορὲς τὸν ἐκράταγε καὶ τὸν προσώριζε γιὰ νέες .

Στὶς 27 Ἰουλίου τοῦ 1928 ὁ Καρυωτάκης, πλημμυρισμένος ἀπὸ τὸν πόνο καὶ τὴν πίκρα τῆς ζωῆς, κυριευμένος ἀπὸ τὴ μυστικοπάθεια ποὺ τὸν τυραννοῦσε, ἀποφασισμένος πιά, μὲ τὸ πιστόλι στὰ χέρια ἀποχαιρετάει τὴ γύρω του φύση καὶ τρέχει, μ' ὅλο τὸν πόθο του καὶ τὴν ἀγάπη του, γι' ἄλλους πιὸ ὡραίους οὐρανοὺς κι' ὁρίζοντες πιὸ μαγικούς.

Σ' ἕνα καφενεῖο - μπυραρία πιὸ πέρα ἀπ' τὴ «Βρυσούλα» πέρασε τὶς τελευταῖες του στιγμές. Πρωΐ - πρωΐ τὴν Κυριακὴ (στὶς 27 Ἰουλίου 1927) δέχτηκε τὸ καφενεδάκι γιὰ πρῶτο του πελάτη τὸν μοιραῖο ποιητή. Ἤπιε πολλὲς μπύρες. Τὸ γκαρσόνι τοὐλάχιστο αὐτὸ βεβαιώνει. Ὕστερα πῆρε τὸ δρόμο γιὰ τὸν Ἅγιο Σπυρίδωνα.

Οἱ λεῦκες φάνταζαν στὸν ὁρίζοντα σὰν ἀρχόντισσες, σὰν κυράδες ξακουσμένες. Τὸ λυγερὸ κορμί τους τὸ λύγιζε τὸ πρωϊνὸ μαϊστράλι κι' οἱ κορυφές τους ἔγερναν καὶ προσκυνοῦσαν σὰν προσκυνήτριες τοῦ ἀπείρου. Ἡ θάλασσα τοὺς ἔγλυφε τὰ πόδια. (Οἱ λεῦκες ὑψώνουν τ' ἀνάστημά τους σ'ἠν ἄκρη ἀκριβῶς τῆς θάλασσας). Ἕνα σύμπλεγμα ὑπέροχο. ποὺ ὁ ποιητὴς τὸ διάλεξε γιὰ φόντο στὸ νεκρό του . . .

Στὸν κορμὸ τῆς λεύκας, ποὺ πῆρε τὴν ἀπόφαση νὰ σκοτωθῆ, σκάλισε : πρῶτα πρῶτα μιὰ ἐκκλησιά, κάτω ἕνα σταυρό, ὕστερα τ' ὄνομά του «Κ. Γ Καρυωτάκης», πάλι ἕνα σταυρό, καὶ στὸ τέλος τὴν ἡμέρα τῆς αὐτοκτονίας του «27-7-28» Τὸ ὄνομά του ἔχει μιὰ ἀνορθογραφια ἴσως ἀπὸ τὴ σκέψη τοῦ θανάτου ποὺ τὸν τυράννιζε, ἴσως κι' ἀπὸ τὴν ἀφηρημάδα τῆς κρίσιμης ἐκείνης ὥρας Τί ἄλλο νὰ ὑποθέση κανένας ; Στήριξε ἔπειτα τὸ πιστόλι του στὸ κεφάλι κι' ἔφυγε, πέταξε σ' ἄλλους οὐρανούς, στοὺς χιλιοτραγουδημένους του ὁρίζοντες. (Τὰ σκαλίσματα τοῦ Καρυωτάκη διατηροῦνται ἀκόμα στὴ λεύκα.)

Στὶς 10 τὸ πρωΐ τὴν ἴδια μέρα βρῆκαν τὸν ποιητή

Τὸ κεφάλι του ἤτανε στὴν ἄκρη, πρὸς τὴ θάλασσα, καὶ τὰ μαλλιά του τἄβρεχε τὸ λεπτὸ κῦμα ποὺ ἔφτανε ὡς ἐκεῖ. Κρατοῦσε ἀκόμα στὸ χέρι τὸ πιστόλι του καὶ τὸ αἷμα ἔτρεχε ποτάμι ἀπὸ τὴν πληγή Γύρω ἀπ' τὸ κεφάλι του εἶχε γίνει ἕνα κόκκινο — αἱμάτινο — στεφάνι. . . .

Τ' ἀπόγευμα οἱ Πρεβεζᾶνοι τὸν πήρανε καί, χωρὶς καμμιὰ ἐκκλησιαστικὴ τελετή, τὸν θάψανε στο νεκροταφεῖο του:, τὸν Ἅγιο Κωνσταντῖνο, στὴ δυτικὴ πλευρὰ ποὺ θάφτουν τοὺς ξένους.

Στὸν τάφο του μπήξανε ἕνα σταυρό, δύο σανίδες καρφωμένες, κι' ἀπάνω γράψανε : «Κ. Γ. Καρυωτάκης Ποιητής». Αὐτὸ ἤταιε. Τὸ 1931 ποὺ πέρασα ἀπὸ τὴν Πρέβεζα, ὁ τάφος ἤταν ὄρθαριισμένος. Ὁ σταυρὸς ξεθώριασε καὶ τ' χνομα κόντευε νὰ σβύση. »

Ἡ μετάφρασις τοῦ «Συμποσίου»

Ἀγαπητὴ «Νέα Ἑστία»,

Ἂς μοῦ ἐπιτραπῆ νὰ συμπληρώσω μὲ ὀλίγας λέξεις ὅσα ἔγραψεν ὁ σεβαστός μου κ. Ξενόπουλος περὶ τῆς «Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης» τῆς Ἀκαδημίας (τεῦχ. 183 σ. 708).

Κατὰ τὸ ἄρθρον 10 § 1 τοῦ Ἐσωτερικοῦ Κανονισμοῦ, αἱ μεταφράσεις τῆς «Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης» ἐπιβάλλεται νὰ εἶναι κυρίως καὶ πρὸ παντὸς *φιλολογικαί* Καὶ πολὺ σωστά, νομίζω : Ἀφοῦ τυπώνεται παραλλήλως μὲ τὸ κείμενον καὶ συνοδεύεται ἀπὸ σχόλια, πρέπει νὰ εἶναι ἡ μετάφρασις τόσον πιστὴ καὶ τόσον ἀκριβής, ὥστε νὰ βοηθῆ τὸν ἀναγνώστην (καὶ τὸν μὴ φιλόλογον· ὁ φιλόλογος καλὰ καλὰ δὲν τὴν χρειάζεται) εἰς κατανόησιν τοῦ πρωτοτύπου. Ἐνῷ ἡ λογοτεχνικὴ μετάφρασις, ὡς καλλιτεχνικὴ ἀναδημιουργία ποὺ εἶναι, ἔχει ἀπέναντι τοῦ πρωτοτύπου μεγαλυτέρας ἐλευθερίας καὶ ἀποτελεῖ ἔργον αὐτοτελὲς προωρισμένον νὰ διαβάζεται ὡς ἕνα σύνολον ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ὡς τὸ τέλος χωρὶς διακοπὸς καὶ συσχετισμοὺς μὲ τὸ κείμενον συνεχεῖς. Διὰ τοῦτο καὶ εἰς τὰς *ἀναλόγους* σειρὰς κλασσικῶν ἐκδόσεων τοῦ ἐξωτερικοῦ, ποὺ ἐχρησίμευσαν ὡς πρότυπα, τὴν Collection Budé, τὴν I. Loeb Classical Library κλπ., τὸ κείμενον συνοδεύεται ἀπὸ μεταφράσεις φιλολογικὰς καὶ πάντοτε πεζάς. Ἀφήνω ποὺ καὶ πρακτικῶς ἀνεφάρμοστος θὰ ἦτο ἡ ἑτερόκλιτος αὐτὴ σύνδεσις κριτικῶν ἐκδόσεων καὶ λογοτεχνικῶν μεταφράσεων· πόσοι ἄνθρωποι ὑπάρχουν ὄχι μόνον ἐδῶ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς ἄλλας χώρας, ποὺ νὰ συνδυάζουν τὴν μεθοδικὴν προπαιδείαν πρὸς καταρτισμὸν *ἐπιστημονικῆς* ἐκδόσεως ἑνὸς κειμένου μὲ τὰ καλλιτεχνικὰ χαρίσματα τῆς *δημιουργικῆς* του ἀποδόσεως ;

Δὲν πρόκειται λοιπὸν περὶ ἐλλείψεως, ἀλλὰ περὶ ἀρχῆς στοιχειωδῶς ἐπιβαλλομένης Οὔτ' ἔχει νὰ κάμῃ ἐδῶ τίποτε ἡ καθαρεύουσα. Ἀπόδειξις : Τὸ ἄρθρον 11 § 4 προβλέπει ὅτι αἱ μεταφράσεις τῶν ποιητικῶν ἔργων θὰ εἶναι εἰς πεζὸν μέν (διὰ νὰ εἶναι πισταί), *ἀλλ'* εἰς γλῶσσαν δημοτικήν Παρόμοιαν μετάφρασιν, ὁσηνδήποτε προσπάθειαν καὶ ἂν κατέβαλλα νὰ εἶναι πιστὴ καὶ γλαφυρά, θὰ ἐχαρακτήριζα. ἐγὼ τοὐλάχιστον, ὡς *φιλολογικήν*. Ὁ σεβασμός μου πρὸς τὴν *γνησίαν* λογοτεχνικὴν δημιουργίαν εἶναι πολὺ βαθύς — βαθύτερος πάντως καὶ σεβαστότερος ἀπ' ὅ,τι φαίνεται νὰ μοῦ ἀποδίδη ὁ κ. Ξενόπουλος — ἢ ὥστε νὰ τολμήσω νὰ χαρακτηρίσω ὡς λογοτεχνικὸν κάθε τι ποὺ εἶναι γραμμένον εἰς τὴν δημοτικήν. Οὔτε θὰ ἐδεχόμην, ἐγὼ προσωπικῶς, νὰ θέσω τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν γλωσσικῶν μου προτιμήσεων· δὲν ποδοπατεῖ κανεὶς τόσον ἐπιπόλαια τ' ἀθάνατα καὶ τὰ ὅσια τῆς ψυχῆς του Τὸ γέρας αὐτὸ ὁλόκληρον ἀφήνω εἰς τοὺς γλωσσοκαπήλους.

Ἰκαρία 10 Αὐγούστου 1934

Μὲ ἀγάπην

Ι. ΣΥΚΟΥΤΡΗΣ

Ὁ «ἄκακος» Φιλήντας

Φίλη «Νέα Ἑστία»,

Πρὶν γίνω συνάδελφος τοῦ Φιλήντα, τὸν εἶχα γνωρίσει τὸ 1926 στὴν Ἀθήνα, τὸν καιρὸ ποὺ τύπωνε τὴ «Γλωσσογνωσία» του. Ἐργαζόμουν τότε ὡς τυπογράφος σὲ κάποιο ἀπόμερο τυπογραφεῖο στὴν ὁδὸν Χαβρίου. Εἶχα ἀναλάβει τὴ στοιχειοθέτηση καὶ θυμᾶμαι τὸν Φιλήντα ποὺ ἐρχότανε μιὰ φορὰ τὴν ἡμέρα γιὰ νὰ μοῦ φέρη τὰ δοκίμια. Ἦτον χιλιοδιορθωμένα, μουντζουρωμένα, καὶ σὲ κάθε διόρθωση εἶχαν σημειωμένη μὲ μεγάλους χαρακτῆρες τὴ λέξη τοῦ Καμπρόν. Πάντοτε σὰν πρόβαλλε ἡ χοντρὴ κοιλιά του ἀπὸ τὴν πόρτα τοῦ τυπογραφείου, μὲ τὸ ἰδιαίτερό του βάδισμα καὶ τὸ φύσημα, καταλάβαινα πὼς θἄκανε καυγᾶ. Γιατί, μὴ ξεχνώντας στὸ βιβλίο του τὸν Χατζηδάκι, σκάλευε στὴ μνήμη του γιὰ ναῦρη καινούργιες φράσεις καὶ λέξεις νὰ τὸν στολίση. Ἔτσι, ἀλλάζοντας πάντα τὰ χειρόγραφα, παραμόρφωνε τὰ δοκίμια μὲ νέες προσθῆκες, μαλώνοντας ἐμᾶς συγχρόνως καὶ μουντζουρώνοντας τὶς διορθώσεις.

Σ' αὐτὲς τὶς λίγες γραμμές, φανερώνεται, νομίζω, ὅλος ὁ ἄκακος Φιλήντας, κι' αὐτοὶ οἱ φιλικοί μας διαπληκτισμοὶ θὰ μείνουν ἀξέχαστοι στὴ μνήμη μου.

Φιλικὰ

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΑΚΚΑΣ

Βιβλιογραφικὰ τοῦ Κοραῆ

Ἀγαπητὴ «Νέα Ἑστία»,

Προσθέτω τὶς ἀκόλουθες ἀνατυπώσεις ἔργων τοῦ Κοραῆ, στὸ σχετικὸ κατάλογο ποὺ δημοσιεύει ὁ κ. Γ. Λαδᾶς στὸ βιβλίο του : «*Βιβλιογραφικαὶ ἔρευναι ἀναφερόμεναι εἰς τὰ ἔργα τοῦ Ἀδαμαντίου Κοραῆ*», μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς βιβλιοκρισίας τοῦ κ. Συκουτρῆ («Νέα Ἑστία» τόμος 16 (1934) σελ. 667) :

Τῆς «*Ὀρθοδόξου διδασκαλίας*», στὸ πρῶτο μετεπαναστατικὸ ἐκκλησιαστικὸ περιοδικὸ «Εὐαγγελικὴ Σάλπιγξ». Ναύπλιον 1834 τόμ. Α'.

Τοῦ «Mémoire sur l'état actuel de la civilisation dans la Grcèe» ἀπὸ τὸν Iken μὲ τὸν τίτλο Hellenion 1822 (πρβλ. καὶ τὸν «Κοραῆ» τοῦ Θερειανοῦ Α, 359) σὲ γερμανικὴ μετάφραση.

Στὴ «Σειρὰ ἐγκυκλίων μαθημάτων πρὸς χρῆσιν τῶν ἱερατικῶν σχολείων», ποὺ ἐξεδόθη τὸ 1858 μὲ ἐπιμελητὴ τὸν Λ Ζ. Μάμουκα, ἀνετυπώθησαν τὰ ἑξῆς κείμενα τῆς «Ἑλληνικῆς βιβλιοθήκης» : «Ἀπάνθισμα τῶν Αἰσωπείων μύθων» (Α32—34), κεφάλαια ἀπὸ τὰ «Γεωγραφικὰ» τοῦ Στράβωνος (Β 60—102), ἀπὸ τοῦ Ξενοφῶντος τὰ Ἀπομνημονεύματα, τέσσερις λόγοι τοῦ Ἰσοκράτους, τὸ «Ἐγχειρίδιον» τοῦ Ἐπικτήτου καὶ τοῦ Κέβητος ὁ «Πίναξ» (Γ, 16—128).

Ἐπίσης στὴ βιβλιογραφία ποὺ ἐδημοσίευσε ὁ κ. Ἄμαντος καὶ συνεπλήρωσε ὁ κ. Κουγέας στὰ «Ἑλληνικὰ» (6, 1933, 27ρ 54). πρέπει νὰ προστεθοῦν οἱ ἐπιστολὲς τοῦ Κοραῆ ποὺ ἐξεδόθησαν ὑπὸ Γ.Κ.Γ. στὸ «περιοδικὸν σύγγραμμα» *Βίων* (φυλλάδιο ΣΤ, 15/5/1878). Τὸ περιοδικὸ δὲν κατόρθωσα ὁ ἴδιος νὰ τὸ ἰδῶ, ἡ πληροφορία ὅμως εἶναι ἀσφαλής.

Φιλικὰ

(Ὕδρα) Β. Λ.

Ἕνα καλὸ ρώτημα.

Φίλη «Νέα Ἑστία»,

Δυὸ ἐπιτροπὲς (*δέκα πρόσωπα* οἱ δυὸ μαζί), διωρισμένες ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖο, ἐδιάβασαν κ' ἔκριναν τετρακόσια τόσα ἀναγνωστικὰ καὶ λοιπὰ διδακτικὰ βιβλία τῶν δημοτικῶν σχολείων. Τ' ἀποτελέσματα τῆς κρίσεως δημοσιεύονται ἀπὸ προχθὲς στὶς ἐφημερίδες, κ' ἔτσι τὸ ρώτημά μου γίνεται «κατόπιν ἑορτῆς» . . . Ἀλλ' ἔστω καὶ τώρα, θἄθελα νὰ μάθω, — γίνεται αὐτὸ καὶ σ' ἄλλο μέρος τοῦ κόσμου, μέσα σὲ τόσα κριτικὰ μέλη, μέσα σὲ τόσα βιβλία, νὰ μὴν ὑπάρχη *οὔτε ἕνας* λογοτέχνης, *οὔτε μισὸς* κἀν λογοτέχνης ; Ρώτησε, καὶ θέλω νὰ μοῦ πῆς !

Φιλικώτατα

ΤΕΛΛΟΣ ΑΓΡΑΣ

ΤΟ ΘΕΑΤΡΟΝ

Στὰ πρόθυρα ἑνὸς ἔργου.

Θέατρο, θίασος Κυβέλης-Μαρίκας : Π. Χόρν, «Δὲν ἀγαπᾶμε τὸν ἴδιο», τρίπρακτο ἔργο.

Ἔφυγα ἀπὸ τὴν παράσταση τοῦ νέου ἔργου τοῦ κ. Χὸρν μὲ μιὰ βαθύτατη θλίψη· εἶχα παρακολουθήσει μιὰ ἀποτυχία, ἐνῷ διέκρινα ὅτι ὑπῆρχαν μέσα στὴ σύλληψη τοῦ κ. Χὸρν ὅλες οἱ δυνατότητες νὰ γραφεῖ ἕνα ἄρτιο ἔργο. Μιὰ ἀναπότρεπτη ἀποτυχία, μιὰ ἀποτυχία ποὺ ἐκπηγάζει ἀπὸ ἕνα βασικὸ σφάλμα, μπορεῖ νὰ σ' ἀφήσει ἀπαθῆ κι' ἀδιάφορο. Μιὰ ἀποτυχία σὰν τοῦ κ. Χὸρν προκαλεῖ τὴν ἀγανάκτηση ἀλλὰ καὶ τὴ συμπάθεια.

Ὁ κ Χὸρν, μαζὺ μὲ τὸν κ. Ξενόπουλο, εἶναι, γιὰ τὴν ἀντίληψή μου, τὸ ἔγραψα κι' ἄλλοτε, οἱ πιὸ ποιηταὶ θεατρικοί μας συγγραφεῖς. Ὁ κ. Ξενόπουλος ἀνακάλυψε τὸ εἶδος του, περιορίστηκε σ' αὐτό, κι' ἀντλεῖ ἀπὸ ἕναν κόσμο κάπως στενό, ἀφελῆ καὶ σὰν παιδιάστικο, μιὰ δροσερότατη γοητεία. Ὁ κ. Χὸρν, καὶ σ' αὐτὸ εἶναι ἀξιέπαινος, ζητεῖ ἀδιάκοπα ν' ἀνανεώσει τὸν ἑαυτό του. Πολὺ φοβοῦμαι ὅμως ὅτι πολλὲς προσπάθειές του δὲν τοῦ ὑπαγορεύθηκαν τόσο ἀπὸ μιὰν ἐπιτακτικὴ καὶ κατασταλαγμένη ἐσωτερικὴ ἀνάγκη, ὅσο ἀπὸ μιὰ κάπως προχειρη παρακολούθηση ἔργων ξένων συναδέλφων του. Ἐπιδιώκει ἀδιάκοπα ὄχι νὰ μιμηθεῖ, ἀλλὰ νὰ ἀφομοιώσει δημιουργικὰ τὰ εὑρήματα καὶ τὶς τεχνοτροπίες τῶν πιὸ προηγμένων θεατρικῶν λογοτεχνῶν· δυστυχῶς, συχνὰ παρουσιάζει τὸ ἔργο του πρὶν ὡριμάσει μέσα του. Ὁ κ. Ξενόπουλος δὲν ζήτησε νὰ αὐτοξεπεραστεῖ, κι' ὁλοκλήρωσε τὸν ἑαυτό του· ἔδωσε ἕνα ἔργο συμπληρωμένο. Ὁ κ. Χὸρν ἔχει στὸ ἐνεργητικό του καὶ μαζὶ

καὶ στὸ παθητικό του κοντά σὶ λίγα ἄρτια ἔργα πολλὲς εὐγενικὲς κι' ἀξιόλογες ἀποτυχίες. Εἶναι ἕνας συγγραφέας ἐντελῶς ἄνισος. Δὲν γράφει μόνο πολὺ βιαστικά, πρὶν ἀφήσει τὸ ἔργο του νὰ καταστολάξει, ἀλλὰ σιτρεῖται αἰσθητὰ κι' ἀπὸ τὸ χάρισμα τοῦ μέτρου, ἀκόμα κι' ἀπὸ tact· συχνὰ μιὰ ἀκαιρη ἀκαλαίσθητη ἐξήγκωση, μιὰ φράση ἄτοπα τοποθετημένη, καταστρέφουν ὁλόκληρη μιὰ ὡραία ἔμπνευσή του, μιὰ σκηνὴ ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ εἶναι ἴσως κι' ἀριστουργηματική

Ὅλες οἱ ἀρετές του καὶ τὰ ἐλαττώματά του φάνηκαν ἀναλυφικὰ στὸ «Δὲν ἀγαπᾶμε τὸν ἴδιο». Ἡ πρώτη ἀφετηρία τοῦ ἔργου του τοῦ δόθηκε — δὲν εἶναι δύσκολο νὰ τὸ διακρίνει κανεὶς — ἀπὸ τὴν παρακολούθηση τοῦ δράματος τοῦ Stève Passeur, «l' Acheteuse», ποὺ ἔπαιξε ἡ κ. Κοτοπούλη, καὶ τῶν κομεντὶ τοῦ Pirandello. Δὲν προσκολλήθηκε ὅμως δουλικὰ στὰ πρότυπά του· δημιούργησε μιὰ ὑπόθεση κι' ἕναν ἐσωτερικὸ κόσμο ποὺ ἂν τὰ ἐκμεταλλεύόταν ἕνας συγγραφεὺς ποὺ θὰ ἦταν ἀπόλυτα κύριος τῆς τεχνικῆς, τῆς ψυχολογίας καὶ τῆς συνθέσεως, θὰ παρουσίαζε ἀσφαλῶς ἕνα ἔργο ποὺ ἂν δὲν ἦταν ἐντελῶς πρωτότυπο, θὰ ἦταν πάντως πολὺ ἐνδιαφέρον κι' ἀξιοπρόσεχτο. Ὁ κ. Χὸρν παρουσίασε ἕνα ἄμορφο ἔμβρυο. Δὲν διέπλασε, δὲν ὁλοκλήρωσε κανένα χαρακτῆρα· ὅλα τὰ πρόσωπα παραμένουν ρηχά, ἀσαφῆ κι' αὐθαίρετα, κάποτε τραγικὰ καὶ κάποτε πολὺ κωμικά. Ἐνῶ τὸ ἔργο εἶναι μᾶλλον δράμα, ἡ ἐπιμονὴ τοῦ συγγραφέα σὲ μερικὲς ἀσήμαντες λεπτομέρειες τὸ μετατρέπει σὲ πολὺ χοντρὴ φάρσα. Ὁ κ. Χὸρν δὲν ἐπιμελήθηκε οὔτε κἀν τὸ διάλογο, ποὺ ἔδωσε τὴν ἐντύπωση ὅτι γράφηκε στὸ πόδι, καὶ περιέπεσε καὶ σὲ ἄπειρα σφάλματα τεχνικῆς: ἀτέλειωτα μάκρη, καὶ πολλὲς περιττολογίες κ' ἐπαναλήψεις κούρασαν τὸ θεατή Ἀρκεῖ ν' ἀναφέρω ἕνα παράδειγμα. Ὁ κ. Χὸρν παρουσιάζει ἕναν τύπο snob καὶ γιὰ νὰ τὸν χαρακτηρίζει, τὸν βάζει νὰ μιλεῖ γαλλικά. Ἡ τέχνη εἶναι πάντα λίγο συμβατική· δυὸ τρεῖς γαλλικὲς φράσεις θὰ ὑπεραρκοῦσαν γιὰ νὰ μπεῖ τὸ κοινὸ στὸ νόημα. Ὁ Χὸρν ἔκανε τὸν τύπο του νὰ μιλεῖ καθαρὰ ἑλληνογαλλικά· ὁλόκληρες καὶ πολλὲς μακριὲς φράσεις τὶς ἔλεγε γαλλικα. Τὸ κοινὸ διερωτόταν μὲ δυσφορία ἂν καλέσθηκε νὰ παρακολουθήσει γαλλικὸ θέατρο

Εἶναι φυσικό, τὸ πολὺ κοινὸ ποὺ δὲν εἶνε σὲ θέση κι' οὔτε ἔχει τὴν ὑποχρέωση νὰ διακρίνει τὶς προθέσεις, νὰ καταλάβε μόνο πῶς τὸ σύνολο ἦταν ἄμορφο καὶ νὰ καταδικασε τὸ ἔργο· ἐκεῖνοι ὅμως ποὺ νιώθουν, πρέπει νὰ τονίσουν ὅτι τὸ «Δὲν ἀγαπᾶμε τὸν ἴδιο» ἦταν ἄξιο πολὺ καλύτερης τύχης.

Δυὸ ἀδερφές, ἡ Σοφία καὶ ἡ Ἕλενα, ξανασυναντιοῦνται ὕστερα ἀπὸ χρόνια. Ἄλλοτε εἶχαν μαλλώσει· ἡ Ἕλενα ἦταν ὡραία καὶ πῆρε τὸν ἀρραβωνιαστικὸ τῆς ἀδερφῆς της. Ἡ Σοφία δὲν ἦταν γοητευτική, ἦταν ὅμως κατορθωτική, ἐπιτήδεια, ἔξυπνη, καὶ σχημάτισε μιὰ τεράστια περιουσία. Ἡ Ἕλενα ἐν τῷ μεταξὺ καταστράφηκε οἰκονομικά· ἡ Σοφία τῆς προσέφερε μιὰ ἄνετη ζωή, μὲ τὸ σκοπὸ νὰ τὴν ταπεινώσει καὶ ἔτσι νὰ τὴν ἐκδικηθεῖ. Ἐρωτεύονται καὶ τὸν ἴδιο ἄντρα ποὺ τὸν βλέπουν ἡ κάθε μία μὲ τὸν δικό της τρόπο: «δὲν ἀγαπᾶμε τὸν ἴδιο»· ἡ Σοφία τὸν ἀποσπᾶ ἀπὸ τὴν ἀδερφή της μὲ τὴ δύναμη τοῦ χρήματός της.

Δυστυχῶς, τὸ ἐπαναλαμβάνω, ὁ κ. Χὸρν δὲν ἐκμεταλλεύθηκε καθόλου τὶς δυνατότητες πολυσύνθετης ψυχολογικῆς ἀναλύσεως ποὺ προσέφερε τὸ πλούσιο θέμα του καὶ ἡ πιραντελλιανὴ κεντρική του ἰδέα· κ' ἔνῶ ἡ ὑπόθεση κι' ὁ τρόπος ποὺ τὴ συνέλυβε δὲν ἔχουν τίποτε τὸ κωμικό, ἄφησε νὰ εἰσδύσουν μέσα στὸ ἔργο του ἄπειρα στοιχεῖα φάρσας ποὺ ἐντελῶς τὸ παραμόρφωσαν.

Τὸ φινάλε, ὅπου οἱ δυὸ ἀδερφὲς ποὺ θὰ χωρισθοῦν τώρα ὁριστικὰ ὕστερ' ἀπὸ ἕναν ἄγριο καυγά, συγκινοῦνται ἐν τούτοις γιατὶ θυμοῦνται τὰ ἀγαπημένα παιδικά τους χρόνια, εἶναι ἕνα εὕρημα· ὁ κ. Χὸρν τὸ ἔντυσε ὅμως μ' ἕνα διάλογο τόσο ἄτονο καὶ τόσο κοινό, καὶ τὸ ἔπλεξε μ' ἕναν τρόπο τόσο βιαστικό, ὥστε ἀσφαλῶς ἡ μέγιστη πλειοψηφία τοῦ κοινοῦ οὔτε ὑποπτεύθηκε τὴ λεπτότητά του.

Τὸ ἔργο ἀδικήθηκε κι' ἀπὸ τὸ παίξιμο. Δὲν ἐννοῶ φυσικὰ τὸ παίξιμο τῆς Κας Κυβέλης, ποὺ σκόρπισε πάλι σπάταλη, τὴν ἀνεξάντλητη χάρη καὶ δροσιά της, κι' οὔτε καὶ τῆς Κας Κοτοπούλη, ποὺ ἂν καὶ ἐξεδήλωσε μὲ ἀρκετὲς σπασμωδικότητες τὴ δυσκολία ποὺ αἰσθανόταν νὰ ἐνσαρκώσει τὸν ἄπλαστο κι' ἀσαφῆ χαρακτῆρα τῆς Ἕλενας, κατόρθωσε ἐν τούτοις νὰ σκιαγραφήσει ἕναν τύπο· ὁ κ. Παπᾶς ἐπίσης κράτησε εὐσυνείδητα τὸν ρόλο του· οἱ ἄλλοι ὅμως ἠθοποιοί, καὶ προπάντων οἱ κ.κ. Λογοθετίδης καὶ Γιαννίδης, τόνισαν μὲ ἐκνευριστικὴ ἐπιμονὴ τὰ στοιχεῖα τῆς φάρσας, τὰ στοιχεῖα ἐκεῖνα ποὺ καταδίκαζαν τὸ ἔργο.

Τὸ «Δὲν Ἀγαπᾶμε τὸν ἴδιο» στάθηκε μόλις μιὰ βδομάδα στὸ πρόγραμμα. Ἀντικαταστάθηκε ἀπὸ τὴ «Σχολὴ τῶν Φορολογουμένων» τοῦ Vernenil. Εἶναι ἕνα κατασκεύασμα τοῦ βουλεβάρτου, μιὰ ἀπὸ κεῖνες τὶς συνθηματικὲς κομεντὶ ποὺ μόνον τὸ γοργὸ παίξιμο ἑνὸς ἄρτιου γαλλικοῦ θιάσου μπορεῖ νὰ κάνει ἀνεκτές.

ΑΛΚΗΣ ΘΡΥΛΟΣ

ΞΕΝΗ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ

ΓΑΛΛΙΑ (*)

Ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ μυθολογία ἐξακολουθεῖ νὰ ἐμπνέη πάντα τοὺς ξένους ποιητάς. Ὁ μῦθος τοῦ Ὀρφέως ποὺ ὑπαγόρεψε στὸν Ἄγγελο Σικελιανὸ τὸ «Διθύραμβο τοῦ Ρόδου» κ' ἐχάρισε στὰ νεοελληνικὰ γράμματα λυρικοὺς στίχους ἀληθινὰ ἁρμονικοὺς καὶ βαθεῖς, ὁ ἴδιος αὐτὸς μῦθος, πηγὴ διαρκῶς ἐκμεταλλεύσιμη, ποὺ κλείνει μέσα του τὴ θρησκευτικὴ καὶ ἠθικὴ διδασκαλία ἡ ὁποία ὁδηγεῖ τὸν ἄνθρωπο στὴ γαλήνη, μακρυὰ ἀπὸ τὰ πάθη, ἀνάγκασαν καὶ τὸν ποιητὴ François-Paul Alibert νὰ γράψη τὴν τραγῳδία του «Ὁ θάνατος τοῦ Ὀρφέως», ποὺ παίχτηκε γιὰ πρώτη φορὰ τὸν περασμένο Ἰούλιο στὸ ἀρχαῖο θέατρο τῆς Carcassonne.

Ὁ ποιητὴς παρουσιάζει τὸν Ὀρφέα τὴν ὥρα ποὺ βγαίνει ἀπὸ τὸν Ἅδη χωρὶς νὰ μπορέση νὰ πάρη τὴν ἀγαπημένη του Εὐρυδίκη μαζί του. Οἱ θεοὶ θὰ τὸν καταδιώξουν γιατὶ παρέβη τὶς διαταγές τους καὶ ἡ Βακχὶς Ἀγλαονίκη, ποὺ τὴν περιφρόνησε, θὰ τὸν μισήση χωρὶς οἶκτο. Ὄχι μονάχα ἡ Εὐρυδίκη θὰ χαθῆ παντοτεινὰ γιὰ τὸν Ὀρφέα, μα κι' αὐτὸς ὁ ἴδιος, ποὺ θὰ αἰσθανθῆ πῶς ἡ δύναμή του στὸν κόσμο λιγοστεύει. Ὅμως τὴν ψυχή του θὰ τὴν ἐξαγοράση μὲ τὸν πόνο καὶ γιὰ ν' ἀποφύγη τὰ θέλγητρα τὰ τόσο ἐπικίνδυνα τῆς Ἀγλαονίκης, θὰ παραδοθῆ μόνος του στὶς ἔξαλλες Βακχίδες.

«Ἡ ἐπιτυχία τῆς τραγῳδίας τοῦ Ἀλιμπέρ, ἂν δὲν ὑπῆρξε μεγάλη, γράφουν οἱ παρισινὲς ἐφημερίδες, πάντως ἦταν ἀξιόλογη. Ἀκούοντας τὸ ἁρμονικὸ ξετύλιγμα τῶν ὡραίων στίχων στοὺς ὁποίους ἡ χάρις καὶ ἡ δροσιὰ συγχωνεύεται μὲ τὴν πιὸ ἀνόρικη ἔμπνευση, θυμόταν κανεὶς τὶς ὑπέροχες μελῳδίες τοῦ Σαμαίν... Εἶναι ἕνα ἔργο κλασικὸ μαζὶ κι' ἀνθρώπινο.»

Ὁ γνωστὸς μουσικολόγος κ. Julien Tiersot ἀφιερώνει ἕνα ἀπὸ τὰ καλύτερά του βιβλία στὸν ἀθάνατο Μπάχ. Εἶναι διηρημένο σὲ δυὸ μέρη. Τὸ πρῶτο ἀσχολεῖται μὲ τὴ ζωὴ τοῦ μεγάλου μουσουργοῦ καὶ τὸ δεύτερο μὲ τὴν τεχνικὴ τοῦ ἔργου του. Ὁ κ. Τιερσό, ποὺ ὡς τώρα ἔχει δώσει ἀρκετὰ βιβλία, ἐξαιρετικῶς ἐνδιαφέροντα, προσφέρει πραγματικὴν ὑπηρεσία σ' ὅλους ἐκείνους ποὺ θαυμάζουν τὸ «γέρο-καντόρ», ὁ ὁποῖος κατώρθωσε σὲ μιὰν ἐποχή, ἀκόμα ἀνεξέλικτη ἀπὸ ἀντιστικτικῆς ἀπόψεως, νὰ χαρίση στὴν ἀνθρωπότητα τὰ αἰώνια ἀριστουργήματα τῆς ἐμπνευσμένης ψυχῆς του. Καὶ δὲν εἶναι ὑπερβολὴ αὐτὸ ποὺ ὁ Τιερσὸ γράφει τελειώνοντας τὸ βιβλίο του: «Ὁ Ἰωάννης-Σεβαστιανὸς Μπὰχ εἶναι ἡ αἰώνια μουσική.»

Τὸ 1935 θὰ ἑορτασθῆ στὸ Παρίσι καὶ σ' ἄλλες πόλεις τῆς Γαλλίας ἡ πεντηκονταετηρὶς τοῦ θανάτου τοῦ Βίκτωρος Οὐγκώ. Μὲ τὴν εὐκαιρία αὐτὴ ἄρχισαν ἀπὸ τώρα διάφοροι συγγραφεῖς νὰ ἐκδίδουν σχετικὰ βιβλία.

Ἓν' ἀπ' αὐτὰ εἶναι καὶ τὸ τομίδιο τοῦ κ. Ζὼρζ Μπατώ: «Βίκτωρ Οὐγκώ, ὁ ποντίφηκας καὶ ἡ δημαγωγία». Ὁ συγγραφεύς του ἐξετάζει τὸν πολιτικό, τὸν ὁποῖον ἀποκαλεῖ «ἀρχιτυμπανιστὴ τῆς δημαγωγίας». Αὐτονόητος εἶναι ὁ θόρυβος ποὺ προκλήθηκε. Ἕως σήμερα ὁ πατέρας τῶν «Ἀθλίων» ἦταν ὁ θεός, ποὺ κανένας δὲν μποροῦσε νὰ ἀγγίξη. Φαίνεται ὅμως πῶς μερικοὶ πιὸ θαρρολέοι, ἀλλὰ καὶ κάπως ἀνόητοι, θελουν μ' ἐπιχειρήματα σαθρὰ νὰ κλονίσουν τὴν ἀθάνατη δόξα τοῦ ποιητοῦ. Ὅπως ὅλοι οἱ μεγάλοι, καὶ ὁ Βίκτωρ Οὐγκὼ ἔχει τὶς ἀδυναμίες του καὶ τ' ἀποτυχημένα ἔργα του. Μὰ γι' αὐτὸ δὲν παύει νὰ εἶναι μιὰ ἀπὸ τὶς πιὸ ἰσχυρὲς διάνοιες τοῦ περασμένου αἰῶνος, τέτοια ποὺ ἡ σημερινὴ ἐποχή μας δὲν ἔχει νὰ ἐπιδείξη. Καὶ μονάχα τὸν οἶκτο, ὄχι τὴν ἀγανάκτηση, προκαλεῖ ἡ ἀκόλουθη ἐπιστολὴ κάποιου Κλὼντ Φαρρέρ, ποὺ χρόνια ἀγωνίζεται ν' ἀποδείξη τὸν ἑαυτό του σπουδαῖο συγγραφέα καὶ νὰ πετύχη τὴν ἐκλογή του στὴ Γαλλικὴ Ἀκαδημία: «Ὁ Βίκτωρ Οὐγκὼ — γράφει ὁ μισέλλην αὐτὸς λογοτέχνης — εἶναι χωρὶς ἀμφιβολία ὁ πιὸ μεγάλος ἠλίθιος τοῦ 19ου αἰῶνος. Καὶ ὁ 19ος αἰὼν ἔβγαλε, μὰ τὴν ἀλήθεια, ὄχι λίγους ἠλιθίους. Ὁ 19ος αἰὼν, μολονότι ὑπῆρξε μωρός, δείχτηκε συχνὰ εἰλικρινής. Ὁ Βίκτωρ Οὐγκὼ ποτέ. Δὲν εἶνε μονάχα ὁ βασιλιᾶς τῶν Ζοζέφ Πρυντόμ, ἀλλ' ἐπὶ πλέον, ὁ βασιληᾶς τῶν ἀνάνδρων. Ἀνανδρος στὸ σῶμα καὶ στὴν καρδιά.»

Tout de même, c' est un peu fort, aimable M. Farrère!

Ὁ ποιητὴς Marcel Ormoy, ἐντελῶς ἄγνωστος στὸ ἑλληνικό, ἴσως καὶ στὸ μεγάλο παρισινὸ κοινό, πέθανε πρὸ ἡμερῶν σὲ ἡλικία 42 ἐτῶν. Ὑπῆρξε ἀπὸ τοὺς αἰσθηματικοὺς ἐλεγειακούς, ποὺ τραγούδησαν περισσότερο γιὰ τὸν ἑαυτό τους παρὰ γιὰ τοὺς ἄλλους τὰ αἰώνια συναισθήματα τῆς ἀγάπης καὶ τοῦ θανάτου. Ὁλόκληρο τὸ λιγοστὸ ἔργο του ἐμπνέεται ἀπὸ τὴ μελαγχολία ποὺ ἀφίνουν στὴν ψυχή μας τὰ περασμένα καὶ τὸ ἀντίκρυσμα τῆς πονεμένης ζωῆς μας. Ἡ καλύτερη ποιητικὴ συλλογή του εἶναι «La vie est à ce prix» ποὺ τιμήθηκε μὲ τὸ βραβεῖο Μορεὰς τοῦ 1932

Σημειώνουμε ἐδῶ, γιὰ ὅσους πιθανὸν νὰ ἐνδιαφέρωνται, διάφορα ἀξιόλογα ἄρθρα γαλλικῶν περιοδικῶν. Ἡ «Revue de Paris» τοῦ περασμένου μηνὸς δημοσιεύει τὴ μελέτη τοῦ γνωστοῦ φιλέλληνος καθηγητοῦ καὶ μεταφραστοῦ τοῦ Παπαδιαμάντη κ. Octave Merlier «Ἡ Ἑλλὰς τοῦ 1934», ὅπου ἐξετάζεται διεξοδικὰ ἡ πολιτικὴ κατάσταση τῆς χώρας μας. Ἡ παρισινὴ ἑβδομαδιαία «Gringoire» μᾶς δίνει μίαν ἀνέκδοτη νουβέλλα τοῦ κ. Nicolas Ségur (Ν. Ἐπισκοποπούλου). Τὸ «Candide» ἄρχισε τὸ καινούργιο ρομάντσο τοῦ μεγάλου συγγραφέως Georges Duhamel: «Vue de la terre promise» ἀπὸ τὸ φύλλο τῆς 2 Αὐγ., ἀριθ. 542. Ἐπίσης, ἐξαιρετικὰ ἐνδιαφέρουσες καὶ διασκεδαστικὲς σελίδες θεατρικῶν ἀναμνήσεων τῆς «κομεντιὲν» Marie Samary (ποὺ εἶναι σήμερα ὀγδόντα χρονῶν), δίνουν τὰ παρισινὰ «Φιλολογικὰ Νέα» ἀπὸ τὸ φύλλο τῆς 21 Ἰουλ., ἀριθ. 614 καὶ πέρα. Ἡ ἴδια ἑβδομαδιαία ἐφημερὶς ἀφιέρωσε στὰ τρία της τελευταῖα φύλλα ὁλόκληρες σελίδες: στὴν Κορσικὴ (28 Ἰουλ., ἀριθ. 615) ὅπου γεννήθηκαν ὁ ἀκαδημαϊκὸς Abel Bonnard, καὶ Πιὲρ Ντομινίκ, ἡ Μαρία-Ἄννα Κομνηνοῦ καὶ ἄλλοι ἐξαίρετοι ποιητές, μυθιστορόφοι καὶ κριτικοί. — Στοὺς συγγραφεῖς οἱ ὁποῖοι σκοτώθηκαν στὸν πόλεμο (4 Αὐγ., ἀριθ. 616) μὲ τὴν εὐκαιρία τῶν εἴκοσι χρόνων ποὺ συμπληρώθηκαν ἀπὸ τότε, ὅπου ἀναρίθμητα ἀληθινὰ ταλέντα θερίστηκαν, ὅπως, π. χ., οἱ Ἐρνέστος Ψυχάρης, Σάρλ Πεγκὼ, Ἀλαὶν Φουρνιέ, Μιχαὴλ

(*) Στὸ προηγούμενο σημείωμά μου (τεῦχος 183, 1.8.34) ἀντὶ «Ἀλφρὲντ Μεγιὲρ» γράφε: «Ἀλφρέντ Μεζιὲρ» καὶ ἀντὶ «Μπεσκαὶρ» γράφε: «Μπεστιαὶρ»

Ψυχάρης, ἀδελφὸς τοῦ Ἐρνέστου καὶ γαμπρὸς τοῦ Ἀνατὸλ Φρὰνς, Λουὶ Περγκὼ — ἕνας ἀπὸ τοὺς πιὸ πρωτότυπους καὶ πιὸ σημαντικοὺς συγγραφεῖς — Σὰρλ Νειμός, Γαβριὴλ-Τριστὰν Φρανκονί, Σὰρλ Μύλλερ, Ἀντριὲν Μπερτράν, Πὼλ Ντρουό, Φρανσουὰ Λαφὸν καὶ τόσοι, τόσοι ἄλλοι.— Καὶ τέλος στὸν Πὼλ Βερλαὶν (11 Αὐγ., ἀριθ. 616), τὸν μουσικώτατο αὐτὸν ποιητὴ ποὺ μαζὶ μὲ τὸν Μπωντελαὶρ καὶ τὸν Ρεμπὼ, ἀποτελοῦν τὶς τρεῖς φωτεινὲς δόξες τῆς Γαλλίας.

* Καινούργια ἀξιοπρόσεχτα ρωμάντσα ἐκδοθήκανε τοῦ Ἀνρὶ Μπορντὼ: «Le chêne et les roseaux» καὶ τοῦ Ignace Legrand: «A sa lumière».

* Τὸ μεγάλο βραβεῖο μυθιστορήματος 1934 τῆς Βελγικῆς Ἀκαδημίας δόθηκε στὸν βελγογάλλο συγγραφέα Franz Hellens

* Στὸ Παρίσι γιορτάστηκε ἡ ἑκατονταετηρίδα τοῦ ζωγράφου Edgar Degas, γιὰ τὸν ὁποῖο δημοσιεύτηκαν μερικὰ ἄρθρα καὶ στὸν ἑλληνικὸ Τύπο.

* Στὶς 5 Αὐγούστου συμπληρώθηκαν εἴκοσι χρόνια ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ κριτικοῦ Ζὺλ Λεμαίτρ, τοῦ ὁποίου ἡ σειρά: «Οἱ σύγχρονοι» καὶ σήμερα ἀκόμα μπορεῖ νὰ προσφέρῃ θετικὴ ὑπηρεσία σ' ὅσους ἀσχολοῦνται μὲ τὴν πνευματικὴ παραγωγὴ τῆς προπολεμικῆς ἐποχῆς. Ὁ Λεμαίτρ ὑπῆρξε ἕνας ἀπὸ τοὺς πιὸ πνευματώδεις κριτικοὺς καὶ μεγάλος θαυμαστὴς τοῦ Ρενάν.

* Ἐξαιρετικὰ ἐνδιαφέρον ἄρθρο δημοσιεύτηκε στὰ παρισινὰ «Φιλολογικὰ Νέα» (4 Αὐγ., ἀριθ. 616) γιὰ τὸν Φερντινὰν Μπρυνετιέρ, γραμμένο ἀπὸ τὸν Ἀνρὶ Ντὲ Ρενιὲ

* Ἕνας μικρὸς ὅμιλος σχηματίστηκε στὸ Παρίσι ἀπὸ διαφόρους διανοουμένους γιὰ νὰ προστατέψουν ἀπὸ τὴ λησμονιὰ καὶ νὰ διαδώσουν τὸ ἔργο τοῦ βελγογάλλου μυθιστοριογράφου André Baillon, ἀπὸ τὰ πιὸ γερὰ ταλέντα ποὺ φάνηκαν τὰ τελευταῖα τοῦτα χρόνια. Μ' ὅλα ὅμως τὰ ἀναμφισβήτητα προτερήματά του, ὁ Μπαγιὸν δὲν κατόρθωσε να ἐπιβληθῇ στὸ μεγάλο κοινό, καὶ οἱ ἀπειράριθμοι εἰλικρινεῖς θαυμαστές του στάθηκαν πάντα νωθροὶ στὸ νὰ προπαγανδίσουν τὸ ἔργο του. Ἀπὸ τὴ λύπη του καὶ ἀπὸ μιὰ ἀρρώστια ποὺ τὸν βασάνιζε, πέθανε πρὸ δύο ἐτῶν μόλις πενήντα χρόνων.

Οἱ ἐφημερίδες ἀνέγραψαν τὸ θάνατο τοῦ στρατάρχου Λυωτέ, ἐλευθερωτοῦ τοῦ Μαρόκου, ποὺ ὑπῆρξε μιὰ ἀπὸ τὶς μεγάλες μορφὲς τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας. Πρῶτ' ἀπ' ὅλα ἦταν στρατιώτης, μὲ θαυμαστὴ δημιουργικὴ πνοή, κι' ἂν ἡ Γαλλικὴ Ἀκαδημία τὸν συγκατέλεξε στὰ μέλη της, ἡ τιμὴ αὐτὴ ἀπευθυνόταν περισσότερο στὸν ἄνθρωπο ποὺ μὲ τὴ δράση του καὶ τὸ ἔργο του ἔγραψε τὶς ὡραιότερες σελίδες παρὰ στὸν καθαρῶς λογοτέχνη, ποὺ δὲν ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ παρὰ τὴν ἀλληλογραφία του καὶ τοὺς λόγους του.

Ἄλλοι θ' ἀσχοληθοῦν μὲ τὸ τί προσέφερε στὴν πολιτικὴ τῆς χώρας του. Ἐδῶ ἁπλῶς ἀπὸ καθῆκον ἐνημερότητος ἀναγράφουμε ἕνα θάνατο ποὺ γιὰ τὴ Γαλλία ἀποτελεῖ πραγματικὰ ἐθνικὴ ἀπώλεια καὶ δημιουργεῖ δυσαναπλήρωτο κενό.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΡΑΤΣΙΚΑΣ

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

Ἀγνῆς Ρουσσοπούλου-Σουδίτου: *«Τί πρέπει νὰ γνωρίζῃ ὁ πολίτης»*.

Τὸ βιβλίο τοῦτο σκοπὸ ἔχει νὰ κατατοπίσει τοὺς τελειοφοίτους τῶν σχολείων Μέσης Ἐκπαιδεύσεως στὴ λειτουργία τῶν κυριωτέρων ὀργανωμένων συστημάτων τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, ποὺ σ' ἕνα ὡρισμένο σταυροδρόμι τῆς ἀλληλεπίδρασής των βρίσκεται κάθε ἄτομο, καὶ νὰ διδάξει ἔτσι τοὺς μελλούμενους δασκάλους, ὑπαλλήλους, ἐπιστήμονες, ἐπαγγελματίες, φορολογουμένους, ψηφοφόρους κλπ. τὰ χρέη καὶ τὰ δικαιώματά τους, καθὼς καὶ τὰ ἰδανικὰ ὅπου πρέπει νὰ τείνουν καὶ τὴν καλύτερη ὀργάνωση ποὺ πρέπει νὰ ἐπιδιώξουν ὅταν μποῦν συνειδητὰ στὴ ζωή. Ὁ σκοπός του λοιπὸν εἶναι παιδαγωγικός, κι' ἂν κρίνομε ἀπὸ τὴν εὐκολία καὶ τὴν εὐχαρίστηση μὲ τὴν ὁποία διαβάζεται, τὴ διαύγεια τῶν ἐννοιῶν, τὴ συστηματικὴ διαίρεση καὶ κατανομὴ τῆς ὕλης, πρέπει νὰ ποῦμε πὼς τὸν ἐπέτυχε πέρα ὡς πέρα. Ἡ κ. Ρουσσοπούλου ἔχει δουλέψει τὸ θέμα της πολὺν καιρό, μὲ ἀπόλυτη πίστη, ἐνδιαφέρον καὶ ἀγάπη. Καὶ εἶναι φανερὸ σὲ κάθε ἀναγνώστη πὼς οἱ 280 σελίδες του εἶναι τὸ κατασστάλαγμα πολὺ μεγαλύτερης συσσωρευτικῆς ἐργασίας, πὼς προέρχεται ἀπὸ περίσσεια ἀσφαλῶν γνώσεων, πὼς δὲν εἶναι οὔτε πρόχειρο ἀπάνθισμα, οὔτε τὸ ἄπαντο ἐκπόλαιης πληροφοριακῆς πολυπραγμοσύνης. Ἡ ἁπλότητά του δὲν εἶναι ἡ νερουλὴ ἀναλυτικότητα, ποὺ δὲν ἔχει τίποτ' ἄλλο νὰ πεῖ, ἀλλὰ τὸ συμπυκνωμένο ξελαγάρισμα, ὅπου τὰ περιττὰ ἀφαιρέθηκαν καὶ οἱ περίπλοκες ἔννοιες ἀποστρογγυλώθηκαν μὲ πολύωρο δούλεμα. Ἡ κ. Ρουσσοπούλου κατώρθωσε ν' ἀπαλλαχτῇ ὁλωσδιόλου ἀπὸ τὴ συγκεχυμένη λυρικότητα τῶν ἐννοιῶν καὶ ν' ἀποδείξει ἔτσι σὲ κείνους ποὺ χρειάζονται ἀκόμα τέτοιες ἀποδείξεις — ἀλλὰ ποὺ φοβοῦμαι πὼς εἶναι οἱ πιὸ ἀδιαπέραστοι σ' αὐτές — πὼς τὸ γυναικεῖο μυαλὸ κάθε ἄλλο παρ' ἀντίθετο εἶναι πρὸς τὴν αὐστηρὴ συστηματικότητα καὶ τὴν ὁλοκληρωμένη νόηση, δίνοντας ἔργο ἀνδρικὸ μὲ τὴν καλύτερη σημασία τῆς λέξης. Χωρὶς νὰ εἶναι συστηματικὴ παιδαγωγός, ἡ κ. Ρουσσοπούλου προσαρμόζεται πολὺ περισσότερο πρὸς τὶς παιδαγωγικὲς ἀρχὲς καὶ ἀποδείχνει ἔτσι τὸ παλιὸ δόγμα πὼς χρειάζεται πρῶτ' ἀπ' ὅλα ἡ τέλεια γνώση καὶ ἡ πνευματικὴ ἰσορροπία ἐκείνου ποὺ θέλει κάτι νὰ μεταδώσει, δόγμα ποὺ χωρὶς νὰ τὸ ἀρνούμαστε, τὸ ξεχνοῦμε τελευταῖα πολλὲς φορές. Ἡ γλῶσσα της ἐπίσης, ἁπλὴ καθαρεύουσα γιὰ λόγους σκοπιμότητος, γιὰ τὴν πιθανὴ ἔγκριση τοῦ βιβλίου ὡς βοηθήματος στὰ σχολεῖα τῆς Μ. Ἐκπαιδεύσεως, ἀντίθετα ἀπὸ τὴ μεταμφιεσμένη καθαρεύουσα πολλῶν ξεσπαθωμένων δημοτικιστῶν, εἶναι προσαρμοσμένη πρὸς τὸ πνεῦμα καὶ τὴ σύνταξη τῆς δημοτικῆς καὶ παρουσιάζει εὐχάριστα ὅ,τι θεωρεῖται ξηρὸ καὶ μὲ ἄνετες σύντομες φράσεις τοὺς πιὸ στριμένους συλλογισμούς. Γιατὶ ἡ κ. Ρουσσοπούλου εἶναι ἀληθινὴ δημοτικίστρια μὲ σωστὸ γλωσσικὸ αἰσθητήριο. Καὶ

μόνο τέτοιοι δημοτικιστὲς μποροῦν νὰ χειρισθοῦν χωρὶς δυσκολία καὶ τὴν καθαρεύουσα καὶ τὴ δημοτική. Ἂν λογαριάσομε ἀκόμα πὼς εἶναι τὸ πρῶτο βιβλίο στὸ εἶδος του—ὅσα σχετικὰ ὑπάρχουν εἶναι ἢ πολὺ λεπτομερειακά, ἢ ἱστορικά, ἢ εἰδικὰ—καὶ πὼς ὡς τώρα οἱ καθηγητὲς οἱ ἐπιφορτισμένοι μὲ τὸ μάθημα οὔτε ἤξεραν ἀπὸ ποῦ ν' ἀρχίσουν, οὔτε ἔβλεπαν καθαρὰ τὰ σύνορα τῆς ὕλης των, θὰ φανερωθῇ καλύτερα ἡ χρησιμότητα τῆς ἐργασίας αὐτῆς, ποὺ κάνει πραγματοποιήσιμο τὸ πρόγραμμα τῆς διδασκαλίας τῆς πολιτειακῆς ἀγωγῆς στὰ σχολεῖα μας.

Τὸ ὅτι τὰ ἱστορικά της τμήματα εἶναι σχετικὰ πολὺ σύντομα καὶ κάπως βιαστικά, μπορεῖ κατὰ τὴ γνώμη μου νὰ θεωρηθῇ μᾶλλον πλεονέκτημα παρὰ ἔλλειψη τῆς μελέτης αὐτῆς. Ἐξὸν ποὺ ὁ χρόνος τῆς διδασκαλίας εἶναι πολὺ περιωρισμένος κι' ἂν ἀρχίσομε ἀπὸ ἱστορικὲς ἀναλύσεις δὲ θὰ φτάσομε ποτὲ στὴ σύγχρονη πραγματικότητα, ἔχω τὴν ἰδέα πὼς δὲ διαφωτίζει τόσο ἡ ἱστορία τὸ παρόν, μὲ τὰ ἀναγκαστικὰ ἁπλούστερα κοινωνικὰ συστήματα ποὺ παρουσιάζει, ὅσο ἡ πλατύτατη μελέτη τοῦ γύρω μας κόσμου διαφωτίζει καὶ δίνει τὸ νοητικὸ μέσο γιὰ τὴν κατανόηση τῆς ἱστορίας. Καὶ θὰ ἤθελα, πειραματικὰ τουλάχιστο, νὰ ἐφαρμοζόταν μιὰ φορὰ στὰ σχολεῖα μας ἡ ἀναδρομικὴ μέθοδος στὴ διδασκαλία τῆς ἱστορίας, ὥστε νὰ μὴ συναντοῦμε πιὰ ἀνθρώπους ποὺ νὰ γνωρίζουν μὲ λεπτομέρειες τὶς μεταρρυθμίσεις τοῦ Κλεισθένους καὶ νὰ μὴν ἔχουν ἰδέα τί εἶναι ὁ σταφιδικὸς ὀργανισμὸς ἢ ἡ ἐλευθέρα ζώνη τῆς Θεσσαλονίκης. Καὶ ὅσο γιὰ τὴν ὑποθετικὴ δυσκολία τῆς κατανόησης τῶν πολύπλοκων φαινομένων τῆς σύγχρονης ζωῆς, δὲ βλέπω γιατὶ τὸ μικρὸ παιδὶ δὲ θὰ καταλάβει τὴν ἐκλογὴ τῶν δημοτικῶν συμβούλων, καὶ θὰ ἐννοήσει π. χ. τὴν πάλη τῶν μνηστήρων τῆς Πηνελόπης, ποὺ μὲ βασάνιζε μῆνες στὸ Ἑλληνικὸ σχολεῖο: πὼς ἐπενέβαιναν αὐτοὶ οἱ κύριοι ἐνῶ ὑπῆρχε νόμιμος διάδοχος καὶ ἐνῶ τελοσπάντων δὲν τοὺς ἤθελε ἡ Πηνελόπη. Ἀλλ' αὐτὸ φυσικὰ εἶναι γενικώτερο φιλοσοφικὸ καὶ παιδαγωγικὸ ζήτημα ποὺ ἀξίζει νὰ τὸ πραγματευθῇ κάποτε ἕνας ἀπὸ τοὺς παιδαγωγούς μας. Ἡ κ. Ρουσσοπούλου, γερὰ κατατοπισμένη στὴν πραγματικότητα, δὲ δυσκολεύεται νὰ τὸ λύσει στὴ δική της γνωστικὴ περιοχὴ μ' ἕνα συμβιβασμὸ ἀπὸ τοὺς καλύτερους, ρίχνοντας τὸ κέντρο τοῦ βάρους στὶς σύγχρονες σχέσεις τῆς ὀργανωμένης κοινωνικῆς ζωῆς.

Γιὰ ὅλα τοῦτα ἀξίζει νὰ συστηθῇ τὸ βιβλίο αὐτὸ ὄχι μόνο στοὺς ἐφήβους γιὰ τοὺς ὁποίους προορίζεται, ἀλλὰ καὶ στὸ πολὺ κοινὸ ποὺ κατέχει κάποιο θεμέλιο γενικῆς μόρφωσης, καὶ ἰδιαίτερα στὶς γυναῖκες τῆς μέσης ἀστικῆς τάξεως ποὺ μένουν ἀκόμα ἐξαιρετικὰ ἀπληροφόρητες γιὰ τὶς ἁπλούστερες λειτουργίες τοῦ κράτους καὶ τῆς κοινωνίας ὅπου καλοῦνται νὰ λάβουν μέρος καὶ γιὰ τὶς στοιχειώδεις οἰκονομικές, νομικὲς καὶ ἀστικὲς διατάξεις ποὺ ρυθμίζουν τὴν ἀτομική τους ζωή.

Ὅσοι μᾶς γνωρίζουν, θ' ἀπορήσουν ποὺ τόσο ἀνεπιφύλαχτα ἐπαινέσαμε τὴν ἐργασία τῆς κ. Ρουσσοπούλου. Ἀλλὰ οἱ ἐπιφυλάξεις μας ἀνάγονται στὸ μεταφυσικὸ καὶ κοινωνιολογικὸ ἐπίπεδο καὶ δὲν μποροῦν νὰ θίξουν τὴν ἀδιαμφισβήτητη ἀξία της. Καὶ πρῶτο: ἂν ἡ διδασκαλία τῆς πολιτειακῆς ἀγωγῆς περιοριστεῖ στὴν τελευταία τάξη τῶν σχολείων τῆς Μ. Ἐκπαιδεύσεως μὲ ἐγχειρίδιο τὸ βιβλίο αὐτό, φοβοῦμαι πὼς θὰ μείνει θεωρητικὴ καὶ λογοκοπικὴ παράδοση. Ἂν ὁ μεγάλος τὸ διαβάζει εὐχάριστα καὶ γρήγορα, εἶναι γιατὶ μέσα ἀπὸ τὴ ζωὴ καὶ τὰ παλαίματά του, ἀπὸ τὶς συγκρούσεις στὶς ὁποῖες βρέθηκε, ἔμαθε πολλὰ πράματα, πληρώνοντάς τα πολλὲς φορὲς ἀρκετὰ ἀκριβά, προσοικειώθηκε διάφορες ἔννοιες καὶ ἦρθε σ' ἐπαφὴ μὲ ὀργανισμούς, ταμεῖα, τράπεζες, σωματεῖα, ἀρχές, κλπ., διάβασε χιλιάδες ἐφημερίδες καὶ ξεκαθαρίστηκαν μέσα στὸ νοῦ του ὕστερα ἀπὸ πολλὰ παρατηρήματα, οἱ στοιχειώδεις διατάξεις, ὑποχρεώσεις, κυρώσεις, δικαιώματα, κλπ. Διαβάζοντας τὸ βιβλίο τῆς κ. Ρουσσοπούλου, συνειδητοποιεῖ μόνο καὶ συστηματοποιεῖ ὅσα ξέρει, ὅπως μοῦ συνέβη καὶ μένα, ποὺ σὲ πολὺ λίγες σελίδες μπορῶ νὰ πῶ βρῆκα κάτι τελείως νέο καὶ ἄγνωστο. Ὁ νέος ὅμως τῶν 17—20 χρονῶν δὲν ἔχει ἀκόμα συναντήσει τόσο ἄμεσα καὶ τόσο δίπλα του ὅλες αὐτὲς τὶς ἐπιδράσεις καὶ σχέσεις, καὶ δὲν ἔχει μελετήσει τὰ ἴδια τὰ πράματα. Εἶναι γνωστὸ πὼς στὴν Ἀμερική, ἀπὸ τὴν Γ' τάξη τοῦ δημοτικοῦ ὡς τὸ τέλος σχεδὸν τοῦ Γυμνασίου τὸ μάθημα τῆς πολιτειακῆς ἀγωγῆς (civics) παίρνει 4—6 ὧρες τὴν ἑβδομάδα. Τὰ παιδιὰ μελετοῦν πηγαίνοντας στὰ διάφορα δημόσια γραφεῖα, καταστήματα, ταχυδρομεῖα, ἐργοστάσια, ὀργανισμοὺς κλπ. τὴν ὀργάνωσή τους, καταστρώνουν μόνα τους διαγράμματα καὶ στατιστικές, ἐρωτοῦν διάφορα ἄτομα τοῦ περιβάλλοντος γιὰ τὴν ἐργασία τους, τὶς ὑποχρεώσεις τους κλπ. καὶ ἡ θεωρητικὴ κατανόηση ὕστερα ἀπὸ ὅλ' αὐτὰ θὰ τοὺς εἶναι εὔκολη καὶ εὐχάριστη, γιατὶ τοὺς θυμίζει σὲ κάθε βῆμα χεροπιαστὰ παραδείγματα ἀπὸ τὴν προσωπική τους ἐμπειρία. Τὸ ἴδιο θὰ θέλαμε ἂν ὄχι νὰ ἐφαρμοστῇ ἀμέσως, τουλάχιστο νὰ τεθῇ ὡς σκοπὸς ἀπώτερος στὰ δικά μας σχολεῖα, ἀπὸ τὴν Ε'. π. χ. τοῦ δημοτικοῦ, ὥστε στὴν τελευταία τάξη τοῦ Γυμνασίου, μὲ τὸ βοήθημα τῆς κ. Ρουσσοπούλου στὰ χέρια, νὰ ἐπισκοπήσουν τὰ διάφορα φαινόμενα ποὺ ἔχουν ἤδη μελετήσει, νὰ τὰ ταξιθετήσουν στὸ μυαλό τους καὶ νὰ εἶναι σὲ θέση καὶ νὰ τὰ συζητήσουν ἀκόμα. Σ' αὐτὰ εἶμαι βέβαιη πὼς ἡ κ. Ρουσσοπούλου δὲ θἄχει καμίαν ἀντίρρηση, ἀλλὰ θὰ ἤθελα νὰ ἰδῶ τονισμένη ρητὰ τὴν ἀπαίτηση τούτη.

Καὶ κάτι ἀκόμα: Ἡ κ. Ρουσσοπούλου φαίνεται πὼς ὑπονοεῖ ὅτι ἕνα τέτοιο βιβλίο, ἔστω κι' ἂν δὲν περιορίζεται στὴν ἁπλὴ ἔκθεση τῶν ὑφισταμένων νόμων καὶ κανονισμῶν, μπορεῖ νὰ γραφῇ χωρὶς φιλοσοφικὲς προϋποθέσεις γιὰ τὴ φύση καὶ τοὺς σκοποὺς τῆς κοινωνίας, καὶ σὰ νὰ νομίζει ὅτι ὁ κοινὸς νοῦς εἶναι ἀρκετὸς γιὰ νὰ λύσει ὅλα τὰ προβλήματα καὶ νὰ ξεδιαλέξει κάθε φορὰ τὸ σωστό. Στ' ἀλήθεια ὅμως ἔχει καὶ κείνη πολὺ καθορισμένες κοινωνιολογικὲς θεωρίες, χρωματισμένες καθαρὰ χρονικὰ καὶ τὶς προσφέρει στὸν ἀναγνώστη μὲ ἀφέλεια, σὰν

κάτι αὐτονόητο καὶ φυσικό. Οἱ προϋποθέσεις αὐτὲς εἶναι: α) πὼς οἱ πολλοὶ κρίνουν καλύτερα ἀπὸ τοὺς λίγους, β) πὼς ἡ μέθοδος τῆς λαϊκῆς ἀντιπροσώπευσης καὶ τῆς προσέλκυσης τοῦ πλήθους μὲ δῆθεν κειστικὰ λόγια καὶ διαφωτισμοὺς ἐγγυᾶται τὴν πρόοδο, γ) πὼς ὁ ἀπώτατος σκοπὸς τῆς ὀργανωμένης ἀνθρώπινης συμβίωσης εἶναι ἡ γενικὴ εὐημερία καὶ δ) πὼς τὰ σοσιαλδημοκρατικὰ κόμματα ὄχι μόνον ἐπιδιώκουν αὐτὸ τὸ σκοπὸ καὶ ξέρουν νὰ τὸν πραγματοποιήσουν, ἀλλὰ καὶ πὼς ἀντιπροσωπεύουν τὴ μελλοντικὴ κατεύθυνση. Δὲ συζητοῦμε ἐδῶ τὸ περιεχόμενο τῶν ἀρχῶν αὐτῶν· δὲ θὰ εἶχε σημασία τὸ ἂν εἴμαστε σύμφωνοι ἢ ὄχι. Ἀλλὰ ὑποστηρίζομε πὼς ἔχομε χρέος ἀπέναντι στὴ νέα γενεὰ νὰ μὴν τῆς δίνομε ἀνεξέλεγκτα, καὶ μὲ τὴν ὑποβολὴ ποὺ περιέχουν οἱ λέξεις «σωστότερο», «καλύτερο», πιὸ «προοδευμένο» κλπ., δόγματα κάθε ἄλλο παρὰ ἀποδειγμένα. Ἀλλὰ ἢ νὰ τοὺς τὰ δίνομε σὰ σύμβολα πίστεως δικά μας, ποὺ νὰ εἶναι ἐλεύτεροι νὰ τὰ δεχτοῦν ἢ ὄχι, ἢ νὰ τοὺς ἀφήνομε νὰ τὰ συζητήσουν καὶ νὰ τοὺς διαφωτίσομε καὶ γιὰ τὴν ἀντίθετη ἄποψη μὲ ἀμεροληψία — ἂν μποροῦμε. Γιατὶ ἀλλιῶς κινδυνεύει νὰ ἐξασκήσομε ἕνα βιασμὸ τοῦ νοῦ, χειρότερο ἴσως ἀπὸ τοὺς παλιοὺς ἐκβιασμοὺς τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῆς «ἐλέῳ Θεοῦ» βασιλείας, ποὺ γίνονταν ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς ὕποπτοι μὲ τὴν ἐξωτερικὴ βία ποὺ χρησιμοποιοῦσαν. Κι' ἂν προσθέσομε στὶς προϋποθέσεις αὐτὲς τῆς κ. Ρουσσοπούλου τὸν ἀναγκαστικὸ συμβιβασμὸ ποὺ θὰ κάνει μὲ τὶς ἀρχές της — καθε ἄνθρωπος ποὺ σκέπτεται ἐλεύθερα εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ ὑποχωρήσει ὁπωσδήποτε, ἂν πρόκειται νὰ τὰ σιάξει μὲ τὸ κυρίαρχο παρόν, ποὺ δὲν μπορεῖ ποτὲ νὰ τὸν ἱκανοποιήσει ὁλωσδιόλου — θὰ ἰδοῦμε πὼς μέσα ἀπὸ τὶς γραμμὲς τοῦ βιβλίου αὐτοῦ θὰ κατασταλάξει στὸ μυαλὸ τῶν νέων ποὺ θὰ τὸ διαβάσουν ἕνα σύστημα ἀνεξελέγκτων δογμάτων κάθε ἄλλο παρὰ καθαρὸ καὶ συνεπές. Κι' ὅταν φτάσουν στὸ σημεῖο ποὺ θὰ κλονιστεῖ μέσα τους καὶ θὰ τ' ἀρνηθοῦν γιὰ τὸν ἕνα ἢ τὸν ἄλλο λόγο, ὑπάρχει τότε φόβος πὼς θὰ τὰ πετάξουν μονομιᾶς, τὰ χρήσιμα ποὺ ἔμαθαν μαζὶ μὲ τὶς ἀναπόδειχτες βάσεις τους. Κινδυνεύομε τέλος μὲ τὸ σύστημα αὐτὸ τῶν παραδοχῶν ποὺ τοὺς δίνομε, νὰ τοὺς καταστήσομε ἄδικους καὶ προκατειλημμένους ἐνάντια στὶς νέες μορφὲς κοινωνικῆς σύμπηξης καὶ ὀργάνωσης ποὺ ἀναπηδοῦν ὁλόγυρά μας στὴν ἐξαιρετικὰ μεταβατικὴ τούτη ἐποχή, καὶ ἀνίκανους νὰ κατολάβουν καὶ νὰ ἐκτιμήσουν τὶς ἀφυπνισμένες βαθειὲς καὶ προαιώνιες δυνάμεις ὅπου στηρίζονται σήμερα κινήματα σὰν τοῦ Μουσσολίνι καὶ τοῦ Γκάντι.

ΕΛΛΗ ΛΑΜΠΡΙΔΗ

ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

Kostes Palamas: «A man's death». («Θάνατος Παλληκαριοῦ»), translated by A. E. Phoutrides, foreword by D. C. Hesseling.

Giorgio Zoras: La collezione greca «Per conoscere Costis Palamas».

Σόλωνος Π. Βογιατζάκη καὶ Νικολ. Β. Τωμαδάκη: «Βιβλιογραφία Διονυσίου Σολωμοῦ (1825—1933)» δρ. 30.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΚΙ' ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

Εἰς τὴν «Πρωΐαν» (22 Αὐγ.) ὁ κ. Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος, γράφων διὰ τὸ Μουσεῖον Λοβέρδου, ποὺ ἐδωρήθη εἰς τὸ κράτος, καὶ χαρακτηρίζων τὴν δωρεὰν αὐτὴν ὡς μίαν ἀπὸ τὰς πράξεις ἐκείνας «ποὺ ἀποτελοῦν σταθμοὺς στὴν ἀνάπτυξη τοῦ πολιτισμοῦ ἑνὸς τόπου», παρατηρεῖ ὅτι, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, μὲ τὰς καλλιτεχνικὰς συλλογὰς ποὺ περιλαμβάνει, προσφέρει «πλούσιους πυρῆνες ποὺ ἀργὰ ἢ γρήγορα θὰ σχηματίσουν ἐξαιρετικοῦ ἐνδιαφέροντος (ἰδιαίτερα μουσεῖα» καὶ ὑποδεικνύει τὴν ἀνάγκην ἱδρύσεως πινακοθήκης καθαρῶς νεοελληνικῆς τέχνης, ἡ ὁποία νὰ τὴν παρουσιάζῃ εἰς ὅλην τὴν ἔκτασιν τῆς ἱστορίας καὶ τῆς παραγωγῆς της. Ἡ ὑπόδειξις ἔχει ἀσφαλῶς τὴν θέσιν της καὶ ἔρχεται εἰς ἐνίσχυσιν καταβαλλομένης ἤδη σχετικῆς προσπαθείας, ἡ ὁποία ἤρχισε μὲ τὴν συγκέντρωσιν μερικῶν ἔργων Ἑλλήνων ζωγράφων καὶ γλυπτῶν εἰς αἴθουσαν τῆς Ἐθνικῆς Πινακοθήκης.

—Εἰς τὴν ἰδίαν ἐφημερίδα (12 Αὐγ.) ἄρθρον τοῦ κ. Στράτη Μυριβήλη ὑπὸ τὸν τίτλον «Λογοτεχνία καὶ πολιτική», εἰς τὸ ὁποῖον ὑποστηρίζεται ἡ γνώμη ὅτι δύο ἀπὸ τοὺς σημερινοὺς δικτάτορας καὶ ἀρχηγοὺς μεγάλων λαῶν, ὁ Χίτλερ καὶ ὁ Μουσολίνι, ἐπιβάλλονται μὲ τὴν ρητορικήν των δεινότητα καὶ ὅτι καὶ οἱ δύο ἐκμεταλλεύονται ὅσον ἠμποροῦν καλύτερα τὴν φαντασίαν τῶν μαζῶν, μὲ τὸν ἔντονον λόγον, τὴν λυρικὴν ἔκφρασιν καὶ τὴν χρησιμοποίησιν παλαιῶν συμβόλων.

— Εἰς τὴν αὐτὴν ἐφημερίδα (24 Αὐγ.) ὁ κ. Φῶτος Πολίτης ἐπικρίνει τὸν μελετώμενον ἐξωραϊσμὸν τῶν χώρων γύρω ἀπὸ τὰ ἱστορικά μας μοναστήρια,—ὁ ἐξωραϊσμὸς αὐτὸς πρόκειται νὰ ἀρχίσῃ ἀπὸ τὸ Δαφνί, πρωτοβουλίᾳ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ὀργανισμοῦ Τουρισμοῦ, —καὶ παραθέτει δύο σχετικὰς γνώμας - διαμαρτυρίας, τοῦ Γερμανοῦ ζωγράφου κ. Κλάους Φρήσλαντερ καὶ τοῦ καθηγητοῦ τοῦ Πολυτεχνείου κ. Δ. Πικιώνη, μὲ τὰς ὁποίας ἀποδεικνύεται πόσον ἀντικαλλιτεχνικὴ καὶ ἄστοχος θὰ ἦτο ἡ μεταβολὴ τῆς «ἀχτένιστης κι' ἀκούρευτης ἐξοχῆς σὲ κατακάθαρο καὶ στιλπνὸ ἀγγλικὸ πάρκο».

— Εἰς ἀρκετὰς ἀθηναϊκὰς ἐφημερίδας σύντομα βιογραφικὰ μᾶλλον παρὰ κριτικὰ σημειώματα διὰ τὸν Μένον Φιλήνταν, εἰς καμμίαν ὅμως ἐκτενῆ καὶ ἐνυπόγραφα ἄρθρα διὰ τὸ ἐπιστημονικὸν καὶ λογοτεχνικὸν ἔργον του. Διὰ τὴν σιωπὴν αὐτὴν δὲν νομίζομεν ὅτι εἶναι ἀνεύθυνοι οἱ γράφοντες εἰς τὰς ἐφημερίδας ἐπιστήμονες καὶ λογοτέχναι μας.

—Εἰς τὸν «Νέον Κόσμον» (15 Αὐγ.) ἄρθρον τοῦ κ. Ἀρ. Καμπάνη περὶ τοῦ Ἐπ. Κυριακίδη καὶ ἰδίως περὶ τῆς ἱστορικῆς ἐργασίας του.

— Εἰς τὸ «Ἐλεύθερον Βῆμα» (15 Αὐγ.) ὁ κ. Ζαχ. Παπαντωνίου μᾶς πληροφορεῖ ὅτι κατόπιν ἐρεύνης ἐξηκρίβωσε ὅτι ἡ μουσικὴ τῆς περίφημης «Ἀνθισμένης μυγδαλιᾶς» (στίχοι τοῦ κ. Γ. Δροσίνη) εἶναι Κεφαλλονίτικη καντάδα, γράφων δὲ γενικῶς περὶ ἰδεαλιστικοῦ τραγουδιοῦ, παρατηρεῖ ὅτι ἡ περασμένη γενεά, ἂν κριθῇ ἀπὸ τὰ λίγα ἔστω τραγουδάκια ποὺ ἀποτελοῦσαν τὸν μουσικόν της πλοῦτον καὶ δὲν εἶχαν καμμίαν σχέσιν μὲ τὰ «ταγκό» καὶ τὰ «φὸξ-τρότ» ποὺ κάνουν τὸν ἄνθρωπον ἀνόητον, ἦτο περισσότερον πολιτισμένη ἀπὸ τὴν σημερινήν.

— Εἰς τὰς περισσοτέρας ἀθηναϊκὰς ἐφημερίδας (12 καὶ 13 Αὐγ.) ἐσχολιάσθη δυσμενῶς ἡ διδασκαλία τῶν «Φοινισσῶν» τοῦ Εὐριπίδου εἰς τὸ Στάδιον ἀπὸ τὸν ὀργανισμὸν «Ἀρχαῖον Δρᾶμα». Δυσμενεῖς, ἐπίσης, ἦσαν καὶ αἱ κρίσεις (ἐφημ. 22 καὶ 23 Αὐγ.) διὰ τὴν «Ἠλέκτραν» τοῦ Σοφοκλέους, ἡ ὁποία ἐδιδάχθη εἰς τὸν αὐτὸν χῶρον καὶ ἀπὸ τὸν ἴδιον ὀργανισμόν. Ἰδιαιτέρως δριμὺ ἦτο τὸ σημείωμα τοῦ κ. Μιχ. Ροδᾶ εἰς τὸ «Ἐλεύθερον Βῆμα», (23 Αὐγ.), εἰς τὸ ὁποῖον, μεταξὺ τῶν ἄλλων, ἐτονίζετο ὅτι ἡ ὑποδυθεῖσα τὸν ρόλον τῆς Ἠλέκτρας νέα ἠθοποιός,— ἡ δὶς Στάσα Ἰατρίδου, —ἦτο ἐντελῶς ἀνεπαρκὴς καὶ ὅτι ὁ κ. Λίνος Καρζῆς, ὁ σκηνοθέτης τοῦ ὀργανισμοῦ, εὐθύνεται τόσον διὰ τὴν κακὴν ἐκτίμησιν τῶν δυνάμεών της ὅσον καὶ διὰ τὰς ἄλλας ἀσυγχωρήτους ἀτελείας τῆς παραστάσεως. Εἰς ἀπάντησιν τῶν ἐπικρίσεων αὐτῶν καὶ σχετικῶς πρὸς τοὺς σκοποὺς τοῦ «Ἀρχαίου Δράματος», εἰς τὸ «Ἐλεύθερον Βῆμα» (24 Αὐγ.) ἐπιστολὴ τοῦ κ. Λουκᾶ Κανακάρη Ρούφου, ὁ ὁποῖος προΐσταται τοῦ ὀργανισμοῦ, καὶ ἄρθρον τοῦ κ. Φ. Μιχαλοπούλου εἰς τὴν «Καθημερινήν», εἰς τὸ ὁποῖον ἐξετάζεται τὸ πρόβλημα τῆς ἀναβιώσεως τῆς ἀρχαίας τραγῳδίας καὶ ἡ ὅλη ἐργασία τοῦ κ. Καρζῆ καὶ τῶν συνεργατῶν του χαρακτηρίζεται ὡς προσπάθεια ποὺ ἔδωσε «μερικὲς ἀπὸ τὶς καλύτερες παραστάσεις, ποὺ ἔκουσε ἡ νεοελληνικὴ Θυμέλη».

—Εἰς τὸ «Ἑλληνικὸν Θέατρον» (φύλλον Αὐγ.) δημοσιεύεται ὁ λόγος, τὸν ὁποῖον ἐξεφώνησε ὁ κ. Ν. Λάσκαρης κατὰ τὸν ἑορτασμὸν τῆς τεσσαρακονταετηρίδος τῆς Ἑλληνικῆς ἐπιθεωρήσεως εἰς τὸ θέατρον «Ἀλσοῦ». Ὁ κ. Λάσκαρης, ἀφοῦ ὁμολογεῖ τὸ τρομερὸν ἔγκλημα τὸ ὁποῖον πρὸ τεσσαρακονταετίας διέπραξε», δηλαδὴ ὅτι εἰσήγαγε τὴν ἐπιθεώρησιν εἰς τὴν Ἑλλάδα, παρατηρεῖ ὅτι, μολονότι δὲν ἐτιμωρήθη μὲ αὐτὸν ἡ ἀνθρωπίνη δικαιοσύνη, ἐτιμωρήθη σκληρότατα ἀπὸ τὴν θείαν δίκην, ἡ ὁποία τοῦ ἐπέβαλε νὰ ζήσῃ ἔκτοτε σαράντα χρόνια καὶ ν' ἀκούσῃ ὅλας τὰς ἐπιθεωρήσεις ποὺ ἐγράφησαν ἕως σήμερα, ἀπορεῖ πῶς οἱ ἀπόγονοί του, οἱ διάδοχοί του, ἑορτάζουν τὴν τεσσαρακονταετηρίδα τοῦ τρομεροῦ αὐτοῦ ἐγκλήματος καὶ καταλήγει μὲ τὴν ἑξῆς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν: «Ἀλλ' ἂς κουρεύονται! παιδιά μου ἦταν ὅλα τους καὶ τὰ συγχωρῶ, διότι τὰ περισσότερα ἀπ' αὐτά, ὁ Πὼλ Νὸρ δηλαδή, ὁ Γιαννουκάκης, ὁ Μεταξᾶς, ὁ Ἀσημακόπουλος, ὁ Σύλβιος, ὁ Καρακάσης, ὁ Γιαννακόπουλος καὶ ἄλλα ἀκόμη, μὲ τὸ ξελαμπικαρισμένο πνεῦμα τους, ποὺ δὲν τὸ ἐκληρονόμησαν βέβαια ἀπὸ τὸν πατέρα τους, ἔχουν νὰ παρουσιάσουν πρὸς ἀθῴωσίν των ἄλλας ἐλαφρυντικὰς ὑπὲρ αὐτῶν παραστάσεις — pardon — περιστάσεις ἤθελα νὰ εἰπῶ!»

—Εἰς τὸν «Ρυθμὸν» (τεῦχος Ἰουλ.—Αὐγ.) στίχοι καὶ πεζὰ γνωστῶν καὶ νέων λογοτεχνῶν καὶ κριτικὰ σημειώματα δι' ἀρκετὰ ἀπὸ τὰ τελευταῖα βιβλία.

—Εἰς τὴν «Ἐργασίαν» (τεῦχος 26 Αὐγ.) ἐνδιαφέρουσαι θεατρικαὶ ἐντυπώσεις τοῦ κ. Ἀλκ. (Λ. Ἀνδρεάδη) ἀπὸ τὴν γαλλικὴν λουτρόπολιν Βιττέλ, εἰς τὰς ὁποίας εὑρίσκομεν καὶ ὀρθὰς παρατηρήσεις διὰ τὴν θεατρικήν μας κίνησιν καὶ ἰδίως διὰ τὴν σύνθεσιν τῶν δραματολογίων τῶν θιάσων μας.

—Εἰς τὸν «Δημοκράτην» Μυτιλήνης (21 Αὐγ.) εὐμενεῖς κρίσεις διὰ τὸ θεατρικὸν ἔργον τοῦ κ. Ν. Ἀθανασιάδη ἡ «Τρίτη πρᾶξις».

— Ἐλάβομεν, ἀκόμη, «Πρόοδον», «Νέους Καιρούς», «Ἑπτάνησον», «Κερκυραϊκὸν Βῆμα», «Τριφυλιακὰ Χρονικὰ» κλπ. κλπ.

Ω.

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

Ὁ ἀποθανὼν διοικητὴς τῆς Λαϊκῆς Τραπέζης Διονύσιος Λοβέρδος ἐκληροδότησε εἰς τὸ κράτος τὸ ἐν τῇ ὁδῷ Μαυρομιχάλη καὶ Ἀκαδημίας μέγαρόν του μετὰ τοῦ ἐν αὐτῷ Βυζαντινοῦ Μουσείου καὶ ὅλων τῶν πολυτίμων καλλιτεχνικῶν συλλογῶν. Τὸ κληροδοτηθὲν μουσεῖον θὰ ἔχῃ τὴν ἐπωνυμίαν «Μουσεῖον Διονυσίου Λοβέρδου».

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

25 Αὐγούστου

κ. Α. Μιρ. Ἐνταῦθα. Ἐλήφθη ἀργὰ καὶ θὰ δημοσιευθῇ στὸ ἐρχόμενο. — κ. Θρ. Βαφ. Θεσσαλονίκην. Θὰ σᾶς παρακαλέσωμε νὰ μὴν ἐπιμείνετε. Ἄλλωστε, ποιὸς θυμᾶται αὐτὰ τὰ ἐντελῶς «προσωπικὰ» ζητήματα; — κ. Χρ. Πετρ. Ἰωάννινα. Ἐλπίζομεν ὅτι ὁ εἰδικὸς συνεργάτης μας θὰ γράψῃ. Ἀλλὰ μὴν ξεχνᾶτε ὅτι εἰς τὴν «Νέαν Ἑστίαν» δὲν κρίνονται ὅλα ἀνεξαιρέτως τὰ βιβλία. . .— κ. Χαρ. Αἰχμ. Δράμαν. Ἡ ἀποστολὴ τευχῶν διεκόπη, διότι δὲν ἀνανεώσατε τὴν συνδρομήν σας. Ὅσο διὰ τὰ παράπονα, τί νὰ σᾶς ποῦμε; Χρειάζονται περισσότεραι ἐξηγήσεις, ὅταν λέτε σ' ἕνα λογοτέχνη ὅτι «δὲν καταφέρνει νὰ ἀποδώσῃ ἐκεῖνο ποὺ θέλει»; Εἶναι φανερὸ ὅτι οἱ στίχοι ἢ τὰ πεζά του δὲν κατορθώνουν νὰ ἐκφράσουν αὐτὸ ποὺ ἐσχεδίασε νὰ γράψῃ. Ἄλλωστε αὐτὸ συμβαίνει τόσο συχνά, καὶ προπάντων εἰς τοὺς νέους λογοτέχνας, ποὺ δὲν ἔχουν βρῆ ἀκόμη τοὺς ἐκφραστικούς των τρόπους.—κ. Π. Λιβ. Κηφισιάν. Στὸ ἐρχόμενο καὶ γιὰ τὰ δύο. —κ. Σερ. Καρασ. Γρεβενά. Ἐστάλη. Πρόκειται περὶ ἀπαξίας, διὰ τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ εἶσθε ἐπιεικέστερος.— κ. Γιάν. Νοτ. Ἐνταῦθα. Ἐνδιαφέρουσαι πληροφορίαι, ἀλλὰ θὰ μποροῦσαν νὰ δοθοῦν εἰς τοὺς ἀναγνώστας τῆς «Νέας Ἑστίας» μόνον μὲ ἕνα γενικώτερον ἄρθρον περὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου τῶν Βυζαντινῶν. Ἐννοεῖται ὅτι τὸ ἄρθρον αὐτὸ πρέπει νὰ εἶναι μία σοβαρὰ ἐργασία.— κ. Ν. Ρυσσ. Ἀπὸ τὰ τραγούδια σας οὔτε τὸ αἴσθημα λείπει οὔτε ἡ φιλοσοφικὴ διάθεσις. Στὸ «Νὰ μισῶ. . .», λ. χ., καὶ στὸ «Πόσοι σὰν τὸν πατέρα μου . . .» ὑπάρχουν στίχοι ποὺ μᾶς ἐσταμάτησαν, ἀλλὰ καὶ σ' αὐτά, ὅπως καὶ στὴ «Φτώχεια», δὲν εὑρήκαμε κάτι τὸ ὁλοκληρωμένο, τὸ κατασταλαγμένο, τὸ ὥριμο. Ἂν ἐργασθῆτε, ἀσφαλῶς θὰ παρουσιάσετε ἀξιόλογα πράγματα.— κ. Λ. Γαν. Ἰωάννινα. Τὸ «Πανηγύρι ζωῆς» ἁπλὸ πρωτόλειο, μιὰ συνηθισμένη σκηνὴ τοῦ δρόμου ποὺ δείχνει ὅτι πρέπει νὰ κοπιάσετε ἀκόμη πολὺ γιὰ νὰ δώσετε κάτι δημοσιεύσιμο. Γιὰ τὸ ἄλλο, μόλις τὸ βροῦμε, θὰ σᾶς γράψωμε. Ἡ ἀπόδειξις θὰ σᾶς σταλῇ. Ἡ διεύθυνσις ποὺ μᾶς ζητεῖτε εἶναι: κ. Α. Τ. πλατεῖα Ἁγ. Καρύτση, Ἀθῆνας.— Μ. Τ. Στίχοι ὁμαλοί, χωρὶς τίποτα τὸ ἰδιαίτερο, τὸ ἐξαιρετικό. Ἐκεῖνο τὸ «δυσεύρετο» πῶς τὸ ἐννοεῖτε; Ὑπάρχει πιὸ φανερό, πιὸ ἄφθονο πρᾶγμα ἀπὸ τὸν «δίσκο π' ἀνατέλλει»; Ὅσο γιὰ τὸ ἄλλο, εἶναι ἀδύνατο τώρα νὰ θυμηθοῦμε. Σεῖς ποὺ παρακολουθεῖτε τὴν Ἀλληλογραφία βλέπετε πόσοι στίχοι καὶ πεζὰ περνοῦν ἀπὸ τὰ χέρια μας.— Κάποιον. Ἐνταῦθα. Τόσο σᾶς ἀρέσαν οἱ στίχοι ἑνὸς «νέου ποιητοῦ» ὥστε ἐσπεύσατε νὰ τοὺς μιμηθῆτε; Τὸ τραγουδάκι σας, εἰς τὴν διάθεσιν καὶ τὴν μορφήν, θυμίζει ἀμέσως τὸ «Ταμπλὼ» ποὺ ἐδημοσιεύσαμε πρὸ δύο ἢ τριῶν μηνῶν.— κ. Δημ. Παπ. Κων)πολιν. Ἀπὸ τὰ τρία ὁ «Πόθος ψυχῆς» ἔχει καὶ συγκίνησιν καὶ μορφὴν ποὺ θὰ μποροῦσαν νὰ κάμουν ἕνα καλὸ ποίημα. Ἀλλὰ τὸ «ἀγκάλιασμα τῶν φύλλων πάνω στὸν κορμό», — ὅλοι ξέρομε ὅτι τὰ φύλλα κρέμονται ἀπὸ τὰ κλαριὰ τῶν δέντρων, — κ' ἡ ὁμοιοκαταληξία τοῦ β' μὲ τὸν δ' στίχο στὸ ἴδιο τετράστιχο, τὸ ζημιώνουν πολύ. Περιμένομε κάτι ἄλλο, ἀρτιώτερο, ἢ τὸ ἴδιο διωρθωμένο. Γιὰ τὰ καλά σας λόγια, εὐχαριστοῦμε πολύ. — κ. Γ. Χ. Τὸ «Χρυσὸ μονοπάτι» καλογραμμένο, ἀλλ' ἐντελῶς ἐγκεφαλικό. Θὰ γράψετε καλὴ πρόζα, ἂν κατορθώσετε νὰ δώσετε μαζὶ μὲ τὴν στοχαστικήν σας διάθεσιν καὶ τὰς συγκινήσεις σας, ποὺ περιμένουν νὰ τὶς ἀνακαλύψετε καὶ νὰ τὶς ἐκτιμήσετε.— κ. Λευτ. Γιαν. Λευκωσίαν. Ὁ κ. Μ. μᾶς διεβίβασε τοὺς στίχους σας, ἀλλὰ δυστυχῶς στοὺς περισσοτέρους εὑρήκαμε περισσότερον ἐνθουσιασμὸν παρὰ τέχνην. Δὲν ἀρκοῦν οἱ εὔηχες λέξεις γιὰ νὰ γίνῃ ἕνα ποίημα. Μὲ ἁπλούστερα μέσα μπορεῖτε νὰ φθάσετε σὲ ἀξιολογώτερα ἀποτελέσματα.— κ. Μ. Λυγ. Στὰ «Δυὸ κορίτσια» καταφανὴς ἡ ἐκζήτησις. Μὲ τὶς «σαλζ-λόνγκ», μόνον, τὶς «μαντὰμ» καὶ τὰ «ντινὲ» δὲν γίνεται τὸ ποίημα. —κ. Ἀλ. Θερ. Ἐνταῦθα. Ἡ διεύθυνσις τοῦ κ. Τ. Α. εἶναι: Ἐθνικὴν Βιβλιοθήκην, Ἀθήνας. Γράψτε του καὶ ζητῆστε του τὴν πληροφορίαν ποὺ σᾶς ἐνδιαφέρει. Τὰ ἄλλα γράμματα πιθανὸν νὰ εἶναι μεταξὺ ἐκείνων ποὺ δὲν κατωρθώσαμε νὰ ἰδοῦμε ἀκόμη. Ὁπωσδήποτε, στὸ ἐρχόμενο τεῦχος θὰ ἔχετε ἀπάντησιν, ὅπως καὶ ὅλοι ὅσοι περιμένουν τὰς ἐντυπώσεις μας ἀπὸ τὴν ἐργασίαν των ποὺ διὰ τὸν ἕνα ἢ τὸν ἄλλον λόγον, — ἐκτενῆ κομμάτια, κακογραμμένα κλπ., — δὲν μπορέσαμε ἀκόμη νὰ τὴν διαβάσωμε. — κ. Παν. Βέκ. Ἐνταῦθα. Στίχοι μετριώτατοι. Ἀλλ' ἀπὸ τὴν ἀπάντησιν αὐτὴν σᾶς παρακαλοῦμε νὰ μὴν ἐξαρτήσετε τίποτα, μὰ τίποτα ἀπολύτως. Ἀποκλείεται, ἔπειτα ἀπὸ σοβαρωτέρας μελέτας καὶ προπάντων ἔπειτα ἀπὸ ψυχικὴν περισυλλογήν, νὰ γράψετε στίχους ἢ πεζὰ ποὺ νὰ μὴν ἔχουν καμμίαν σχέσιν μὲ ὅ,τι μᾶς στέλλετε τώρα; — δ. Μύρ. Ἀλ. Πάτρας. Κρατοῦμε τὶς «Μυγδαλιές». Ἔχουν ἁπλότητα, δροσιὰ καὶ εἰλικρίνεια. Στ' ἄλλα, ἐδῶ κ' ἐκεῖ μόνο μερικοὶ καλοὶ στίχοι.— κ. Νικ. Παχ. Ν. Φάληρον. Ἡ «Τρελλὴ νεράϊδα» συνηθισμένη ἱστορία, χωρὶς καμμιὰ λογοτεχνικὴ ἀξία. Ὑπάρχει, βέβαια, ἕνας μῦθος. Ἀλλὰ μὲ τὸν μῦθον μόνον δὲν γίνεται διήγημα. Προσέχετε καὶ τὴν ὀρθογραφία σας.— κ. Γ. Παύλ. Θρῦλος γνωστός, καλὰ στιχουργημένος, ἀλλὰ τίποτα περισσότερα. Θὰ σᾶς συνιστούσαμε νὰ ἐγκαταλείψετε τὰ θεματογραφήματα αὐτά, γιὰ νὰ χρησιμοποιήσετε καλύτερα τὶς ἱκανότητές σας.— κ. Γ. Γρ. Σᾶς παρακαλοῦμε νὰ μᾶς στείλετε τὸ πρωτότυπο.—

κ. Χρ. Πόρπ. Ἐνταῦθα. Ἀπηχήσεις ἀπὸ ἀνάλογα ποιήματα καὶ πρωτάντων ἀπὸ τοὺς «Μοιραίους». Ἐκεῖ ἡ ταβέρνα, ἐδῶ τὸ Τμῆμα Μεταγωγῶν . . . — κ. Γλαῦκ. Μανω. Αἱ περισσότεραι ἀπὸ τὰς παρατηρήσεις σας ὀρθόταται. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι τὰ ἔργα ποὺ ἀναφέρετε εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐκδοθοῦν ἀπὸ τὴν Ἀκαδημίαν ἢ ἀπὸ ἄλλους ὀργανισμούς. Δὲν πρέπει ὅμως νὰ παραγνωρίζετε καὶ τὴν χρησιμότητα ἐργασιῶν, ὅπως τὸ «Συμπόσιον». Διαφορετικά, γίνεσθε μονόπλευρος. Ἀπὸ τὰ ἀποσταλέντα, θὰ δημοσιευθῇ ὁ «Νεῖλος». Κρατοῦμε, ἐπίσης, πρὸς παραβολὴν μὲ τὸ πρωτότυπο τὸ «Σ' ἀγαπῶ». Στὶς «Καμινάδες» περισσότερη ἡ προπαγανδιστικὴ διάθεσις ἀπὸ τὴν ποιητική. Προσέχετε καὶ σεῖς τὴν ὀρθογραφία σας.— κ. Ε. Μ. Κ. Ἀλεξανδρούπολιν. Ἡ «Νύχτα στὸ χωριὸ» θὰ δημοσιευθῇ, ἀλλὰ τὸ «Εἶν' ἕνα χωριοῦδάκι» δὲν ἐνεκρίθη. Σᾶς ἀπαντήσαμε ὅτι εἶναι ἁπλῶς καλύτερο ἀπὸ τ' ἄλλα δύο καὶ ὅτι θὰ σᾶς παρουσιάσωμε μὲ τὴ «Νύχτα». Τὸ διήγημα ἔχει καλογραμμένες σελίδες, δὲν προσφέρει ὅμως τίποτα τὸ νέο, δὲν ἀνανεώνει τὸ θέμα. Πόσοι διηγηματογράφοι δὲν τὸ ἐχρησιμοποίησαν ὡς τώρα μὲ τὸν ἕνα ἢ μὲ τὸν ἄλλο τρόπο; —κ. Ἰω. Ἀζ. Θεσ)νίκην. Κάτι θέλετε νὰ 'πῆτε, ἀλλὰ δὲν τὸ καταρθώνετε. Πολλὲς ἀοριστίες, ἀρκετὰ μεγάλα λόγια καὶ. . . μερικὲς ἀνορθογραφίες. Ἀφῆστε τὴ «Δελφικὴ σιωπὴ» καὶ τὶς ἀτελείωτες «ἐκστάσεις» καὶ τραγουδῆστε μὲ ἁπλούστερους τρόπους ὅ,τι ἀπασχολεῖ τὴν σκέψιν σας καὶ ὅ,τι προκαλεῖ τὶς καθημερινὲς συγκινήσεις σας. — κ. Ἀθ. Βογ. Πειραιά. Μὴν εἶσθε τόσο ἀπαιτητικός! Ἂν ἐδιαβάζαμε ἀμέσως ὅλα ὅσα μᾶς στέλλετε, θὰ ἔπρεπε νὰ περιμένουν ἐπὶ μῆνες ἀρκετοὶ ἀπὸ τοὺς ἄλλους φίλους μας ποὺ ζητοῦν τὴν γνώμην μας γιὰ ἕνα ἢ τὸ πολὺ γιὰ δύο τραγούδια ἢ διηγήματά των. Λίγη ὑπομονή, λοιπόν. — δ. Μ.Παπ. Φιλιατρά. Στὸ ἐρχόμενο. — Νεοπτόλεμον. Σκῦρον. Ἐλάβομεν μετὰ χαρᾶς. — κ. Γ. Σακ. Κάρυστον. Τὸ ἕνα δημοσιεύεται, τὸ ἄλλο διαβιβάσθη εἰς τὸν κ. Ο.— κ. Γ. Βαφ. Λειβάδι. Ἀνήγγελθη εἰς τὸ 181 τεῦχος καὶ ἐδόθη εἰς τὸν εἰδικὸν συνεργάτην μας.

Η «ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ»

Τὸ φθινόπωρο θὰ κυκλοφορήσει:

ΑΓΓΕΛΟΥ ΤΕΡΖΑΚΗ

Η ΠΑΡΑΚΜΗ ΤΩΝ ΣΚΛΗΡΩΝ

Κοινωνικὸ μυθιστόρημα

Τοῦ Ἰδιου συγγραφέως:

ΔΕΣΜΩΤΕΣ

(μυθιστόρημα, τόμοι δύο)

ΦΘΙΝΟΠΩΡΙΝΗ ΣΥΜΦΩΝΙΑ

(διηγήματα)

Κεντρικὴ πώλησις:

Βιβλιοπωλεῖο Κάουφμαν

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & Σ^ΙΑ, ΕΚΔΟΤΑΙ

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ,,

ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ 46α, ΑΘΗΝΑΙ

ΕΞΕΔΟΘΗ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΑΡ. 1

ΠΛΑΤΩΝΟΣ ΣΥΜΠΟΣΙΟΝ

Κείμενον, μετάφρασις καὶ ἑρμηνεία

ὑπὸ

Ι. ΣΥΚΟΥΤΡΗ

Ὡραιότατος τόμος 500 περίπου σελίδων, ἐξαιρετικὰ καλοτυπωμένος ἐπὶ πολυτελοῦς χάρτου.

Τὸ ποιητικώτερον ἔργον τοῦ Πλάτωνος, τὸ μεγαλύτερον ἀριστούργημα τῆς ἀρχαίας πεζογραφίας, ὅπου, εἰς μίαν ἀτμόσφαιραν πανηγυρισμοῦ καὶ ἐνθουσιασμοῦ, οἱ ἐκλεκτότεροι ἀντιπρόσωποι τῆς πνευματικῆς ζωῆς τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν καὶ τελευταῖος ὁ Σωκράτης, παρουσιάζουν τὸν ὕμνον τοῦ Ὡραίου καὶ τοῦ Ἔρωτος, τὴν ἠθικὴν καὶ μεταφυσικὴν τῆς Ἀγάπης.

Τὸ ἔργον περιλαμβάνει τὸ κείμενον μετὰ κριτικοῦ ὑπομνήματος, μετάφρασιν συγχρονισμένην εἰς γλῶσσαν ἁπλῆν χωρὶς ὑπερβολάς, σύντομα πραγματικὰ καὶ αἰσθητικὰ σχόλια, καὶ ἐκτενεστάτην καὶ ζωντανὴν εἰσαγωγήν, οὕτως ὥστε ὄχι μόνον φιλόλογοι καὶ εἰδικοί, ἀλλὰ καὶ κάθε μορφωμένος ἕλλην μὲ τὴν συνήθη ἐγκυκλοπαιδικὴν μόρφωσιν, νὰ δύναται νὰ κατανοήσῃ τὸ ἀρχαῖον λογοτέχνημα καὶ νὰ τὸ ἀπολαύσῃ.

Τιμᾶται Δρχ. 75.

ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ "ΟΥΜΙΣ,, Ι. Δ. ΚΩΥΣΙΚΛΟΥ & Ν. Π. ΜΑΡΔΑΚ · ΦΑΒΙΕΡΟΥ 15